

8431 **1**Hier beghint dat vijfde boeck
 8432 **2**NV dattet geseyt is van-
 8433 den proprieteyten der
 8434 humoren soe sijn daer
 8435 noch sommige dingen
 8436 te segghen vander scep-
 8437 penis der leden die wel-
 8438 ke wt den voirscreuen humoren gemaect
 8439 sijn Ende eerst van haren proprieteyten
 8440 in genere Inden anderen van hem allen in
 8441 specie is een luttel te seggen.
 8442 **3**Dat eerste capitel vande eyghenscapen of
 8443 oerspronghe der leden int ghemeen
 8444 **4**Want als
 8445 auicenna seyt Die lede sijn lichamen vter
 8446 eerster menghinghe der humoren | of als-
 8447 men seyt ouer yohannicus tlet is een vast deel ende
 8448 een dicht des diers vten geliken of onge-
 8449 liken ghecomponereet dat gepunt is tot e-
 8450 nen sonderlinghen ambocht bi dien dat-
 8451 men seyt een vast deel so scheelt dat lit van-
 8452 den deel des leeds twelc niet vast en is
 8453 als die gheest bi dien dattet gheconpo-
 8454 neert is wt gheliken of ongeliken wort
 8455 beteykent twiuoudich sceel der leden
 8456 als der simpelre leden of der gheliker le-
 8457 den ende der componeerder of der dienliker
 8458 leden want die ghelike leden werden sim-
 8459 pel gehieten der welker delen sijn vander
 8460 seluer naturen mitten allen of mitten he-
 8461 len als een yghelic deel bloets is bloet
 8462 ende also vanden anderen | ende aldus sulke le-
 8463 de die den instrumentaliken of officiali-
 8464 ken leden gheliken sijn natuerlic die eer-
 8465 ste als sijn die componeerde beghinselen
 8466 want die composici sijn eer die composita want
 8467 een dinc datmen vastelic maect dat is eer
 8468 eer dat een dinc ghemaect is oec die in-
 8469 strumentalike ende die officialike lede sijn

8470 desen gelijc ghewonnen ende geset die wel-
 8471 ke instrumenten der sielen sijn totter ver-
 8472 vullinge des sins ende des beroerens als
 8473 hant vote oghen ende deser ghelike | si wa-
 8474 ren daer oec menigerhande noot inder ge-
 8475 daenten ende inder groote op dat die werc-
 8476 kinge der sielen volbracht soude werden
 8477 **5**want die natuer heeft gemaect die instrn-
 8478 menten des lichaems die bequaem sijn
 8479 der doechden der sielen Item die doech-
 8480 den der sielen sijn diuers ende daer om sijn
 8481 diuerseteyten dat is menigherhandich-
 8482 eden der leden sijn noot alst openbaert in-
 8483 den handen in de welke vele vingheren
 8484 sijn ende die diuers sijn inder grootheit ende
 8485 inder ghedaenten op datmen ouermits
 8486 dien alsoe wel grote dinghen als cleyn
 8487 ghehouden mogen werden ende want dye
 8488 werckinghe der sielen drieuoudich is | als
 8489 sielic natuerlic ende leuentlic sijn leden dye
 8490 noot sijn in desen wercken der sielen waer
 8491 af die lede die de sielike doechden volgen-
 8492 de sijn hieten ghesielde die welcke noot
 8493 waren om den sin te formeren ende willi-
 8494 ghe beroeringhe in allen dieren | als die
 8495 herssen zeenen oghen ende ander instrumen-
 8496 ten der sinnen Mer die lede die der leuent-
 8497 liker leden onderdanich sijn die hietmen
 8498 spiritualia dat is gheestelike lede die ge-
 8499 maect sijn om die ademen ende om die aen-
 8500 treckinge des leuentliken gheests van
 8501 saftmoedicheden der hetten ende om die be-
 8502 houdinghe des leuens ende die lede dye
 8503 der natuerliker doecht dienende sijn die
 8504 hieten naturalia dat is natuerlic als die
 8505 voedende sijn | vanden welken sijn som-
 8506 mige voedende die welke die spise ouer-
 8507 seynden in die substanci der leden als die
 8508 mage die leuer ende deser ghelike | ende som-
 8509 mighe sijn winnende totter behoudenisse

8510 der specien op dat die gemeyn leden on-
 8511 derkent mochten werden | ende die bekent
 8512 sijn ongesceyden mochten werden ende wan-
 8513 neer die onghesceyden lede verteert sullen
 8514 werden ouermits dye winnende cracht
 8515 dat si weder ghemaect mogen werden op
 8516 dat si mit allen niet en veruaren ende alsoe in
 8517 horen bekenliken wesen behouden mo-
 8518 gen werden Item dese lede hebben ander
 8519 leden die hem dienende sijn ende die hem hel-
 8520 pende sijn ende die leden helpen onderlinge
 8521 malcanderen ende die nutschap deser leden
 8522 die onderdienende sijn is menichfoudich
 8523 als die breyders | suuereers beschermers
 8524 ende wechdragers | die eerste sijn bereyders
 8525 of bereydinge als die instrumenten der
 8526 sinnen dienen der herssen der herten der lon-
 8527 ghen der leueren ende der maghen et cetera
 8528 Dese instrumenten bewisen den anderen
 8529 leden haer spise | die ander leden sijn af-
 8530 draghers als sijn die zeenen die sieliken
 8531 gheest ontfangen vander herssen ende voe-
 8532 rent voert tot alle den leden om die be-
 8533 roeringe ende sin te maken ende die arterien
 8534 dienen oec alsoe den hart ende die aderen der
 8535 leuer want si ontfangen den geest vander
 8536 herten ende voerense om den pols te ma-
 8537 ken ende tbloet der ader vander leuer om
 8538 tlichaem te voeden Die derde suuert als
 8539 die de oueruloedicheit verdrijft ende die din-
 8540 gen die daer deerlic sijn als die gaten van-
 8541 der nazen inden hoofde ende die weggen
 8542 ouermits die welke thert wtseyndt der
 8543 longen dien oueruloedigen roke op dat
 8544 die en wech vlieggen mach ende alsoe su-
 8545 uerense die gal die milt ende die leuer van
 8546 oueruloedighen coleren ghelike dat die
 8547 nyeren vanden waterigen | die vierde sijn
 8548 beschermers als die twe pannekens of
 8549 doeckens mitter pannen die herssen be-

8550 schermen van dat haer deren mocht ende
 8551 werden vanden phisikers ghehieten du-
 8552 ra mater dat is die harde moeder ende die
 8553 pia mater dat is die goedertieren moe-
 8554 der ende also die benen der borsten bescher-
 8555 men thart ende dye lacerten ende die ribben
 8556 ophouden beschermen die leuer ende onder
 8557 alle die gheestelike lede so is thart dat
 8558 principaelste want het is begin alle des
 8559 leuens vanden dier ende fundamenten der
 8560 natuerliker hetten wes hulpers sijn dye
 8561 longhen die panniculi dat sijn die vluzen
 8562 daer die herssen in gewonden legghen ende
 8563 die lacerten ende dye arterien ouermits der
 8564 welker beroeringhe die lucht ghetogen
 8565 wort totter vercoelinghe des herten ende
 8566 die rokighe oueruloyende hetten wort
 8567 van hair ghedaen wes beschermers van
 8568 binnen sijn | sijn vluzen | dyafragma dat
 8569 is dat middelrijf datter midzen inden li-
 8570 ue leyt twelc die leuer ende die longen ende
 8571 die gheestelike leden alle gader scheyt
 8572 vanden darmen ende hiet gemeenliken dat
 8573 onderscot ende dat principalic der voeden-
 8574 der lede is die leuer in die welke dat bloet
 8575 verduwet wert daer tlicham af geuoedt
 8576 wert mit wes dienst die lede die haer na
 8577 bi sijn ghepuert werden Item het open-
 8578 baert vten voerscreuen dingen hoe me-
 8579 nich datter der principaelre leden sijn want
 8580 der andere nederster leden sijn sommi-
 8581 ghe principaliken ende radicalike fonda-
 8582 menten ende sommige sijn dienres die de
 8583 invloyinghe der doecht vanden anderen
 8584 ontfanghen ende totter behoudinghe des
 8585 diers hem onderlinghe ministreren dat
 8586 is dienen of aenrichten ende sommige sijn
 8587 daer die ghelijc sijn | die van constantino
 8588 gheheten werden omiopera dat is sim-
 8589 pel ende dat van omi dat is also vele te seg-

8590 ghen als een | ende meros dat is een deel
 8591 want si sijn van enen geslachte mit haren
 8592 delen als totten sin want een yghelic sien-
 8593 lic deel des vleysch is vleysch ende een
 8594 yghelic deel des vets is vet ende also van-
 8595 den anderen | daer om versamene wt den
 8596 voerscreuen dat die leden der natnren⁸ mit
 8597 consten gemaect sijn volmaectheit des
 8598 ghesielden lichaem ende si sijn ontfangen-
 8599 de die influencie ende die cracht vander sielen
 8600 Item sommige leden sijn te zamen ghe-
 8601 uoecht mit eenre wonderlike ghelikin-
 8602 ghe want die minre leden sijn den meer-
 8603 ren ende die meerre den minren toeghe-
 8604 uoecht mitten zeenen ende mitten ligamen-
 8605 ten Item dat een lit helpt dat ander on-
 8606 derlinghe want die ouerste bewijsen den
 8607 nedersten influenci dat is invloyinge ende
 8608 regheringhe | ende die nederste leden sijn
 8609 den ouersten een onderstant ende die mid-
 8610 delste die coppelen die ouerste mittten⁹ ne-
 8611 dersten want die oghen stueren die neder-
 8612 ste ende makense recht | die voeten ende dye
 8613 benen liden den last der andere leden mer
 8614 die handen ende die armen helpen ende be-
 8615 schermen die ouerste ende die nederste Item
 8616 die leden alsoe langhe als si gheregiert
 8617 werden vander sielen so bliuen si ghesont
 8618 totter veruullinge hare werckinghe ende
 8619 si sijn nut totter volcomentheit des licha-
 8620 mes Mer is die siele beroeft vanden re-
 8621 giment der gheesten so is si den anderen
 8622 lichaem deerlic Item die leden die puer
 8623 ende onbedroeft van complexien sijn die sijn
 8624 abelste om onderdanich te wesen der werc-
 8625 kinghe des gheests | waer af aristotiles
 8626 seyt libro xvi. Dat daer om thoef van cley-
 8627 nen vleysch is ende oec van vetticheden om
 8628 beter sins wil ende verstant ende dat is bi auen-
 8629 turen daer om want die sin wort alte seer

8630 belet in sinen ganc om der grouicheit des
 8631 vleysches Item die lede sijn also vast te
 8632 samen geknocht ende vergadert dat dat een
 8633 lit mitten anderen pinen liden moet want
 8634 als enich lit ghequetst is daer vloyen die
 8635 humoren der ander leden toe om dat si den
 8636 sieken lede gaern te hulpe quamen als
 8637 gheseyt wort inden amphorismen Die serich-
 8638 eit eens leeds dat openbaeric is maect
 8639 die sericheit eens anders leeds swart ende
 8640 verminret sijn gheuoelicheit alst openbaert
 8641 in freneticis | den welken ist datmen hair
 8642 armen ende haer benen starkeliken bint
 8643 so wort die hoeftsweer geminret | want
 8644 die gheesten ende die humoren vloyen tot-
 8645 ten ghedwongen lede vanden welken
 8646 bouen schijnt datter thoef af verlicht
 8647 wort. Item dye leden hoe dat si edelre
 8648 sijn inder makinghe ende inder substancien ho
 8649 dat si meer voelen ende scerpeliker die moy-
 8650 enis eenre ygeliker quetsinge alst scijnt
 8651 inden oghe twelc swaerliker ghequetst
 8652 wort van een luttel puluers dan die hant
 8653 of die voete van eenre groter wonden ende
 8654 dat is om die edelheit des oechs want
 8655 die geuoelike geest meer in hem domi-
 8656 neert waer af hoe cleyen dat die quetsin-
 8657 ghe is inden iuncturen der leden in voeli-
 8658 ken zenen so is si seer scadelic Want biden
 8659 letsel dier lede wort die gheuoeliken en-
 8660 de die beroerliken doecht alte haestelic
 8661 benomen ende armonia alle des lichaems
 8662 wort ghedissolueert Item het valt onder-
 8663 wijlen wel inder sceppennisse der leden van-
 8664 der dwalinghe der naturen dat die leden
 8665 oueruloedich werden ende monstuoos als-
 8666 men seyt libro xvij. der dieren Dat dicwij-
 8667 le vele dieren gesien sijn die een lichaem
 8668 hadden ende veel hoefden Als eens open-
 8669 baerde een serpent dat ij. hoefden had

8670 noch dat en is geen wonder anders dan dat-
 8671 tet selden vallet want een eye heeft onder-
 8672 wijlen ij. doderen die welke van malcan-
 8673 deren sijn gesceyden ende geualt om die te
 8674 samen lopinge tweer spermaten dat is
 8675 tweer naturen die welke in diuerschen ti-
 8676 den die bij malcanderen na sijn onderlin-
 8677 ghe geschien ende die selue seyt dat wt sul-
 8678 ken eye coemt een monstuoos lit als een
 8679 kuken dat een lichaem heeft een hoeft
 8680 ende vier voeten ende vier vloegelen is ghe-
 8681 sien dat een had | ende nae aristotilem dese
 8682 monstuoosighe dwalinge heeft seer stat
 8683 inden scapen ende inden gheyten | ende inden
 8684 scapen die veel sonen hebben Ende hi seyt
 8685 dat ghesien is dat een gheyt hoernen in
 8686 horen benen had in ouden tijden ende die
 8687 monstuoosicheit valt gemeenlic inden o-
 8688 ueruloedigen leden van oueruloedicheit
 8689 der materien ende van gebreck der onghefor-
 8690 meerder craften | waer af dat die selue seit
 8691 inden seluen dat wi wanen sullen dat dye
 8692 monstuoosicheit inden leden valt vter ma-
 8693 terien want wanneer die werckende doecht
 8694 starck is ende die materi luttel of ghemin-
 8695 ret mit enigen ongeual so vallet datter ve-
 8696 le leden openbaren mer in allen onuol-
 8697 maect want die doecht en mach niet vol-
 8698 brengen dat si wil had. Als die selue seyt
 8699 Dat die werckende doecht aldus wercken-
 8700 de ende werct bi auonturen niet volmaects
 8701 of volcomens Augustinus vertelt in sinen boe-
 8702 ke der ciuitate dei xvi. capitulo viij. Dat die cenoce-
 8703 phali dat sijn eenrehande luden die mon-
 8704 struoos sijn hebbende honts hoefden ende
 8705 hebben eenrehande stemmen voer dat bas-
 8706 sen | sommige ander sijn sonder voerhoeft dye
 8707 ogen in die scouderen after hebben Item
 8708 vertelt hi voirt aldaer dat in sinen tijden een
 8709 kint geboren is twelc inden ouersten liue

8710 dubbelt was ende inden nedersten simpel
 8711 want daer | waren twee hoefden ende twe
 8712 borsten ende iij. handen | een buke ende ij. voe-
 8713 ten | ende vele alsulke dinghen vertelt hi daer
 8714 augustinus in welken alle die dwalinghe
 8715 der naturen beteykent wort Item daer is
 8716 groot onderscheyt nader waerdichscap te
 8717 spreken ende der ordenanci tuschen of on-
 8718 der die lede want daer isser sommige die
 8719 geuende sijn wt hem seluen ende van buten niet
 8720 ontfangende als thart dat niet vanden an-
 8721 deren neemt Als aristotiles seyt | ende noch-
 8722 tans deylet den anderen leuen ende beroeren
 8723 **10**ende het sijn sommige deylende ende
 8724 ontfangende als die leuer ende die herssen
 8725 ontfangen haer cracht vander herten en-
 8726 de sijn beghinselen der doechden want si be-
 8727 wijsen en dienen den anderen leden voert
 8728 Ende het sijn oec leden die niet en deylen
 8729 noch en ontfanghen | als sijn die inghe-
 8730 knochte mit hair propere doecht nader
 8731 waninge der meysters | als die gelike lede
 8732 als sijn die ontfangende lede niet deylen-
 8733 de | als sijn instrumentalike lede | dye de
 8734 doecht ontfaen vanden lede geuoelic of
 8735 beroerlic ende onderwijlen beyde mer die ont-
 8736 fanghen doecht en stroyen si niet voert tot-
 8737 ten anderen leden also vele alst van hem seluen
 8738 is Want dat oge en mach die sienlike doe-
 8739 get diet ontfaet vander herssen niet gheuen
 8740 den voeten of den handen of enige lede noch
 8741 dat oer en mach den anderen leden geen horen
 8742 geuen ende also vanden anderen | ende nochtans
 8743 sijn die leden den lichaem seer nodortich want
 8744 ouermits haren ambochten die hem toege-
 8745 wijst sijn soe sijn si regierende alle die leden
 8746 des lichaems ten waer bi auonturen van eni-
 8747 gen ongeual dat si becommert waren in ho-
 8748 ren wercken als si ghequetst sijn of ghe-
 8749 corruppeert. Dese eyghenscap hebben
 8750 alle dese officialike leden dat is die lede

8751 die ambochten doen om dat si hem in vre-
 8752 se setten voir die pricipael leden als is
 8753 te sien want die hant sonder enich beraden
 8754 beschermt si dat hoeft of dat hert Item
 8755 dat gesunde lit coemt den sieken leden te
 8756 hulpe ende al treckende die materi der suuc-
 8757 ten tot hem pleget dat sieke lit te suueren
 8758 ende te verlichten waer af dat dat gesunde
 8759 lit dicwijl voer dat ongesonde gequetst
 8760 is want is dat dat lit gevuyt is of doot
 8761 soe ist alle den lichaem hinderlic ende daer
 8762 om en salmen niet beyden men salt af snij-
 8763 den op dattet alle den lichaem niet en hin-
 8764 der Ende hier mede ist ghenoech int ghe-
 8765 meyn vanden leden
 8766 Dat ij. capitel vanden hoofde
 8767 **11** ONder die principael leden des men-
 8768 schen is eerst te beghinnen vanden
 8769 proprieteyten des hoefts want dat hoeft
 8770 is dat eerste ende dat principael deel des
 8771 menschen onder alle die vterste lede des
 8772 lichaems ende nader gelegentheit ende den am-
 8773 bocht so ist hoeft die principaetscap hou-
 8774 dende. Caput is gheseyt van capiendo
 8775 daer om dat alle die sinnen ende zenen daer
 8776 af een beghin nemen Als ysidorus seyt libro x.
 8777 capitulo ij. Want alle sake des groyens ende
 8778 alle reden des gheuoelens spruut vten
 8779 hoofde want inden hoofde openbaren al-
 8780 le de sinnen waer af sijn siel die den lichaem
 8781 raedt draecht den persoen also meer ysi-
 8782 dorus Thoeft is stoel ende beghin der sin-
 8783 nen ende oerspronc of opganc alle der sinnen
 8784 van organen dat is instrumenten die ge-
 8785 maect sijn ende een proper woenstat ouer-
 8786 seyndende den sin ende dat beroeren tot al-
 8787 le den anderen leden nederwaert hebbende
 8788 vij. gaten die instrumenten sijn der sinnen
 8789 Ende nae dien sommighen die seggen dat
 8790 si antwoerden den vij. planeten of den he-

8791 melen der vij. planeten want dat hoeft is
 8792 waerdiger ende edelre dan alle die ander le-
 8793 den | want het is dat regiment van alle
 8794 den lichaem invloyende hem die volmaect-
 8795 heit der doechden om te volbrengen sijn
 8796 sinlike werckingen ende daer om heeft dat
 8797 hoeft vander naturen die legentheit int o-
 8798 uerste des lichaems op dattet regeren
 8799 ordineren ende disponeren alle dingen dye
 8800 nader ordenancien der naturen onder hem
 8801 sijn Als haly seyt super tegni galieni Die
 8802 disposici van alle den hoofde wort ghe-
 8803 weten wt drien | als wt sijnre grootheit
 8804 ende vter figuren dat wt hem is ende vten ha-
 8805 re | want thoeft wort geseyt dat middel
 8806 tuschen groten ende cleynen ende onder die an-
 8807 der leden gelikent | want thoeft ist te cleyn
 8808 so en ist niet te prijsen ende dan bewijset
 8809 ghebreck der materien ende cranckicheyt
 8810 der lerender doechden | ende ist oec alte
 8811 groot so en ist niet prijselic want dat coemt
 8812 van ghebreke der werckender doechden
 8813 ende wt oueruloedicheit der materien als
 8814 haly seyt Item die figure¹² des hoefts is
 8815 ront ende dat coemt om die beroeringhe der
 8816 quetsinge ende om der breeder ontfangenis
 8817 des morchs vander herssen nochtans is
 8818 dat hoeft een weynich slim ende bijden sla-
 8819 pen een weynich slecht want die volmaect-
 8820 heit eens goeds hoefts wanneert inder
 8821 rondicheit gedisponeert wort totter ge-
 8822 likenis eens aerden cloets die geduwet
 8823 is tusschen den handen of tvsschen tween
 8824 houten want alsulken cloot is ront ende noch-
 8825 tans salt aen beyden siden wat slecht we-
 8826 sen ende int voerste deel wat verheuen ende dat
 8827 sal wesen om te behouden dat ventrikel
 8828 der herssen int voerste vanden hoofde vten
 8829 welken comen die zenen die de v. sinnen
 8830 maken ende also wortet oec after wat verhe-

8831 uen om die ontfangenis des ventrikels
 8832 vten welken die morge vanden rugbeen
 8833 comen ende die zeenen die daer after van-
 8834 den hoofde nedergaende totten rugbeen
 8835 dat willich beroeren maken Item dat tey-
 8836 ken der goetheit vanden hoofde is. wan-
 8837 neer die dingen van volmaecter sceppe-
 8838 nissen sijn die wt hem sijn ende die hem naest
 8839 toegeuoecht werden als of die hals starc
 8840 waer ende middelbaer grof ende alle die ze-
 8841 nen starc ende groot ende van goeder beroerin-
 8842 ge | ende also wortet oec bekent vanden ha-
 8843 re dat vten hoofde coemt want nae sijnre
 8844 gedaenten ende dats veel of luttel is of dat-
 8845 tet haest of lansem wasset daer na wort
 8846 die complexi des hoefts geoerdelt Want
 8847 ist dat die haren seer cruust ende dicke sijn ende
 8848 haesteliken wassen beteykent hetten des
 8849 hoefts ende veel humoren | ende alsoe verkeert
 8850 als men nederwaert seggen sal vanden haren Item
 8851 die haren wel gedisponeert alsoe langhe
 8852 als si anden hoofde sijn | so bewaren zijt
 8853 ende disponeren Ende als thaer of ghescoren
 8854 is so statet leliken Alst schijnt inden genen
 8855 die dat haer ontuallen is ende inden genen
 8856 die caluwe sijn Item thoeft is gemaect
 8857 van veel benen ende dat is om die bescher-
 8858 menisse der herssen | want die substanci der hers-
 8859 sen is morwe ende cranck ende daer om sou-
 8860 de si lichtelic gequetst werden dan om dye
 8861 ondertuschen settinghe des cranei dat
 8862 is der pannen ende der andere benen vanden
 8863 dingen van buten beschermt wort daer om
 8864 heuet thoeft wat vleysch om dattet been
 8865 bedecken soude ende oec die zenen op dat
 8866 die herssen om die cranckicheit der benen
 8867 niet gequetst en werde ende dat hoeft heeft
 8868 luttel vleysch ende luttel vetticheden in si-
 8869 nen maescel bij dat die ander leden doen ende
 8870 dat is om die leuendicheit ende hulpe des

8871 sins | verstaet aristotiles libro xij. Item al isset sa-
 8872 ke dattet hoeft veel hardicheden schijnt
 8873 te hebben om der compactien wil sijnre delen
 8874 ende machtelijcste inden benen nochtans he-
 8875 uet binnen vander morwicheit vander herssen
 8876 die daer binnen den benen besloten is wort
 8877 alle die grootheit des lichaems daer me-
 8878 de nat ghemaect Item thoeft van sijnre
 8879 eerster composicien ist seer zenich ende dat
 8880 was noot om die vergaderinge der onge-
 8881 liker benen want die siele bijder middelre
 8882 zenen ende biden roeren ende biden sin werc-
 8883 ket si inden lichaem Mer sonder die zeen ne-
 8884 dergaende vanden hoofde soe wort dat
 8885 een lit aen dat ander lit in geenrewijs ver-
 8886 sament noch gebonden Mer ymmer is
 8887 dat sake dat die wtuloyende doecht be-
 8888 commert wort vanden hoofde bijden ghe-
 8889 breck vanden zenen so wort alle dat veruolch
 8890 des lichaems ontbonden om dier ouer-
 8891 ster middelster zeenen wil Item thoeft
 8892 is een schoersteen ende een decsel van alle
 8893 den liue Ende daer om ontfaet in hem al-
 8894 le die roken die vanden lichaem opwaert
 8895 gaen ende die natuer heeft alle die substan-
 8896 ci des hoefts verborghentlijc poroes ge-
 8897 maect dat is vol gaetkens ende heeftse
 8898 oeck openbaerlic ghemaect ende daer om
 8899 heymelic op dat die oueruloedicheyt der
 8900 roken daer doer geydelt mogen werden
 8901 Ende daer om openbaerlic op dat die ouer-
 8902 uloedicheyt ghesuuert mach werden tot
 8903 meerder gaten als totten monde naze ende
 8904 oren op dattet hoeft niet ghequetst en sal
 8905 werden Item het sijn sommige proprie-
 8906 teyten des hoefts beteykenende ghe-
 8907 breck der naturen | alst schijnt inden hoof-
 8908 de die monstuoës sijn Aristotiles seyt libro
 8909 xij. Dattet onderwijlen coemt datter een
 8910 lichaem is in enen diere ende twee hoof-

8911 den of meer leden ende also verkeert ende on-
 8912 derwijlen werden daer gesien meer hoef-
 8913 den ende ander leden nochtans en isser maer
 8914 een hart ende dat en valt niet dan inder dwa-
 8915 linghe der naturen of van oueruloedigher
 8916 materien of van gebrekeliker doechden
 8917 Als aristotiles probeert libro xvij. daer hi die
 8918 sake der monstrositeit seyt ende alsulke
 8919 en is niet dan inder materien of van gebreec-
 8920 keliker doechden | ende alsulke monstrosi-
 8921 siteit gheschiet in dieren die veel sonen
 8922 winnen mer inden wiuen vallet seldom dan
 8923 inden wiuen van egipten die vele sonen
 8924 of kinder winnen meer dan in anderen lan-
 8925 den die wiuen doen ten waer datmen al-
 8926 sulke wiuen bonde die dien wiuen van e-
 8927 gipten gelijk waren Item want dat hoeft
 8928 wortel is van alle den lichaem ende een be-
 8929 ghinsel ende een principael fundament al-
 8930 le der lichameliker doechden so wanneer
 8931 dattet hoeft dan in goeden punten ende
 8932 in goeden regiment is so sijn alle die ander
 8933 leden die onder hem sijn te bat in vreden ende
 8934 also weder om verkeert als dat hoeft quali-
 8935 ken te pas is so medelijden alle die ander
 8936 leden die daer onder sijn. Item dat hoeft
 8937 lijdt onderwijlen saken van binnen als wt
 8938 dien passien die vter herssen comen ende wt
 8939 dien die hem toegeuoecht sijn | alst schijnt
 8940 in cephalicis ende freneticis etcetera ende onder-
 8941 wijlen lidet van saken van buten als van slaen
 8942 of van vallen of van couder luchten of van
 8943 heter die ongetempert sijn Ende oec onder-
 8944 wijlen dat ander lede daert aengeheft
 8945 is dat die ghequetst werden soe lijdt dat
 8946 hoeft mede Alst schijnt want als die ma-
 8947 ghe vervult is mit corrupten humoren
 8948 so vliegen die fumositeten dat is roke
 8949 vter maghen ter herssen ende quetsen die
 8950 herssen ende dat hoeft want die maghe en

8951 is niet ver vanden hoofde Item ander-
 8952 weruen valt dat selue van alte groter yde-
 8953 ¹³linge ende abstinencien | alst schnnt inden
 8954 ghenen die alte vele vasten ende waken
 8955 want als galienus seyt Lange wakinghe
 8956 maect hoeftsweer Item dat selue ghe-
 8957 ualt van alte grote veruullinge alst geualt
 8958 inden droncken luden die alte veel gedronc-
 8959 ken hebben als die roke vter magen ghe-
 8960 scheyden wert ende hi die herssen begeert
 8961 so prekelt ende steect hi die herssen ende
 8962 maect grote hoeftzweer Constantinus
 8963 seyt | dat alle hoeftzweer die vter magen
 8964 coemt wort verlicht wanneer die mage ge-
 8965 ydelt wort ende die hoeftzweer wort ghe-
 8966 meret als die mage alte seer vervult wort
 8967 van spise of van drancke Item als aristo-
 8968 tiles seyt libro xij. Die natuer heeft inden
 8969 hoofde die sinnen geordineert | ende die in-
 8970 strumenten der sinnen nae haerre waer-
 8971 dicheit ende nader oerbaerlicheit des diers
 8972 ende daer om heeft hi die oghen voir ghe-
 8973 set int hoeft ende int ouerste wanneer dat
 8974 dier sien sal dat voir is want die sin des
 8975 ghesichts is subtijlre ende edelre dan alle
 8976 die ander sinnen ende die natuer heeft die in-
 8977 strumenten des horens midzen vanden
 8978 hoofde gheset daert ront is want dat ho-
 8979 ren en hoert niet recht mer dat horen heeft
 8980 sin al om onde ¹⁴ om ouer al | dat ruken heeft
 8981 die natuer gheset nae den oghen als een
 8982 middel tusschen tgesicht ende dat smaken
 8983 want die sin is grouer dan tghesicht en-
 8984 de is subtijlre dan die smake waer af dat
 8985 die tonge lest gheset wert die welcke in-
 8986 strument is des smakens ende des voe-
 8987 lens der welcker werckinge is meest bij-
 8988 der grouer substantie | want als thoeft
 8989 aldus geordineert is soe ist volmaett ¹⁵ ende
 8990 is een volmaectheit ende een schierhit ¹⁶ van

8991 alle den lichaem | ende als aristotiles daer
 8992 seyt die instrumenten der sinnen en waren
 8993 also wel niet gheset inden hoofden der vier-
 8994 uoetiger dieren ende der stommer beesten
 8995 want hoer oren staen bouen inden hoof-
 8996 den ende alsulke dieren en gaen niet recht
 8997 op mer si nygen ter aerden Item die na-
 8998 tuer dwaelt oec onderwijlen ende dwaelt
 8999 in sommigen monstrosighen menschen
 9000 die alle tlichaem des menschen hebben
 9001 sonder thoeft want si hebben een honts
 9002 aensicht of een ander wonderlick maecsel
 9003 Als solmus¹⁷ vertelt Ende alsoe dwaelt dye
 9004 natuer in sommigen monstrosigen dieren
 9005 alst schijnt in lamia die welke nader glo-
 9006 sen super treni heeft een maechden hoeft
 9007 ende een lichaem beluinum dat is een wonder-
 9008 lic lichaem Ende men seyt wanneer die la-
 9009 mie dat is meerminnen enen man mogen
 9010 begrijpen eerstweruen smeken si mit e-
 9011 nen natuerliken aensicht ende dwingen den
 9012 man dat hi mit haer te doen moet heb-
 9013 ben tot dat hi niet meer en mach. Ende als
 9014 die man haer genoechten niet meer ghe-
 9015 noech doen en mach so schoren si den man
 9016 mit bitinghen ende dodenen ende etenen ten
 9017 lesten
 9018 Dat iij. capitel vande herssen of breijn
 9019 ¹⁸Die herssen als constantinus seyt in
 9020 pantegni libro ij. capitulo ix. Is een wit li-
 9021 chaem sonder bloet veel hebbende van-
 9022 den geest ende vanden morghe | ende is in
 9023 drien cellen gescheyden ende is een begin-
 9024 sel der zenen van alle den lichaem tuschen
 9025 tween vellekens als pia mater ende dura
 9026 mater onthouden int ouerste vanden hoof-
 9027 de als in dat alre hoechste des lichaems
 9028 geset Ende die herssen was natuerliken wit
 9029 op dat si om der ghelikenis wil lichtelic
 9030 bereet waer alle verwen te ontfanghen

9031 ende die herssen hadde veel vanden geest
 9032 of daer was veel beroerens in ende dye
 9033 herssen of dat hoeft hadde veel morchs
 9034 in op dattet ghetempert mocht werden
 9035 alst belast waer vander beroeringhe ouer-
 9036 mits der scarpicheit der hetten ende luttel had
 9037 vanden bloede op dattet niet besmet en
 9038 soude werden van sijre verwen ende also
 9039 soude alle dinc dat begrepen worde root
 9040 schinen ende daer om wast vucht sonder bloet
 9041 op dattet schier verwandelt soude werden
 9042 inder naturen des gheuoelens | als con-
 9043 stantinus seyt | ende het is ghescheyden in
 9044 drien cellekens | want die herssen heeft
 9045 drie hollicheden die welke vanden phi-
 9046 sikers ventriculi ghenoeemt werden In
 9047 die voerste celle of ventrikel wort yma-
 9048 ginaci of peynsinghe gheuormt | in die
 9049 middelste wort die reden ende dat verstant ge-
 9050 uormt | ende in die achterste celle memorie
 9051 dat is gedeckenis¹⁹ | dat voerste deel wort
 9052 toe genaemt prora | dat afterste deel pup-
 9053 pis | puppis is dat minste want luttel se-
 9054 nen comen wt hem ende puppis is hart op
 9055 dat die beroerlike zenen te lichter die be-
 9056 roeringhe liden mogen ende si is cout en-
 9057 de droghe luttel hebbende vanden geest
 9058 ende vanden morghe | ende dat afterste deel
 9059 was cout op dat die houdinge te bat in
 9060 hem bliuen soude Ende daer om had si lut-
 9061 tel vanden gheest op datter een winnin-
 9062 ge der rusten werden soude ende hadde lut-
 9063 tel vanden morghe bij dat dat voerste deel
 9064 des hoofds had op dattet middelbaer
 9065 hardt wesen soude | ende alsoe die inpre-
 9066 tinge der vormen in haer te langher ghe-
 9067 houden soude werden ende propra²⁰ dat
 9068 voirste deel vanden hoofde is meerre
 9069 morwer ende heter ende verscher als smelte-
 9070 liker ende het is meerre op dat die voelike

9071 zenen voirt van hem gaen souden ende is
 9072 weker daer om op dat die voelike senen
 9073 totter ontfangenis des sins te lichter ge-
 9074 disponeert moghen werden ende is heter op
 9075 dat si bequamer ghegeuen mach werden
 9076 totter ontfanghenisse der formen die daer
 9077 peynsende ende ymaginerende is ende een lut-
 9078 tel vloyender ende vuchter op dat die voe-
 9079 like zeen te lichteliker beroert mocht
 9080 werden ende die middelste celle die tusschen
 9081 proram ende puppim staet dat is tusschen dat
 9082 voerste ende dat afterste deel vanden hoef-
 9083 de staet is heet ende vucht hebbende meer
 9084 vanden geest ende vanden morgge dan dye
 9085 ander twe | ende heeft meer vanden geest op
 9086 dat die celle volcomenre wesen soude een
 9087 reden te verstaen gelikerwijs dat in ande-
 9088 ren leden ouermits die verduwinghe een
 9089 scheydinghe wort des pueren vanden on-
 9090 pueren ende heeft oec vele vanden gheest
 9091 op datter vele beroeringe werden soude
 9092 ende oec veel vanden morgge op dat die be-
 9093 roeringe der sielen getempert soude wer-
 9094 den op dattet alsoe te bat onderscheyden
 9095 soude dingen die si begrepen hadde In
 9096 desen drien cellen sijn drie principael werc-
 9097 kingen want in die eerste forme vanden
 9098 sinnen begrepen die ghene dye fantastic
 9099 sijn wert vergadert mit enen begripe dair
 9100 nae als si geseynt wert totter middelster
 9101 daer wortse onderscheyden | daer nae ten
 9102 lesten als die middelste dat oerdel der re-
 9103 den ghewijst heeft so seyndt sijt voirt o-
 9104 uer totten aftersten ventrikel als tot pup-
 9105 pim ende wert daer der memorien beuolen
 9106 ende die herssen was ront op dattet te bat
 9107 alle dinck begripen soude ende dattet niet
 9108 lichtelic gequetst en soude werden daer
 9109 om waren twe pannen noot die moede-
 9110 ren der herssen hieten om die herssen te

9111 beschermen van welken moederen die
 9112 een grof is als dura mater dese wert ge-
 9113 set onder dat ouerste been vanden hoef-
 9114 de | mer int middel vander herssen wert
 9115 si ghegroeft ende wort vast ghemaect tot
 9116 meerre starckicheit nochtans wort si mid-
 9117 sen mitten been versament ende ymmer
 9118 wort si billiker ghehanghen | ende wort
 9119 ghens ende harwaert bijden subiect der
 9120 herssen gebreedt Dese dura mater was
 9121 noot op dat si pia mater die crancker was
 9122 vander hardicheit der herssen bescher-
 9123 men soude ende dat si die aderen ende dye
 9124 arterien te zamen bijnden soude ende oec
 9125 of daer enighe spacien ydel waren dat si
 9126 die vullen souden Die ander panniculus
 9127 is pia mater | want si onder dura mater
 9128 geset wert die welcke beroerliker is dan
 9129 die dura mater want si heeft die substan-
 9130 ci der herssen om gewonden ende deylt
 9131 ende onderscheyt die voerscreuen cellen
 9132 van malcanderen noch die pia mater en
 9133 loept niet ouer want si versament die a-
 9134 deren der herssen binnnen²¹ ende beschermt
 9135 die herssen te samen vergaderende op dat
 9136 si ouermits hare verscheit wil niet en wech
 9137 en driue ende is oec die herssen bedecken-
 9138 de ende omuanghende ende beschermt-
 9139 se vander dura mater Item si voedt die
 9140 herssen oeck ouermits den zeenen die si
 9141 heeft ende ghiet hem den gheest toe o-
 9142 uermits den arterien die si hout | ende
 9143 die herssen is oec een beroerende lit en-
 9144 de regierende alle die leden des neder-
 9145 sten lichaems gheuende elken lede ge-
 9146 uoelen ende beroeren Ende als dat be-
 9147 let is soe werden alle dye leden des li-
 9148 chaems becommert ende als hem die herssen
 9149 wel heeft so hebben hem alle die nederste le-
 9150 den wel of te bat die herssen heeft de eygen-

9151 scap dat si geuoelt ende volghet den lope
 9152 der manen want als die mane wasset so
 9153 wast dat morch vander herssen ende als dye
 9154 ghebreect soe wort si verminret inder sub-
 9155 stancien ende inder doecht want dan weder-
 9156 trect si haer in haer seluen ende en is niet vri-
 9157 liken den sieliken geest onderdanich ende
 9158 dat openbaert in lunaticis ende in den epy-
 9159 lenticis die welcke swaerliken belast wer-
 9160 den als die maen vol is ende als si nuwe is
 9161 Ende dat is dat aristotiles seyt libro xij. Die
 9162 herssen wanneer si myn gedroecht wort
 9163 ende min vucht ghemaect wort soe sal si
 9164 haer werck niet doen mer vercout dat lich-
 9165 aem ende maket nat ende daer om vallen-
 9166 der suucten ende verliesinghe des verstants
 9167 ende ten lesten die doot Item die dieren die
 9168 grote herssen hebben sijn van veel slaeps
 9169 ende dat seyt hi bi auonturen om vele vuch-
 9170 ticheden wil die daer af resolueert is in
 9171 roken bestoppende die wegghen der hers-
 9172 sen ende besluter den slaep daer binnen.
 9173 Item aristotiles seyt aldaer die herssen
 9174 heeft in haer den sinne des voelens als
 9175 noch tbloet noch ander oueruloediche-
 9176 den des diers ende en is inden lichamen der
 9177 dieren anders nergent om dan om dye
 9178 natuer te behouden ende dat wonder is want
 9179 die herssen gheeft alle den leden des li-
 9180 chaems sin ofte geuoelen ende nochtans
 9181 van haer seluen ende in haer seluen en voelt
 9182 si niet Item die selue aldaer alle dier dat
 9183 bloet heeft dat heeft herssen of een ander
 9184 lit in haer stede als een veeluoetich dier
 9185 ende die hem gheliken | al ist sake dat in al-
 9186 len sijns morchs als aristotiles seyt in sinen
 9187 boeke als int vierde boeke Item aristoles²²
 9188 seyt libro xv. dat die herssen cout ende vucht
 9189 is substancialic | ende dair om is si der fon-
 9190 teynen der hetten als der herten contrari

9191 op dat die oueruloedicheit der hetten en-
 9192 de der droechten vanden arterien des her-
 9193 ten gevuchticht ende getempert mach
 9194 werden vanden welken dat nette der hers-
 9195 sen gemaect is want vander herten comen
 9196 die arterien als haly seyt vanden welcken
 9197 dat wonderlic net gemaect wort in wel-
 9198 ken net die herssen volna gewonden wort
 9199 ende in dien sieliken net wort die sielike
 9200 gheest gestoert | ende ouermits dien geest
 9201 wort een doerschiepinghe der doechden
 9202 vander herssen totten anderen leden en-
 9203 de dair om aristotiles daer seyt Die herssen is
 9204 dat eerste lit inder sceppenis der herten
 9205 nochtans seyt galienus Dat die herssen sel
 9206 wel ghecomplexioneert wesen mer ghetem-
 9207 pert inden iiij. qualiteyten | mer als daer
 9208 haly seyt Die complexi der natuerliker het-
 9209 ten is meer cout ende vucht dan si is heet
 9210 of droghe | twelc noot was om die vercoe-
 9211 linghe des voirscreuen nets ende om die saef-
 9212 tinghe der toeuallender hetten vander hers-
 9213 sen die geualt om die stedelicheit haers
 9214 beroerens Item aristotiles libro xv. Die mensche
 9215 heeft dat meeste herssen van allen dieren nae
 9216 sijnre grootheit. want dat hert is van gro-
 9217 ter hetten want om die heerlicheit der hetten ende
 9218 om die goetheit der complexien so is die men-
 9219 sche van goeden verstande ende verstandelre dan
 9220 alle die dieren Ende die ionge kijnderkijns
 9221 en moghen thoeft niet recht houden of dra-
 9222 gen lange om die groticheit wil vander hers-
 9223 sen ende om der swaricheit thentet verlicht wort
 9224 van sinen last ouermits die hetten des her-
 9225 ten mit hulpe der arterien Item die goede
 9226 sceppenis der herssen wort bekend bi ha-
 9227 re werckinghe als die quade biden ha-
 9228 ren | want ist dat dye substanci der hers-
 9229 sen morwe claer ende cleyn is so ontfaet
 9230 si lichtelic die inprentinghe ende zeghe-

9231 linge der vormen | waer af om die snellich-
 9232 eit der zeghelinghe der vormen is si dye
 9233 hebbende ende als die ontfanghen sijn soe
 9234 onthout sise Ende also ist te verstaen vanden
 9235 anderen qualiteyten als in enen exempel
 9236 Is dat sake dat yemant besorcht is en-
 9237 de van gewoenten beroerlic | onstadich
 9238 coen toernich so heeft die een hete hers-
 9239 sen ende alsoe verkeert weder om beteykent
 9240 een coude herssen ende is een traech verge-
 9241 tel slaperich beteykent alte couden hers-
 9242 sen ende also verkeert ende is een seer wacker
 9243 tay inder memorien beteykent een droge
 9244 herssen ende is die vuchticheit bouen gaen-
 9245 de mitter hetten so vallen den hoofde ve-
 9246 le oueruloedicheden ende veel siecten alsul-
 9247 ken hoofde hinderen hete ende vuchte din-
 9248 gen ende sonderlinge die zuden lucht en-
 9249 de die noerden is hem goet | hi slaept gaern
 9250 ende en mach niet gaerne lange waken ende
 9251 als hi slaept so vallet hem subeth dat is een-
 9252 rehande valsche ruste ende si hebben duuster
 9253 gesicht ende die sinnen niet claer ende ist dat die
 9254 droecheit ouerwast mitten hetten so comen
 9255 daer quader toeuallen dan dat also veel
 9256 oueruloedicheden niet gewonnen en wer-
 9257 de | si hebben die sinnen claer ghenoech
 9258 ende reyn vander oueruloedicheden mer si
 9259 waken meer dan dander luden Ende si sijn
 9260 moedich onnut clappende ende onstadich
 9261 ende haest werden die caluwe na dat si vol-
 9262 wassen sijn al ist dat si nochtans veel haers
 9263 gehadt hebben ende also oec ist dat die cout-
 9264 heit bouen gaet mit droecheden die ple-
 9265 gen claren sin te hebben ende reyne toepa-
 9266 den vanden oueruloedigen inder ioecht mer
 9267 als die outheit coemt snelliken want si wer-
 9268 den schier graeuwe op dat hoeft ende is
 9269 die droechte starker dan die coude so wer-
 9270 den si mitter graeuheit kael | ende is die

9271 coutheit starker so en geschiet die graeu-
 9272 wicheit niet ende wanneer die coutheit bo-
 9273 uen gaet mit vuchticheden soe gheualt
 9274 daer diepicheit des slaeps | ende sijn sinnen
 9275 sijn quaet ende veel oueruloedicheden en-
 9276 de is die coude groot of die vuchticheit
 9277 die sieke valt inder popelsien of in vergiech-
 9278 tinghe of inden doot ende die dese disposici
 9279 hebben en werden niet caluwe als galie-
 9280 nus seyt ende oec hali Ende dese geseyde
 9281 dingen als vanden proprieteyten des hoof-
 9282 des ende der herssen sijn genoech
 9283 Dat iiij. capitel vande caluheit
 9284 **23** CALuaria dats caluheit ende is dat
 9285 voirste deel vander pannen des hoefts
 9286 vanden caluwen benen aldus of also ghe-
 9287 noemt om gebrecs wil der haren | waer
 9288 af ysidorus seyt libro x. capitulo ij. Ghelikerwijs
 9289 dat die scedel vanden hoofde ghehieten
 9290 wort dat ouerste deel des hoefts buten
 9291 daer die haren vanden hoofde vergade-
 9292 ren ende in die welcke die manen of vlech-
 9293 ten ghekeert werden dat hiet dat ouerste
 9294 ende dat voerste deel vanden hoofde ende
 9295 men hietet vertex in latijn ende occiput dat is
 9296 die necke ende is dat afterste deel vanden
 9297 hoofde in welken deel die caluheit ghe-
 9298 grepen wert ende wort haestelic beroeft om
 9299 sijnre droecheit wil | die vertex dat is dat
 9300 voerste vanden hoofde lanssem ende die oc-
 9301 ciput alre lanssemste of nimmermeer om
 9302 die oueruloedicheit der humoren ende vanden
 9303 hare soeket nederwaert int selue
 9304 Dat vijfde capitel vande oghen
 9305 **24** OCuli dat sijn oghen als ysidorus
 9306 seyt libro x. capitulo ij. Werden geseyt oc-
 9307 culti dat is verborghen want die decse-
 9308 len der oghebraeuwen deckense op dat-
 9309 ter niet vuls in risen en mach noch niet
 9310 gequetst en sullen werden of want dat si

9311 hebben van binnen een verborgen licht dat
 9312 si wt seynden dese sijn der sielen narre dan
 9313 enich vanden anderen sinnen want inden o-
 9314 ghen is alle oerdel des ghedachts als
 9315 is een droeue of blijde dat sietmen vluchs
 9316 inden ogen | ende also doet oec myn ende hat
 9317 ende ander passien | si werden lichten ghe-
 9318 hieten want si ontfangen tlicht van bu-
 9319 ten ende als sijt gegrepen hebben so men-
 9320 gen si hem daer mede ende stortent of ge-
 9321 uent weder wt want die ogen sijn instru-
 9322 menten des gesichts | als constantinus
 9323 seyt Ende daer isser twee of bi auonturen
 9324 dat een pine lede dat dan sijn gebreck ver-
 9325 vult mochte werden ouermits den an-
 9326 deren ende want dat oge is in die stede des
 9327 bescouwers daer om heeft die natuer den
 9328 ogen gheset in die hoechste stede des li-
 9329 chaems | het sijn x. saken die de substan-
 9330 ci des ogen componerende sijn als vij. roc-
 9331 ken ende drie humoren vanden humoren
 9332 is die eerste albugmens²⁵ | die ander cristal-
 9333 linus | die derde vitreus ende die vij. rocken
 9334 dat sijn die vij. vellekijns of webben dye
 9335 de humoren ommeuanghen ende schey-
 9336 dense van malcanderen in welker mid-
 9337 del dat gesicht geformeert wort ende sijn
 9338 also vander naturen onderlinghe geordi-
 9339 neert datter vier is | int voerste deel van-
 9340 den welken die eerste hiet tela aranea dat
 9341 is spinnich web | die ander vuesa | die der-
 9342 de cornea | ende die vierde coniunctiua ende
 9343 daer isser drie int afterste deel vanden o-
 9344 ghe | als rethina secundina | ende sclerotica
 9345 dat is hardt alst nae schinen sal onder al-
 9346 le dese een alleen is dat instrument des
 9347 gesichts al is dat cristallich humoer dat
 9348 also ghehieten is naden cristal | wantet
 9349 den cristal inder verwen gelijct | als constan-
 9350 tinus seyt So is die cristallige humoer

9351 wit luchtende claer ende int ouerste slecht
 9352 ende geset int middel van alle den anderen
 9353 Ende dat is daer om op dattet gelijc ghe-
 9354 dient mach werden van hem allen het was
 9355 doerschinch claer ende ront op dattet snel-
 9356 liken ouergedraghen mocht werden in-
 9357 den verwen die hem tegen stonden ende ver-
 9358 wandelt mocht werden in gelikenis al-
 9359 re verwen euen ghelijc Ende was daer om
 9360 ront inder formen ende inder substancien dat-
 9361 tet niet lichtelic gequetst en soude werden
 9362 ende dat in sinen hoeken niet oueruloedichs
 9363 vergadert en soude werden daert bi ghe-
 9364 ual af ghequetst mocht werden ende was
 9365 bouen wat slecht dattet niet alte beroer-
 9366 lic wesen en soude ouermits dattet alte
 9367 ront waer ende om dat sijn snellicheit ghe-
 9368 leydt mocht werden totter ghematich-
 9369 eit | want alle dinc dat alte mael ront is
 9370 ende weder omghekeert in sinen zijden dat
 9371 is onstadich ende niet vast | als constantinus
 9372 seyt Dattet ghesicht alleen is ouermits
 9373 desen humoer dat openbaert hier bi want
 9374 waert sake datter yet tuschen hem ende
 9375 den sieliken gheest in gesloten worde als
 9376 een humoer of een ander so soude dat werc-
 9377 ke des siens af gehaelt werden want die
 9378 sielike gheest en mocht tot hem niet doer-
 9379 schieten om des dings wil datter tuschen
 9380 waer Item dese humoer coemt vanden o-
 9381 uersten pueren ende edelsten delen der herssen
 9382 ende is properlic die pupille dat is appel
 9383 of tmiddel oghe of punt daer properlic
 9384 die craft vanden sien is waer af als wi seer
 9385 nae bi sien so wederlichten ons sommige ge-
 9386 daenten als inden spiegel openbaren mer
 9387 daer af salmen beneden segghen | dese hu-
 9388 moer wort geset int middel van beyde den
 9389 ²⁶oghen als die glazen ende die witte albug-
 9390 meus die glazen int binnenste ende albug-

9391 **27**meus int alre voerste des oechs want vi-
 9392 treus humoer is puer ghelijc enen glaze
 9393 ende doerschinich ende is in arabics gehieten
 9394 yclados wes hulp is tweuoudich want
 9395 het is dat eerste ende dat principael dat den
 9396 cristalligen humoer dienende is ende brengt
 9397 hem voetsel ende maect dat bloet wit welc
 9398 voetsel wesen soude der cristalliger humo-
 9399 ren want het en waer niet bequaem dat al-
 9400 so pueren humoer ontfangen soude een on-
 9401 puer voetsel twelc geschien soude dat dat
 9402 roede bloet niet verduut niet gewit niet gesub-
 9403 tijlt hem mengende mit enigen onghueal
 9404 totter cristalliger humoren ende daer is oec
 9405 een ander hulpe dat hi verbiede ende bescher-
 9406 me die cristallige humoer dat si niet ghe-
 9407 raect noch gequetst en werde van eniger
 9408 scarpicheit der rocken die welke seer hart
 9409 sijn bij dat hi is dat is vitreus humor mer
 9410 die ander humoer als albugineus diemen
 9411 anders noemt euagaydos die welke int voir-
 9412 ste deel is vanden oghe ende geeft oec twe-
 9413 uoudige hulpe den cristallighen humoer
 9414 want hi verbiet haer quetsinge ende ouermits
 9415 sijnre vuchticheit tempert hi die droech-
 9416 eit des cristallichs want albugineus hu-
 9417 moer is meest vucht ende dat cristallich
 9418 meest droge ende mit sijnre dickicheit starc-
 9419 ket den sienliken geest | dese delen vanden
 9420 oghe al ist dat si humoren hieten noch-
 9421 tans nader waerheit en sijn si geen humo-
 9422 ren want si en sijn niet nat noch vloyende
 9423 als humoren mer si hebben ver een meer-
 9424 re dickicheit in hem vanden humoren ende sijn
 9425 oec groyende lichaem ende hebbende doech-
 9426 den inder naturen dat den anderen humoren
 9427 niet en geualt | nochtans hieten si humoren
 9428 om hare morwicheit wil ende doerschinich-
 9429 eit die si hebben voer die ander lede des li-
 9430 chaems ende sijn meer onderdanich dan die

9431 ander voelike instrumenten inden wercken ende
 9432 inder craften des geests der sielen Dese drie
 9433 humoren op dat si te samen niet gemengt en
 9434 sullen werden so werden si van malcanderen
 9435 gescheyden mitten binnensten rocken ende
 9436 mitten butensten Ende dese vij. rocken wer-
 9437 den in deser manieren geordineert Want
 9438 bijden cristalligen humoer aen die binnen-
 9439 ste side is sonder middel een rock diemen re-
 9440 thina hiet ende is opgecomen vanden aderen
 9441 ende vanden arterien pie matris dat is der goe-
 9442 dertieren moeder als die binnenste ende is ge-
 9443 weuen ter manieren van enen net dragen-
 9444 de mit hem die spise totter glasiger humo-
 9445 ren ende mit sinen zenen voirt hi den sin tot-
 9446 ter cristalliger humoren Ende na rethinam
 9447 volcht rechte voert secundina tunica dye
 9448 van pia mater gecomen is die welke rethi-
 9449 na beschermt heeft inden voeden dat si met
 9450 enighen ongeual niet gequetst en wert In-
 9451 den derden so volget dier secundinam scli-
 9452 rotica dat is die harde rock comende van
 9453 dura mater vander hardicheit des beens
 9454 alle dingen beschermende ende is also meer
 9455 een bant der ogen mer vander voirster side bij-
 9456 den cristalligen humoer is tela aranea dat
 9457 is spinweb also genoemt om sijnre sub-
 9458 tijlicheit om dat den geest voir wesen soude
 9459 Dese rock is geset tuschen cristallinum hu-
 9460 morem ende albugineum humorem ende verbiet
 hem
 9461 dat si niet gemengt en mogen werden Dese
 9462 rock als aranea versament mit tunica re-
 9463 thina maken den eersten werelt of hemel
 9464 want dese ij. rocken die een van binnen die ander
 9465 van buten sluten die cristallige humoer tus-
 9466 schen hem na desen volcht tunica vuea also
 9467 genoemt daer om dat die rock der swarter dru-
 9468 uen gelijct inder verwen ende dat mit gansen rade
 9469 der naturen | want alle die voirscreuen dingen wa-
 9470 ren wit ende claer inder composicien des oechs

9471 ende waren van malcanderen scheidende
 9472 dien sienliken gheest ende dair om was tu-
 9473 nica vuesa noot te wesen op dat hi mit sijn-
 9474 re swarticheit tlicht inden oghe te samen
 9475 vergaderde Dese tunica vuesa is gemaect
 9476 ghelijc eenre spongien ende vol gaetkens
 9477 ende villoes | als constantinus seyt houdende
 9478 als draden op dat hi dye cristallighe
 9479 humoer suueren soude vander oueruloe-
 9480 digher vuchticheit ende den gheest ghe-
 9481 uen soude als die ander droefden | dese
 9482 ²⁸tunica vuesa van voer mit tunica secundi-
 9483 ua dye van binnen coemt wort vergadert
 9484 die welke als si vergadert sijn maken den
 9485 ²⁹anderen hemel sluytende in hem albug-
 9486 meum humorem den welken dy die na-
 9487 tuer geset heeft dat hi den gheest claer
 9488 maken soude den cristallighen humoer
 9489 die natuer der vuchticheit gheuen. Na
 9490 desen rock volcht rechte voert een rock
 9491 diemen tunica cornea hiet om sijns wercs
 9492 wil daer om dat hi gelijc is een geluch-
 9493 tenden horen want hi is doerschinich ende
 9494 die sienlike gheest ouermits sijre ³⁰doer-
 9495 schijnlicheit hem doergaet ende nochtans
 9496 om dat hi een luttel dick is soe is hi een
 9497 weynich ghelijc makende die vergaderin-
 9498 ge sijns gesichts ende is oec beschermen-
 9499 de vanden vtersten letselen ouermits sijn-
 9500 re starcten wil. Ende dese tunica cornea is
 9501 versament mit tunica sclerotica ende maect
 9502 den derden hemel of dye derde werelt
 9503 een tercium orbem want dese twe rocken
 9504 als tunica cornea van buten ende sclerotica
 9505 van binnen besluytten vitreum humorem
 9506 orbiculariter dat is rondelic al om ende
 9507 om in hem ende die leske ³¹vander pannen van bo-
 9508 uen neder comende dat oghe niet altemael
 9509 en dect mer is in horen hoeken die ogen
 9510 bijdende ende houdende dat si bliuen moe-

9511 ten in bequamer stedicheit
 9512 Dat vi. capitel vande gestandenisse der oghen
 9513 ³²Totten oghe aldus gedisponeert
 9514 ende volcomelic ghemaect wert die
 9515 sienlike geest geuoert bij deser manieren
 9516 vanden voersten deel der herssen comen
 9517 wt twe holle zeenen diemen obtici hiet
 9518 die welke hem vestigen inder substancien
 9519 der cristalliger humoren Dese twee hol
 9520 zeenen werden cruys wijs inden oghen
 9521 ghesteken Ende int eynde des mede voe-
 9522 lens werden si vergadert ende dat heet dye
 9523 natuer behoudelic ghemaect als wan-
 9524 neer dat een gesloten is of becommert dat
 9525 dan die leuende gheest hem ouerset tot-
 9526 ten anderen oge ende daer volcomelic sijn
 9527 werc vervulen ³³mach want dan soe wert
 9528 die appel vanden oghe ghestarct inden
 9529 wercke des siens om dye vergaderinghe
 9530 der sienliker craften alst openbaert inden
 9531 scutters die welke wanneer si dat een oge
 9532 toe luken so sien si rechter als si schieten sul-
 9533 len dan als sise beyde opluken Item al-
 9534 daer werden si te zamen geknocht die le-
 9535 uendige geesten op dat si sterker werden
 9536 mogen om dat si onderlinge ende te zamen een
 9537 onderstant den gesicht sijn ende wesen mogen
 9538 ende daer om vergaderen si inden eynde des
 9539 mede rakens op dat een dinc niet twe schij-
 9540 nen en sal dat geschien soude waer dat een
 9541 ygelic oge sijn proper beelt ghesceyden
 9542 sage waer af dattet noot is dat die sienli-
 9543 ke doecht gecontinueert werde tot enen
 9544 instrument Inden welken is een geuormde
 9545 doecht die int punct vanden oge gestuert
 9546 wert | als die auctoer claerliken seyt als
 9547 dat openbaert inden genen die haren vinger
 9548 setten op dat oghe ende duwent wat aen
 9549 die een side dien sal duncken dat een dinc
 9550 twee of drie is | waer af dat dye sienlike

9551 gheest gedeylt wort ende een dinc schijnt
 9552 twee ende dit is die sake want dat licht
 9553 vanden enen oghe wil opwaert of gaet
 9554 opwaert ende vanden anderen gatet after-
 9555 waert want die radie die van hem bey-
 9556 den wtgaet rakende die eynden des dings
 9557 en schiet dat middel niet doer als dair die
 9558 lucht tuschen vallet want hi siet bi na ij.
 9559 lichamen ende nochtans en ist mar een
 9560 nochtans en siet alle scheluwert also niet
 9561 al ist dat die oghen onghelijck sijn want
 9562 die radius piramidalis gaet wt mit een-
 9563 re rechter linien tot op dat ouerste des
 9564 dings dat gesien wort als bouen geseyt
 9565 is vanden sin des gesichts libro iij. Een o-
 9566 ghe dat wel ghedisponereet is dat wort
 9567 ghemerct nader volcomenre makinge
 9568 sijnre delen alst daer bouen openbaert Item
 9569 nae sijnre gheleghentheit soe kieset sijn
 9570 stede int ouerste om die waerdicheit sijn-
 9571 re subtijlicheit ende om dattet der sielen also
 9572 nae bi is | als ysidorus ende aristotiles seg-
 9573 ghen Item om sijn tamelike proporcie
 9574 der grootheit want het en sal niet alte seer
 9575 vterlic wesen noch opghegheuen³⁴ so en
 9576 soudt die dinghen niet nauwe onderken-
 9577 nen ende het en sal oec niet alte diep staen
 9578 want dat beteykent gebrec der naturen ende
 9579 der doechden ende dat middelbaer is te pri-
 9580 sen Aristotiles seyt libro i. capitulo xij. Dat diep
 9581 ghesicht siet verre want sijn beroeren eer
 9582 dat wtgaet vanden instrument des ghe-
 9583 sights en wort niet gedeylt noch verteert
 9584 mer die sienlike radius gaet recht voert
 9585 totten dinghen die ghesien werden alst
 9586 bouen openbaert vanden ghesicht Item
 9587 tghesicht wort ghemerct nader menich-
 9588 foudicheit des beroerens want het sal
 9589 inden beroeren middelbaer wesen | want
 9590 waer dat oghe alte beroerlic dat waer een

9591 teyken van ouergaende hetten ende boot-
 9592 scap onstadicheit van herten ende wande-
 9593 linghe der begheerten ende als dat beroe-
 9594 ren des ghesichts alte traech is betey-
 9595 kent ouerganck der couden ende crancke be-
 9596 gheerte | mer die middelbaer beroerin-
 9597 ge is louelic ende is te prijsen want si be-
 9598 teykent een lichtelike begrippinghe des
 9599 ghedachts | ende oec beteykent si inden
 9600 dinghen die si begrepen heeft een bequa-
 9601 melike fixati ende stenicheit³⁵ die slutinghe
 9602 vanden ogen sal middelbaer wesen want
 9603 wert dat oghe haestelic op gheloken en-
 9604 de lansem toe beteykent scaemt ende dwaes-
 9605 heit Als hi seyt libro i. Ende waer die op-
 9606 lusinghe alte traech dat beteykent ghe-
 9607 breck der craften Ende dat die materi der ze-
 9608 nen alte seer ghepact waer in malcande-
 9609 ren welcke packinghe der werckinge des
 9610 geests niet onderdanich en is alst schijnt
 9611 in litargicis Item die proprieteyten des
 9612 oechs werden ghemerct als totter vol-
 9613 maectheit sijnre werckinge ende ist starc
 9614 van begrijp ende lichtelic sonder wederslach
 9615 oerdelt vanden obiecten dat is van dingen
 9616 die den ghesicht teghen gheworpen sijn
 9617 beteykent een goede disposici | alst schijnt
 9618 inden ogen vanden aern die de son begrijpt
 9619 mit sinen gesicht sonder wederslach in haren
 9620 rade Item die werckinge vanden oge wort
 9621 gemerct naden scarpes ende naden plompen
 9622 want wes gesicht subtijl ende veel is dat be-
 9623 grijpt ver dingen ende na dingen want veel ge-
 9624 sights begrijpt verre dinghen ende wantet
 9625 subtijl is so onderscheytet dinghen die gesien
 9626 sijn Ende een oge dat van cleynen gesicht is
 9627 als aristotiles seyt en sal niet verre sien mer een
 9628 grof geest ende veel siet verre dinghen want des
 9629 veel is mer niet volcomelic wantet grof is
 9630 ende dat luttel ende subtijl is siet nae bi

9631 ende volcomelic mer en siet niet van verre
 9632 om die luttelheit des sienliken gheests
 9633 want wanneer dattet siet so sietet volco-
 9634 melic om sijnre subtijlicheit. mer luttel
 9635 ende grof en siet niet verre om der luttelheit
 9636 noch volcomelic om sijn grofheit ende nae
 9637 dien dat een mensche grof gesicht of sub-
 9638 tijl heeft | daer na siet hi lichtelijcste Item
 9639 dat oghe wort gemerct nader wandelin-
 9640 ge der verwen Als aristotiles seyt libro xix. Die
 9641 oghe int beghin hare sceppenis hebben
 9642 si ene groene verwe daer werden si ver-
 9643 wandelt in swarticheden of in geluheden
 9644 of in enigher middelre verwen die in hem
 9645 vallende is | want is dier humoren veel
 9646 ende des sienliken gheests luttel in enigen
 9647 toeval bedroeft so wort die swarte in hem
 9648 ghestart ende is si luttel ende die sienlike
 9649 gheest cranck so sal die verwe gheel we-
 9650 sen | want als aristotiles seyt Die ghee-
 9651 licheit der oghen is een beroeren der cranc-
 9652 heit ende is die humoer middelbaer ende
 9653 die geest getempert van bequameliken sa-
 9654 ken totter witticheit ende totter swartich-
 9655 eit sal die verwe menigherhande wesen
 9656 ende die oghen ist dat si swart sijn so sal dat
 9657 ghesicht des dages scarp sijn om die ver-
 9658 gaderinghe des lichts ende der humoren
 9659 inden instrumenten des gesichts ende des
 9660 nachts is hoer gesicht plomp want dat
 9661 licht vander nacht is cranc ende die nachte-
 9662 like humoer is swaerre van beroeren als
 9663 aristotiles seyt Mer een gheel of een blonde
 9664 oge is des daechs cranc ende des nachts
 9665 starc want die materi der gheelicheit van
 9666 haer seluen luchtende is als si dan den
 9667 dagelixsen licht toe gheuoecht wert so
 9668 wort si seer gescheyfelt ende daer om inden
 9669 wercke des siens als dat licht coemt wort
 9670 die sienlike geest gecranct mer des nachts

9671 als die sienlike gheest inden oghe ver-
 9672 gadert is ende binnen der humoren luttel
 9673 **36**vander claeerheit ghehouden is die bloet is
 9674 als die claeerheyten wech gaet soe blijft
 9675 die macht vanden sien int oghe | ende men
 9676 salse een weynich doncker iudiceren dat
 9677 is oerdelen alst openbaert inden catten
 9678 Item tghesicht wort ghemerct bijder dis-
 9679 posicien der delen die dair om staen als bij-
 9680 den oghebraeuwen ende bijden wijnbraeu-
 9681 wen want waert sake dat die ogebraeu-
 9682 wen binnen vleyschachtich waren ende mit
 9683 oueruloedighe humoren ghevult so be-
 9684 letten si tghesicht want dese oghebraeu-
 9685 wen en vallen niet in grouer luchten om
 9686 die luttelheit haers beroerens | Hi seyt
 9687 libro i. Ist dat die traen die totten hoeken
 9688 vanden oghen coemt van veel vleysch is
 9689 Alst gheuult den oghen vanden wuwe
 9690 daer volghet een behendicheit na ende een
 9691 quaet maecsel die ander proprieteten van-
 9692 den oge soeket bouen inden tractaet van-
 9693 den sin des gesichts ende hier mede ist ge-
 9694 noech vanden maecsel des oechs ende van
 9695 sinen wercke
 9696 Dat vij. capitel vant middelste of gesicht der
 9697 oghen
 9698 **37**PVpilla als ysidorus seyt libro xij. capitulo ij.
 9699 Is dat middel punct vanden oge
 9700 daer die cracht vanden sien is in die wel-
 9701 ke want daer cleyne beelde in gesien wert
 9702 so hietet pupilla ende hiet daer om pupil-
 9703 la om dattet puer is ende onbesmet als een
 9704 meysken Die phisikers seggen datmen
 9705 drie daghen voer dat een mensche sterft
 9706 datmen die pupillen niet en heeft | want
 9707 wanneer men die niet en siet so is daer se-
 9708 ker wanhoep die pupille heeft bi hair e-
 9709 nen rinc diemen corona hiet | ende als men
 9710 die swarticheit siet ende die witte delen des

9711 oechs vander pupillen ghescheyden wer-
 9712 den so ist waer teken dese croen ouermits
 9713 hare rondicheyt wil verschiert den omganc
 9714 vander pupillen ende in haer is grote schoen-
 9715 heit des oechs Hier toe ysidorus | gelijc-
 9716 ³⁸kerwijs dat seyt hyl. Pupilla is die ghe-
 9717 ne daer die beelden in gheformeert wer-
 9718 den der gheenre die gesien werden inden
 9719 oghe alle dingen die inden oge sijn vanden
 9720 rocken of vanden humoren | anter si sijn
 9721 helpende dye pupille of haer dienende
 9722 dair om is die pupille midzen geset als
 9723 een coninghin ende die pupille is cleyn in-
 9724 der grootheit nochtans is si meest inder
 9725 doechden onder alle die ander leden want
 9726 si begrijpt alsoe wel dye meeste als dye
 9727 minste binnen vanden geest die vander hers-
 9728 sen coemt ende buten wort si mitter luchten
 9729 gemengt ende omuatten malcanderen want
 9730 ouermits den licht des dings dat haer
 9731 teghen coemt grijpt si ende ontfaet die ge-
 9732 daente in haer ende als die speci ontfan-
 9733 ghen is soe seynt sise voert den oerdel der
 9734 sielen die bouen in die herssen leyt want
 9735 van allen delen des dings dat gesien is
 9736 toe lopen die linien die pyramiden maken
 9737 dat is die vuerighe radie die recht vter
 9738 pupillen coemt ende gaet op dat dinc dat-
 9739 ter ghesien wort Dese pupilla is een on-
 9740 derscheytster alre verwen ende alre figuren
 9741 voert brengende dat ouerste van enighen
 9742 dingen ende verblijt haer in die middel ver-
 9743 wen ende formen ende si wort gecorrumpeert
 9744 inden vtersten of si wert te minsten bedroeft
 9745 om dat die verwen niet en ouerdragen
 9746 als daer veel bij een sijn dat seyt die phi-
 9747 losoeph Item die pupille siet ende oerdelt
 9748 alle dinc dat buten haer is | dat tegen haer
 9749 comende is mer haer seluen en siet si niet
 9750 want ouermits rechten linien so coem-

9751 ter op die ghedaente des dings datter
 9752 gesien is totten ghesicht mer als si haer
 9753 seluen siet dat coemt bij reflexien dat is
 9754 wederombuyginge der radien | mer wan-
 9755 neer die speci eens dings dat ghesien is
 9756 eerst ghemenichfoudicht wert vanden
 9757 dinge totten spiegel ende vanden spiegelhel
 9758 wert een reflexi totten ghesicht als die
 9759 auctoer claerliken seyt ende daer om by a-
 9760 uonturen verblijt hem die sienlike geest
 9761 inden aenscouwen des spiegels want o-
 9762 uermits die reflexi der radien alsoe meer
 9763 weder om gebuecht ende weder gecomen
 9764 wort in hem seluen gestartc Item die pu-
 9765 pille begrijpt alle dingen onder den hoe-
 9766 ke want ist dat die radien vander pupillen
 9767 wt gaen of comen totten dinge datter ge-
 9768 sien is of weder comen vanden dinge dat-
 9769 ter gesien is totter pupillen altoes wer-
 9770 den si hoekelijc vergadert int middel van-
 9771 der pupillen als int scarp vanden gesicht
 9772 want die hoeken van tween linien is een
 9773 mederaken of geuoelen des anders ende
 9774 daer om want alle die linien bijden welken
 9775 dat gesicht gemaect wort die werden ver-
 9776 gadert ende werden bina gehoeket int scar-
 9777 pe der pupillen Item het is wel ende pro-
 9778 perlijc geseyt vanden philosoeph dattet
 9779 oge alle dingen siet onder den hoeke Item
 9780 dat oge is meer voelic dan enich ander
 9781 lit vanden lichaem ende om die edelheit sijn-
 9782 re complexien so ist seer lidelic ende daer om
 9783 wertet alte schier gequetst mer swaerlic
 9784 ist weder te genesen Item van desen passien
 9785 des oges ende der pupillen soect inden spe-
 9786 cialen tractaet int vij. boeke
 9787 Dat viij. capitel vande decselen der ogen of
 9788 oghebraeuwen
 9789 ³⁹Die ogebraeuwen sijn decselen der
 9790 ogen om dat si die ogen bewaren | als ysidorus

9791 seyt libro ix. capitulo ij. Die ogebraeuwen sijn vol
 9792 zenen inder substancien ende seer dun om
 9793 die lichticheit des beroerens want ouer-
 9794 mits haren stedigen beroeren so beual-
 9795 len si die lucht ende also beschermen si dye
 9796 ogen vander quetsinge der luchten van buten
 9797 Dese oghebraeuwen hietmen palpebre
 9798 want al tastende werden si altoes geroert
 9799 ende si lopen steeds te hope op dat si dat o-
 9800 ghe te bat beschermen mogen als si bey-
 9801 de seggen constantinus ende ysidorus ende si
 9802 sijn gewarent ende geuesticht mit cleynen
 9803 draykens van haer offer yet in risen wou-
 9804 de dat si dat keren souden als men die o-
 9805 ghe oploke ende op dat die mensch rusteli-
 9806 ker slapen mocht Hier toe ysidorus capitulo ij. bo-
 9807 uen geseyt Item als constantinus seyt so heb-
 9808 ben die ogebraeuwen hare niet altemael
 9809 op ghericht mer inden eynden een luttel
 9810 om ghebuecht te maten ende dat heeft die
 9811 natuer gedaen op dat si abeliker sluten
 9812 souden Item dese ogebraeuwen in haren
 9813 wassen hebbende een gesette grootheit
 9814 vander naturen ende daer om en steken si niet
 9815 var wt noch en wassen niet als dat ander
 9816 haer doet mer si hebben haer bescheyden
 9817 deel also als si wassen sullen ende daer om
 9818 en sijn si niet morwe noch gatisch mer si sijn
 9819 hart | als die haren hart ende onbuechlick
 9820 ende niet min en streckense hem wt inden was-
 9821 sen ghelijc dat dat cruut wassende in har-
 9822 der aerden wort luttel ende recht ende niet dat
 9823 cruut dat in morwer aerden wasset dese
 9824 ogebraeuwen heeft die natuer gemaect
 9825 op dat si den lichaem een schierheit we-
 9826 sen souden ende den ogen een hulpe waer
 9827 af aristotiles seyt libro xij. Dat alle dier dat
 9828 winnende is heeft alleen hare in die o-
 9829 ghebraeuwen | ende alle vieruoetighe dier
 9830 sluyt die ogen mitten ouersten ogebraeu-

9831 wen ende dat oer heeft een eenrehande dec-
 9832 sel voer die ogebraeuwen om te behoe-
 9833 den die gesichten ende sluyt dat oghe mit
 9834 enen web dat totten ogen toe geeygent
 9835 is ende want die natuer des oechs wate-
 9836 rich ende vucht is dair om en behoeuet al-
 9837 sulke bewaringhe niet Item alle voghel
 9838 sluyt sijn ogebraeuwen mitten nedersten
 9839 mer dat vieruoetich dier mitten ouersten
 9840 Item alle dier dat ogebraeuwen derft he-
 9841 uet cranc gesicht alst openbaert inden vis-
 9842 schen ende inden hazen ende deser ghelijcke
 9843 Als aristotiles seyt int vierde boeke
 9844 Dat ix. capitel vande wijnbraeuwen
 9845 ⁴⁰Die wijnbraeuwen sijn hardt ghe-
 9846 noemt daer om dat si den ogebraeu-
 9847 wen bouen sijn gheset dye welke daer om
 9848 mit veel haers gecleet sijn op dat si den
 9849 ogen een hulp wesen souden om die hu-
 9850 moren te verdriuen ende den sweet die van-
 9851 den hoofde neder coemt Ysidorus seyt dat
 9852 die wijnbraeuwen sijn hulpers der oghe-
 9853 braeuwen Als constantinus seyt verbieden-
 9854 de datter van buten niet in en rise dat hem
 9855 hinderlick wesen mach ende si maken een
 9856 scierheit inden aensicht want nyemant
 9857 en wort verschiert als daer gheen wijn-
 9858 braeuwen en sijn | want als aristotiles seyt
 9859 So hebben die wijnbraeuwen eenrehan-
 9860 de verborgen craft die bewijsende is dye
 9861 passie der sielen want wanneer die wijn-
 9862 braeuwen recht sijn als linien soe betey-
 9863 kenense een winige ⁴¹ morwicheit of lich-
 9864 ticheit der sielen Item die wijnbraeuwen die
 9865 nedergaende sijn of alte seer neder ghedu-
 9866 wet beteykent die mensche nydich te we-
 9867 sen | als aristotiles seyt libro ij. Item die wijnbraeu-
 9868 wen die op gheheuen sijn ende inden hare
 9869 dicke beteykent moedicheit ende als dair
 9870 luttel haers is dat beteykent blodicheit

9871 Item sijn si dicke ende hebben si lanc haer
 9872 den gesicht schiem geuende beteykent
 9873 datter te veel hetten sijn Item hebben si
 9874 veel vleysch ende luttel haers naden har-
 9875 den beteykent datter plompicheit in dien
 9876 mensch is ende daer coutheit bouengaen-
 9877 de is Item en hebben si geen haer betey-
 9878 kent dattet bloet binnen ghecorrumpert
 9879 is Alst schijnt inden malaetschen ofte het
 9880 beteykent verteringe der natuerliker humo-
 9881 ren | alst schijnt in ethicis ende dier ghelijc-
 9882 ke ofte het beteykent bestoppinge der toe-
 9883 paden ende der wegghen der humoren | alst
 9884 schijnt inden ghelubden ende men seyt dat
 9885 si also seer wassen tegen die outheit dat
 9886 si dat gesicht beletten ten si datse af ghe-
 9887 sneden werden | als aristotiles seijt libro iij. ende
 9888 die selue seyt libro iij. Inden genen die ve-
 9889 le yoyen of nayen vallen die wijnbraeuwen
 9890 seer of si werden wit twelc geualt om dye
 9891 verteringe der vuchticheit ende om ghe-
 9892 brecs wil der craften ende om die vuchtich-
 9893 eit der herssen meerret want alte grote
 9894 droechte wint caluheit want de oueruloe-
 9895 dige droechheit brengt caluwicheit in als
 9896 bouen gheseyt is
 9897 Dat x. capitel vanden voerhoefde
 9898 ⁴²FRons dat is tvoerhoeft vanden ga-
 9899 teren genoemt als ysidorus seyt Dit voer-
 9900 hoeft beteykent ende bewijst eenrehande
 9901 ghedachten des moeds ende een beghin-
 9902 sel des ghedachts ouermits sijnre ghe-
 9903 daenten wanneer dattet blijde of droe-
 9904 ue is nader weseliker waerheit Dat voir-
 9905 hoeft als constantinus seyt Is een half ge-
 9906 cirkelt been noch niet alte hardt noch te
 9907 weke twelc daer om noot was dattet een
 9908 ghetempertheyt wesen soude op dattet
 9909 niet gequetst en worde ende dat voerhoeft
 9910 is den oghe een nabuer ende is een bescher-

9911 menisse der sinliker instrumenten ende een scier-
 9912 heit van alle den aensicht ende die doech-
 9913 delicheit van alle den dier die scijnt mach-
 9914 telijc inden voerhoerde⁴³. want als die phi-
 9915 losoeph seyt So is tvoerhoeft een stoel
 9916 der scaemten ende der eren ende dat is dair om
 9917 wantet der cellen alsoe na bi is daer dye
 9918 peynsinghe in is ende die ymaginaci | als
 9919 droefheit | blijscap | betamelicheit of on-
 9920 betamelicheyt Dat voerhoeft is alsoe
 9921 meer een toorn alle der zenen dye vander
 9922 herssen nedergaen om den sin te volmaken
 9923 in wes holheit die zenen nedergaen tot al-
 9924 le den instrumenten der nederster sinnen o-
 9925 uermits der welker dienst oerdel wort van
 9926 allen obiecten der sinnen | obiecten dat sijn
 9927 ghemoetinge bijden huse of bijder wo-
 9928 ninge daer die reden ende dat verstant woent
 9929 ende is Waer af gregorius seyt Dat voerhoeft
 9930 is dat alre waertste deel des butensten
 9931 hoefds daer dat teyken der rechtuaerdich-
 9932 eit ende der salicheit in ghedruet wert als
 9933 dat teyken des cruus | dat wijleneer een pi-
 9934 ne was mer nv heuet een stede inden voer-
 9935 hoefden der keyseren daer om openbaert
 9936 wel alle dingen die wel gedisponeert sijn
 9937 mer ist onedelende vander middelbaerheit
 9938 so beteykenet ander dingen naden philo-
 9939 soeph | aristotiles seyt int eerste boec Is dat
 9940 sake dattet voerhoeft groot is so betey-
 9941 kenet swaricheit geneycht totter dwaes-
 9942 heit. Ende wanneer dattet middelbaer is
 9943 tuschen groot ende cleyn dat beteykent groot-
 9944 heit der doecht mer wanneert alte hoge op
 9945 geheuen wort ende int ouerste ront gemaect
 9946 wert dat beteykent starken lichaem ende seer
 9947 heet ende alsulke luden sijn dicwijn geset tot
 9948 passien van colera | als tot frenesien ende
 9949 tot verwoetheden Item dat voerhoeft heeft
 9950 luttel vleysch naden anderen leden te sien

9951 ende heeft oec luttel vetticheden wes sa-
 9952 ke is als haly seyt ende aristotiles Want die o-
 9953 ueruloedicheit vanden vleysch ende van-
 9954 den vette benemen tverstant ende dair om
 9955 alte veel vleysch inden voerhoefde mit
 9956 eenrehande blinckender wtstekinghe der huut
 9957 is teyken der corrupcien alst schijnt inden
 9958 malaetsen Item wanneer dat voerhoeft al-
 9959 te seer gedunt is ende daer grote berimpe-
 9960 linge is der ouerster huut beteykent ghe-
 9961 breck van binnen Inder herssen ende een
 9962 vterlic verteringhe der substancialiger humo-
 9963 ren alst openbaert inden ouden luden die ghe-
 9964 deilt sijn van ouderdom of van langer suucten
 9965 Dat xi. capitel vande slape vanden hoofde
 9966 **44** Tympus of tympora dat sijn die sla-
 9967 pe vanden hoofde ende werden gehie-
 9968 ten die leden des hoefts die aen die rech-
 9969 ter side ende aen die luffer side vanden hoof-
 9970 de leggen ende die alsoe gehieten werden
 9971 want ouermits hore stedelike beroerin-
 9972 ge werden si mede omgekeert mitten spa-
 9973 cien der tijden als ysidorus seyt libro xi. capitulo ij.
 Die
 9974 slapen als constantinus seyt sijn benen van
 9975 beyden siden vanden hoofde geset om die
 9976 ogen te vaster te staen welke benen wat
 9977 morwe sijn ende zenachtich ende dat was
 9978 noot om den sin ende tberoeren der oghen
 9979 te volbrengen want die sielike geest wort
 9980 geuoirt ouermits den zenen der sinnen totten
 9981 slapen ende bij dien seluen nader anathomi-
 9982 en so wort die leuendige geest bi sommi-
 9983 ge arterien vander herten totter herssen ge-
 9984 seyndt want om dat cloppen der voeliker se-
 9985 nen ende der arterien ende der aderen te samen
 9986 bijndinge mitten slapen | want die pols
 9987 aderen ende die aderen ende die arterien van-
 9988 den slape hanghen al aen malcander ende
 9989 want dan die een lijdt so moet die ander
 9990 mede liden als dair enich gequetst wert

9991 want een dier dat seer gequetst is inden
 9992 slape steruet lichtelic want als aristoti-
 9993 les seyt libro xix. De slach die valt opter be-
 9994 nen die slapen is dodelic want coemter een
 9995 wonde inden slape so is dat dier geureest
 9996 ende dat geualt daer om want die humoer
 9997 die inden slape is gaet schier wt om die dun-
 9998 nicheit der beenre ende thaer vanden slapen
 9999 begint eerste te graeuwen om die luttelheit
 10000 der humoren ende om der droecheit die in hem
 10001 bouen gaende is ende om die verkeerlicheit tot-
 10002 ter naturen der coutheit. Item die slapen sijn
 10003 binnen villoes dat is dradachtich als cley-
 10004 ne subtijl zeenken mer niet alte seer want
 10005 si ontfangen die humoer die vander herssen
 10006 coemt ende leyden den ogen slapinge in ende
 10007 waert sake dat die cleyne zeenkens ge-
 10008 druct waren ouermits smeltinghe der ont-
 10009 houdenre humoren doen die ogen tranen
 10010 Dat xij. capitel vande oren.
 10011 **45** AVris dat is oer in duytsche | ende is
 10012 een instrument des horens | dat ouerste
 10013 deel vanden oer is gehieten pinnula want
 10014 die oude meesters hieten pinnum scarp te
 10015 wesen Dit seyt ysidorus Dat oer is properlic
 10016 eenrehande knerselige substanci die wel-
 10017 ke noot was in tweerhande saken want si
 10018 beschermen dat horen op dattet **46** niet in vallen
 10019 en sal gelikerwijs dat die ogebraeuwen
 10020 beschermen dat oge of die ogen ende si helpen
 10021 dat horen | want als die stemme der geslagenre
 10022 luchten coemt totten knoersebeen vanden oer
 10023 so wort si daer te zamen vergadert want si
 10024 gaet inden gaten die welke proper instru-
 10025 menten sijn des horens dese gaten sijn in e-
 10026 nen stenighen been geset inden welcken
 10027 die zenen die vander herssen comen ne-
 10028 der in geuesticht sijn brengende den oren
 10029 sin ende beroeren toe | ende als dat oerdel der
 10030 sielen ontfanghen is soe draghen si we-

10031 der ouer die verwandelinghe der stemmen
 10032 inden gaten ende dese gaten sijn ouerdwers
 10033 als een persse | ende dat is daer om op dat-
 10034 ter die coude lucht niet alte schier daer in
 10035 en slae ende die binnenste zenen niet en quetse
 10036 ende datter niet quaets in en val Men seyt
 10037 in pantegni libro iij. capitulo xv. Dattet oer lijdt
 10038 menich sins want onderwijlen van enen apos-
 10039 teme die int oer wesen mach | want dan
 10040 gaet daer etter wt ende oec lidet van wor-
 10041 men die daer van buten in crupen der wel-
 10042 ker teyken is creuelinge ioecte ende beroe-
 10043 ringe binnen den oren ende oec lijdet onder-
 10044 wijlen van oueruloedigen vleysche als wan-
 10045 neer dair quade humoren vergadert werden
 10046 Item het lijdt oec van quader disposicien
 10047 eniger zenen die daer in gegaen is | alst
 10048 openbaert inden geluyde ende inder tintelin-
 10049 ge ende in deser gelike die welke geuallen
 10050 van wijndicheit beslutende haer inden huys-
 10051 kens vander herssen aen die zide daer die
 10052 zenen vanden oer sijn Item het lijdt van gro-
 10053 uen humoren die hem darwaert roerende
 10054 sijn ende dan wardter geuoelt een swarich-
 10055 eit des hoofds mit gelude ende mit tinte-
 10056 linge Item onderwijlen gebreect dat horen
 10057 van gebreck der hoerliker craften of om ver-
 10058 crimpinge der voeliker zenen alst inden ouden
 10059 wel valt Item onderwijlen valter doefheit
 10060 alst kint gescepen wort inden lichaem wan-
 10061 neer die natuer verghet dat instrument
 10062 des horens doer te schieten ende dat is om
 10063 sijn ghebrecs wil of om die natuer die si
 10064 gheuonden heeft die haer niet ghehoer-
 10065 saem en is Item het lijdt van scarper siec-
 10066 heit als wanneer die hete ende die droge
 10067 humoren op gaen ter herssen so wordtet
 10068 belet | desen helpt ist dat colera ghepur-
 10069 geert wert Waer af geseyt wort inden am-
 10070 phorismen Men sal die colera opwaert

10071 purgeren ist dat si coemt | want si neemt
 10072 die douicheit en wech | hier toe heeft con-
 10073 stantinus geseyt Item aristotiles seyt libro xi. Dat
 10074 instrument des horens is vol vanden na-
 10075 tuerliken geest want gelikerwijs dat die
 10076 geest natuerlic maect een cloppende be-
 10077 roeren inden aderen alsoe maect hi dye
 10078 doecht des horens inden oer ende daer om
 10079 werden dingen geleert om den sin des ho-
 10080 rens Ende dat horen wort gecranct als die
 10081 tijt nat is | ende inden genen die dicwijl min-
 10082 nen willen ende om dat die bedroefnisse der
 10083 geesten die dat horen volbrenghen. Want
 10084 als die selue aristotiles seyt Dat alte stedich
 10085 minnen deert den lichaem ende der herten
 10086 dat selue seyt haly Item na aristotiles libro xij.
 10087 Inden redeliken dier so werden die oren
 10088 natuerlic gheset int middel des ronden
 10089 hoofds want dat oer en begripet niet al-
 10090 leen die onderscheyden der woerde ende der ge-
 10091 luden recht aen die een side mer billiker
 10092 ouer allen siden Ende inden vieruoetigen
 10093 dieren staen die oren bouen aen thoest son-
 10094 derlinge die thoest ter aerden nygen ende niet
 10095 recht op en gaen alst schijnt inden ossen in-
 10096 den ezelen ende inden paerden ende die beroe-
 10097 ringe vanden oren deser dieren sijn veel ende
 10098 om die oplichtinge hare stede ende want si
 10099 veel beroert werden in diuerschen delen
 10100 ⁴⁷so ontfangen si tgheluyt mit veel weder-
 10101 slauinghen Item aristotiles seyt daer Gheen
 10102 dier dat eyerende is heeft oren dye be-
 10103 scheydelick sijn nochtans hebben alsulke
 10104 dieren heymelike wegen ende die voghelen
 10105 en hebben gheen oren buten nochtans
 10106 hebben si een openbaer gat ende enen ope-
 10107 nen wech bijden welken si volcomeliken
 10108 horen Item die mensche roert sijn oren myn
 10109 ende machse myn roeren dan enich ander dier
 10110 ende naeder metinge sijn si oec cortste mer

10111 inden horen sijn si seer goet | als gheseyt
 10112 wort libro i. ende dat is om die goetheit der com-
 10113 plexien want wanneer die oren alte groot
 10114 sijn naden anderen leden te meten dat is
 10115 een teyken van dwaesheden ende van traech-
 10116 eden des verstants als aristotiles seyt
 10117 Dat xij. capitel vanden noze
 10118 **48** Nasus dat is die noze of naze ende is
 10119 een instrument des rukens als ysidorus
 10120 tuycht ende vanden natuerliken hietmense
 10121 nazus ende si hieten daer om nares want o-
 10122 uermits den nazelocken so ruken wi ru-
 10123 kende dingen ende also meer als geestelike
 10124 ende onderscheyden daer bij dingen die stinc-
 10125 ken ende dingen die wel ruken want die wel
 10126 rukende dingen die vloyen ons bij hem
 10127 als bijden naesgaten Item die naze heeft
 10128 twe gaten als constantinus seyt die welke
 10129 gescheyden sijn ouermits eenre knerse-
 10130 linger substancien van malcanderen dat een
 10131 van desen gaten gaet totter hollicheyd
 10132 des raekes ende dat ander gaet totten vlu-
 10133 sen der herssen op dattet der herssen lucht
 10134 aen trecken mach ende voidt den nazen den
 10135 gheest der sielen ende leydt toe op dat hi
 10136 den geest des rukens volmaken mach
 10137 Dat eerste gat was noot op dat daer die
 10138 oueruloedicheit die vander herssen coemt
 10139 doer gesuuert mochten werden Dat ander
 10140 gat was daer om | om den geest nae hem
 10141 te trecken ende om den roke te volbrengen
 10142 mer daer sijn properlic twe carunculen van
 10143 dat sijn die twe locken voer aen elke side
 10144 vander nazen Dese ij. sijn dat instrument
 10145 des rukens | die welke eerst die aenge-
 10146 toghen lucht gripen ende seyndense daer
 10147 nae voert totten herssen dat die naesloc-
 10148 ken dat en sijn die carunculen niet al heb-
 10149 ict voer gheseyt mer die carunculen staen
 10150 al inwaert binnen der nazen die de lucht

10151 gripen ende die butenste locken daer ic
 10152 thans af seyde die dienen den binnensten
 10153 carunculen op dat si den roke te bat gripen
 10154 mogen ende beslutenen in hem ende die zeen
 10155 die vander herssen neder coemt gaet dien
 10156 tween carunculen die daer binnen der nazen
 10157 staen van onder in ende deylt hem den geest
 10158 der sielen mede Als constantinus seyt. die
 10159 roke dat is die fuum die bijder nazen aen-
 10160 gehaelt is ouermits der luchten versellet
 10161 hem mitten sieliken geest die welke als
 10162 hi verkeert is presenteert den oerdel der
 10163 sielen die verwandelinghe inder herssen Item
 10164 die naze was noot als constantinus seit
 10165 dat si die lucht ghetempertlijc nae haer
 10166 trecken soude totter herssen bij horen con-
 10167 duten ende om die herssen te suueren ende
 10168 om die hetten der herssen te temperen ende
 10169 oec om te onderkennen den fuum die ge-
 10170 scheyden is van wat saken hi coemt of hi
 10171 stinckende is of wel rukende Ende daer om
 10172 nae aristotilem libro x. capitulo ij. Die sin des ru-
 10173 kens is ghedeylt als die sin des horens.
 10174 **49** Ende dat lit als die naze heeft die na-
 10175 tuer geset int middel als int voerste van-
 10176 den hoofde ende also heeften die natuer
 10177 drie geset als een wagescael om die be-
 10178 roeringhe des adems die den anderen sin-
 10179 nen noot was daer om selstu vergaderen
 10180 vten voirscreuen dingen dat die naze is een
 10181 proper instrument om die lucht mede aen
 10182 te halen ende weder wt te geuen ende onderkent
 10183 die roken van goeden ende van quaden ende
 10184 suuert die herssen van grouer oueruloe-
 10185 dicheit ende dient den sieliken geest ouer-
 10186 mits die aentreckinghe der luchten ende
 10187 ruymt ende engt die longen ende dair om na
 10188 constantinum Die naeslocken sijn geset van
 10189 ouerdwers ende niet recht tegen der longen
 10190 op die aentuer offer een coude lucht van

10191 onder in ghinghe onderwijlen dat si die
 10192 longen niet vluchs quetsen en mocht ende
 10193 offer yet puluers of stoefs mitter luch-
 10194 ten in quaem dattet der longen vluchs niet
 10195 deren en mocht | ende die naze is oeck als
 10196 gregorius seyt Een grote scierheit des aen-
 10197 sichts | dit seyt hi super cantica Also waert
 10198 dat die naes daer niet en waer so worde
 10199 alle dat aensicht gheschendt dat maessel
 10200 vander nazen sal middelbaer wesen alsoe
 10201 dat si inder lengden inder breyden ende inder
 10202 hoechden niet ouer en gae mer dat si te
 10203 maten groot si want is dat sake dat die na-
 10204 zelocken te scarp sijn of te breet mit aen-
 10205 treckinghe veelre luchten beteykenen
 10206 wreetheit des moeds ende een onwaer-
 10207 dich hart vter sceppenissen der leden van-
 10208 den lichaem werden voerteyken ende oer-
 10209 delen genomen vanden begeerten des her-
 10210 ten als hi seyt Int beghinsel der phisono-
 10211 mien want die toeuallen des herten wer-
 10212 den dicwyl verkeert naden toeuallen des
 10213 lichaems gelijc als die witte wijn die ge-
 10214 stort wert in roden wijn crijchter een ver-
 10215 we of ende een roothheit Ende daer om mid-
 10216 delbaerheit der sceppenis beteykent mid-
 10217 delbaerheit der goetheit Als die philo-
 10218 soeph seyt in sinen boeke int beghin Die
 10219 naze wort belet in haren wercke | als ga-
 10220 lienus seyt Daer sijn voer teyken wanneer
 10221 die naselocken scarp sijn ende die ogen hol
 10222 etcetera om die onmate hetten die de vuch-
 10223 ticheit verteert ende wanneer die gheschiet
 10224 is teyken des doods Ende dat selue ghe-
 10225 ualt als galienus seyt Wanneer die na-
 10226 tuerlike hetten so cranc is dat si haer niet
 10227 wt reken en mach totten vtersten leden
 10228 Ende daer om ende om die dodende cout-
 10229 heit werden die leden gedwongen ende dan
 10230 so valt die scarpicheit der nazen twelke

10231 dat alre quaetste teyken is des doods in-
 10232 den genen die in scarper hetten leggen
 10233 Item die naze wort belet als constantinus
 10234 seyt libro x. capitulo xvi. Onderwijlen van quader
 10235 disposicien der herssen | onderwijlen vander
 10236 bestoppinge der rukeliker zenen ende onder-
 10237 wijlen van gecorrumpeerden ende stincken-
 10238 den humoren die vergadert sijn inden carun-
 10239 culen te midswegen inder nazen | onder-
 10240 wijlen van quaden vuylen vleysch dat in-
 10241 den nazen gewassen is Alst schijnt in po-
 10242 liposis ende in leprosis Poliposi dat sijn die
 10243 nazen die seer stincken ende daer den kan-
 10244 ker in hebben Leprosi dat sijn malaetsche
 10245 luden ende dese quetsinge en quetst niet al-
 10246 leen dat ruken mer oec benemet si die stem-
 10247 me ende doeftsche ende verminretse | onderwij-
 10248 len lijdt die naze van alte groter blasin-
 10249 ghe der humoren die neder vloyende is in-
 10250 den huyskens vander herssen ende dat is an-
 10251 ter van ontbijndinge der hetten of van al-
 10252 te groter ontbindinghe der couden alst dic-
 10253 wijle valt in catarro dat is inden snuuf der
 10254 nazen onderwijlen van alte groter vervu-
 10255 linghe ende scarpicheyt des bloets die de
 10256 monden der aderen vander nazen opent
 10257 als die nazen seer bloeden ende dicwijle is
 10258 die bloedinghe der nazen salich in suucten
 10259 om die siecheit te scheyden | want in scar-
 10260 pen suucten als die sieken sijn van barnen-
 10261 der hetten ghenesender dicwijle mede.
 10262 Men seyt inden amphorismis in die seste
 10263 pertikel wanneer den wiue haer menstru-
 10264 um gebreket ende dat si dan bloet ter nazen
 10265 dat is goet.
 10266 Dat xiiij. capitel vande wangen
 10267 **50**Gene dat sijn wanghen ende het sijn
 10268 die nederste delen der ogen daer die baerden
 10269 begonnen werden | als ysidorus seyt libro xi.
 10270 capitulo
 10270 ij. Genos in griex | is baert in duytsche

10271 ende die selue delen hietmen maxille dat
 10272 sijn kinnebacken Item die wangen of die
 10273 kinnebacken sijn gemaect van binnen van
 10274 benen ende van zenen ende dese benen sijn ver-
 10275 sament mitten craneo der herssen dat is
 10276 tbeen daer die herssen aenlegghen dye
 10277 welke daer om vanden nazen ende van veel
 10278 stucken ghemaect sijn op dat die ander niet
 10279 ghequetst en souden werden of dat een
 10280 wat lede of sericheit hadde | buten sijn si
 10281 warm ende vleyschachtich op dat si tem-
 10282 peren souden die coutheit der benen ende die
 10283 knersselicheit vanden oren ende vander na-
 10284 sen voer cartillago dat is een hardach-
 10285 tich vleysch als die oren ende die nazen
 10286 voer dat hiet ic knerssachtich want voer
 10287 heb ic geset knersselicheit soe meen ic al-
 10288 sulc vleysch alst oer is ende op dat si den
 10289 voeliken instrumenten die daer bi al om
 10290 leggen voetsel gheuen soude ouermits
 10291 hare hetten ende daer om werden die kin-
 10292 nebacken of die wangen sonderlinghe on-
 10293 der den oge geset om die te beschermen
 10294 ende si sijn int middel geset der sinnen om
 10295 die bewisinghe des voetsels si sijn hete
 10296 ende vleyschachtich om die saftinghe der
 10297 outheit der geuoeliker instrumenten ende
 10298 si sijn wit ende⁵¹ root om die scierheyte des
 10299 aenscouwens ende om tmaecsel vanden aen-
 10300 sichte die meeste schoenheit der menschen
 10301 coemt inden wanghen ende inden kinne-
 10302 backen als constantinus seyt Is dat sake
 10303 dat die wangen root sijn ghemengt mit
 10304 getemperder witheit ende inder substanci-
 10305 en niet te vet mer te maten vleyschich be-
 10306 teykent die complexi te wesen hete ende
 10307 vucht ende wel getempert ende ist dat si inder
 10308 verwen wit sijn sonder enige toemengin-
 10309 ghe van rootheden ende vet weke ende driuen-
 10310 de beteykent grote coutheit ende vuchtich-

10311 eit mer sijn si bruun bleeck of gheel en-
 10312 de inder substancien dun ende magher betey-
 10313 kent ouerganc der blintheit ende der het-
 10314 ten | alst schijnt inden colericis | ende sijn si
 10315 doncker inder verwen ende inder substancien
 10316 vanden vleysch bloot beteykent droech-
 10317 eit ende coutheit als men sien mach in me-
 10318 lancolicus noch si en verclaren niet alleen
 10319 die menigherhandicheit der complexien.
 10320 mer oec bewijsen si des menschen begeert
 10321 ende sinen moet want nader begeerten des
 10322 moeds van haesteliken anxt of van snel-
 10323 re blijscap werden die wangen bleke of
 10324 root | dese punten set constantinus
 10325 Dat xv. capitel vanden baerde.
 10326⁵² BARba dat is een baert Constantinus
 10327 seyt dat die baert is schierheit van-
 10328 den aensicht inden mannen want hi is o-
 10329 penbarende ende deckende die kinnebac-
 10330 ken inden enen deel is hi een verscierin-
 10331 ghe ende inden anderen deel is hi een hul-
 10332 pe der kinnebacken want ouermits sijn-
 10333 re ruycheit soe beschermt hi den kinne-
 10334 backen vander couden ende daer om is hi
 10335 hem een goet decsel een baert die groy-
 10336 ende is ende wel wassende is een bewisen
 10337 der natnerliker⁵³ hetten Ende dit is die sa-
 10338 ke waer om dat die man baert heeft en-
 10339 de twijf niet want die mannen sijn veel hee-
 10340 ter dan die wiuen | ende daer om wort die
 10341 fuym dat is die roke gemeerret inden man-
 10342 nen om der hetten wil welke roke is meest
 10343 die materi vanden haren den welken die
 10344 natuer wt drijft want si niet verteren en moch-
 10345 te tot tveen steden als ten hoofde ende ten
 10346 baerde want het valt wel onderwijlen in-
 10347 den wiuen die heet ende vucht van complexi-
 10348 en sijn dat si baerden ende also verkeert in cou-
 10349 den vuchten mannen dat si luttel baerts
 10350 krijgen ende inden gelubden knechten den

10351 welken geen baert en wasset want si heb-
 10352 ben die leden verloren dair die hetten in
 10353 was Inden kinderen en wasset genen baert
 10354 al ist dat si heet ende vucht sijn want die fu-
 10355 men die inder materien van hem groyen sou-
 10356 de die gaet en wech inden voetsel ende inder
 10357 wassinghe der kinder Hier toe heuet con-
 10358 stantinus gheseyt ende als aristotiles seyt libro xix.
 10359 Die pili vanden baerden sijn capilli pili
 10360 ende capilli sijn beyde haer beteykenen in
 10361 haerre disposicien die gedaente des wa-
 10362 sems of der vetter humoren vten welken
 10363 si gewonnen werden | want is die humoer
 10364 rokich hete ende droge so sullen die haren
 10365 vanden baerde wesen als cruust haer op
 10366 thoeft | want dat aerdighe deel wert be-
 10367 roert totten nedersten delen ende die hetten
 10368 wort totten ouersten geroert ende also wer-
 10369 den si weder om gebuycht ende werden cruyst
 10370 om haerre crancheit ende dat geschiet om
 10371 die luttelheit der vuchticheit ende om veel-
 10372 heit des aerdighen deels | want wt scar-
 10373 per hetten werden si gerimpelt ende omge-
 10374 went ende is die wazem seer vucht soe sijn
 10375 die haren saft ende morwe want die humoer
 10376 loept al vettende thendt si haer wort ende
 10377 daer om die hare ende die baerde die in trachi-
 10378 en dat is in dien lande werden sijn saeft
 10379 ende lanck want dier luden complexi is vucht
 10380 ende die lucht diese houdende is die is oec
 10381 vucht ende dat contrari valt in luden die een
 10382 droge herssen hebben ende die wonen in e-
 10383 nen drogen lande om die droecheit der luch-
 10384 ten Item die selue seyt aldaer Die verwe
 10385 der haren vanden baerde werden verandert
 10386 nader verwandelinghe der outheyt ende dair
 10387 om graeuwet die baert inder outheyt om
 10388 die cranckicheit der hetten ende om die ouer-
 10389 uloedicheit der couden Item die haren
 10390 vanden baerde ghebreken onderwijlen

10391 om die ondergrippinghe der hetten ende der
 10392 humoren alst schijnt inden ghelubden en-
 10393 de onderwijlen vanden corrupcien der hu-
 10394 moren alst schijnt inden malaetschen want
 10395 als die selue aristotiles seyt Die vallin-
 10396 ghe des haers is ghelijc dat die blade-
 10397 re vanden bomen vallen | ende die sake hier
 10398 of is. Die verminringhe der warmer hu-
 10399 moren ende der vetter ende daer om so vallen
 10400 die blader daer die vette humoer is | hier
 10401 toe heeft aristotiles geseyt int xix. boec
 10402 Dat xvi. capitel vande kinnebacken
 10403 ⁵⁴MAndibule sijn gheseyt van manden-
 10404 do. Mandibule dat sijn die beenre
 10405 daer die tanden in staen ende werden dair
 10406 om mandibule geheten vanden eten want
 10407 si roeren die tanden dat si eten van dien
 10408 mandibulen sommighe isser die ouerste
 10409 daer die ouerste tanden in steken ende som-
 10410 mighe isser die nederste daer die neder-
 10411 ste tanden in steken Ende die eyghenscap
 10412 der ouerster is dat si in allen dieren fix en-
 10413 de onberoerlic is wtgenomen enen serpent
 10414 dat cocodrillus hiet twelc die ouerste roert
 10415 tegen die natuer alre dieren ende hout die
 10416 nederste fix ende onberoerlic als aristotiles seyt
 10417 libro iij. Die benen daer die tanden in staen
 10418 sijn gemaect van menigerhande benen ende
 10419 van harden ende mit zenen ende diuerschen la-
 10420 certen aengehangen ende dat was noot om
 10421 die stedicheit des beroerens ende om dye
 10422 noot des wercs ende der slutinghe als constan-
 10423 tinus seyt Het sijn als twe moelen die stede-
 10424 linghe als tijt is die spise wriuen ende on-
 10425 tween malen want die kinnebacken ghe-
 10426 uen alle den lichaem voetsel die kaebe-
 10427 nen werden omgangen ende omtogen mit
 10428 vleyschigen perticulen ende zeenkens die-
 10429 men tantvleysch hiet om dies wil dat dye
 10430 kaecken te vaster staen sullen inden fondamen-

10431 ten der kinnebacken ende dat vleysch dat
 10432 om dien kaebenen ende den tanden staet
 10433 dat wort van ysidorus gehieten gingina⁵⁵ van
 10434 gigno gignis gignere | dat is winnen want
 10435 die tanden werden daer in gewonnen ende
 10436 geuoedt ende si sijn ghemaect die gingnie⁵⁶
 10437 om der schoenten wil der tanden om dat si niet
 10438 bloot staen en souden ende dat waer lelick
 10439 ende si mochten sonder dien vleysch qualiken
 10440 bliuen staen ende si werden oec mitten lip-
 10441 pen bedect op dat si beschermt souden wer-
 10442 den van buten | het valt onderwijlen dat dat
 10443 tantuleysch of dat kaebeen inden dieren
 10444 gequetst wort onderwijlen van versumenis
 10445 ende onderwijlen van veruulden humoren en-
 10446 de dan brenghen si menigherhande pijn in
 10447 als stanc of slappinge dat si wagghele
 10448 ende deser gelijc.

10449 Dat xvij. capitel vande lippen.

10450 ⁵⁷LABia werden geseyt van lamben-
 10451 do als ysidorus seyt Labia dat sijn lippen en-
 10452 de werden geseyt van lecken datter bouen
 10453 is dat is labrum ende datter onder is dat is la-
 10454 bium mer hoe dattet is lip is lip Die lip-
 10455 pen sijn noot want si regieren ende bescher-
 10456 men die tanden ende si sijn gemaect van ze-
 10457 nen ende van diuerschen lacerten op dat si
 10458 totten voelen ende totten beroeren te abelre
 10459 wesen souden want si opluken hem totter
 10460 formeringe der stemmen ende sluten hem we-
 10461 der want worden die lippen af gesneden
 10462 of waren si yet becommert van enigher be-
 10463 stoppinge of vercrimpinghe alst wel valt
 10464 kinderen die int vier vallen of die hem ver-
 10465 sieden datmen die woerde niet volcome-
 10466 lic spreken en mach noch formeren Item die
 10467 lippen sijn morwe ende vleyschich ende dair
 10468 om was die getempertheit noot der har-
 10469 dicheit vanden tanden want waert dat
 10470 die tanden niet gedect en worden mitten lip-

10471 pen so souden si alte seer ghequetst wer-
 10472 den vander couder luchten om dies wil dat
 10473 haer zenen van naturen cout sijn Item
 10474 die vterste canten vanden lippen sijn root
 10475 twelc gheualt als constantinus seyt om
 10476 die subtilicheit der huut vanden lippen
 10477 die welke lichtelic vander bloot verwen
 10478 ontfaet een roesachtige gedaent | want
 10479 die rootheyt der lippen is een teyken der
 10480 puerre complexien | ende ist verkeert dat dye
 10481 lippen vael ende bleeck sijn dat is een tey-
 10482 ken van gebreck der hetten ende der craf-
 10483 ten Item dye lippen sijn dun ende sub-
 10484 tijl inder substancien op dat si te boech-
 10485 sommer wesen souden totten beroeren
 10486 ende abelre om die lucht te ondergripen
 10487 op dat den binnensten geen quetsinghe
 10488 toe comen en soude als die lucht aen ge-
 10489 haelt waer ende daer om setten hem die
 10490 lippen der couder lucht tegen | ende als si
 10491 die ontfanghen hebben geuen si en we-
 10492 der ghepuert ouer op dat hi saefteliker
 10493 ende oerbaerliker totten binnensten ge-
 10494 haelt mocht werden Dese dingen heeft
 10495 constantinus gheseyt ende aristotiles ver-
 10496 telt oec alsulke proprieteyten libro xij. bij-
 10497 den eynde daer hi seyt Die lippen des men-
 10498 schen sijn weke ende vleyschich ende si
 10499 moghen ghescheyden werden om dye
 10500 salicheit ende bewaernis der tanden ende
 10501 op dat si becomen souden totten wtgan-
 10502 ghe der reden waer af dat die lippen heb-
 10503 ben dubbelde ghewoente als die tonge
 10504 doet wes eyndinghe is om te smaken dat
 10505 vuchte ende om een reden voert te bren-
 10506 ghen als aristotiles daer bescheydeliken
 10507 seyt Ende dair om ist noot dat die lippen vucht
 10508 sijn want die sceppenis der tonghen en waer
 10509 niet van sulker disposicien ende die tonghe en
 10510 mocht die lippen niet raken om veel ma-

10511 nieren der letteren te seggen | want som-
 10512 mige van dien werden geseyt ouermits
 10513 den slaen der tongen ende sommighe ouer-
 10514 mits vergaderinghe der lippen ende daer
 10515 om was dye sceppenis der lippen noot
 10516 op dat die werckinge der naturen fijn we-
 10517 sen soude | ende daer om was dat vleysch
 10518 des menschen seer morwe. want die men-
 10519 sche is van goeden sin des voelens ende
 10520 des smakens meer dan die ander dieren
 10521 Aristotiles libro ij. Daer om vergadere vten voir-
 10522 screuen seggen dat die lippen sijn eenre-
 10523 hande decselen die de tanden beschermen
 10524 ende si sijn tempererende die hardicheit der
 10525 tanden ouermits hare morwicheyt ende
 10526 sijn die woerden ende die letteren formeren-
 10527 de ende onderuat die coude ende die hete
 10528 lucht ende ouermits hare roothheit of donc-
 10529 kerheit so sijn si beteykende groylicheit
 10530 ende craft of crancheit ende quade complexi
 10531 ende die lippen openbaren oec gesontheit
 10532 of siecheit of hat of min | want die lippen
 10533 beuen inden menschen die becommert sijn
 10534 mit frenesien ende in scarpen suucten betey-
 10535 kenet die doot
 10536 Dat xvij. capitel vander kinnen.
 10537 **58** MEntum dat is die kyn ende is fonda-
 10538 ment vanden kaecken daer om
 10539 dat si daer af wassen Als ysidorus seyt Den
 10540 kinne sijn tve benen ende si sijn midzen ver-
 10541 gadert daer die onderste tanden geues-
 10542 ticht werden vieruoudelic | dat vterste van
 10543 desen benen heeft ij. sprantelen | die een
 10544 is scarp welke scarpicheit wort een een-
 10545 rehande bant tusschen gebracht die van-
 10546 der side der slapen voertgaet bij welcken
 10547 bant die becke gesloten wert ende op ghe-
 10548 daen Ende die ander sprantel is grof ende
 10549 ront van wes rondicheit dat kinne morwe
 10550 wert als constantinus seyt want dat lit was

10551 noot om den opganc der kaecken ende
 10552 om die wortelinghe der nederster tanden
 10553 ende om die willige slutinghe ende oplukinge
 10554 der luchten ende tkinne was bequaem om
 10555 die complexi des aensicht ende om die vol-
 10556 comen eyndinge des aenscouwens wel-
 10557 ke kinne alst te punt geset is naden voer-
 10558 hoefde so versieret ende maect alle dat aen-
 10559 sicht eersaem alle dese dingen seyt con-
 10560 stantinus Inden kinne des diers is een
 10561 grote starkicheit om die hardicheit des
 10562 beens ende om dat veruolch der zenen ende
 10563 om die sterke wortelinghe der tanden en-
 10564 de daer om en laten hem die stomme bees-
 10565 ten niet garen handelen onder tkyn want
 10566 als tkyn been gebroken is so gheuen si
 10567 die wapen op Alst openbaert primo re-
 10568 gum xvij. daermen seyt Daudid brac tkyn
 10569 vanden beer ende verlossede dat scaep wt
 10570 sinen monde etcetera wanneer dat de kyn des
 10571 menschen liden mach datment handelt
 10572 dat is teyken der minnen ende der trouwen
 10573 ij. regum xvi. Ioab hieltet tkyn van ama-
 10574 se of si hem cussen woude
 10575 Dat xix. capitel vande mont
 10576 **59** OS dat is die mont dat wij bi hem
 10577 als bijder duere die spise dair in seyn-
 10578 den ende werpen die spekel daer wt Os dat
 10579 is die mont daer of coemt ostium dat is
 10580 een doere also dat hi den mont der doe-
 10581 ren gelijct of dat wij vanden monde als
 10582 vander doeren die woerden of die reden vten
 10583 monde laten gaen als ysidorus seyt ende die sel-
 10584 ue seyt Die mont is een bode der sielen want
 10585 dat spreken wij mitten monde dat wi eerst
 10586 inder ghedachten ontfinghen als gre-
 10587 **60** gorius seyt. so is die mont mit veel be-
 10588 hoedert om getvunt als mitten tanden mit-
 10589 ten lippen of dat hem een mensch te bat bera-
 10590 den mach dat hi spreken wil Item dat instru-

10591 ment des monts was noot als constan-
 10592 tinus seyt om die ontfanck des voetsels
 10593 want het en is oec geen lit inden dier dat
 10594 geuoedt wert ten moet eerst dat voetsel
 10595 inden monde ontfangen want die mont
 10596 ontfaet die spise al kauwende ende verwan-
 10597 delende maect hijse totter verduwinghe
 10598 bequaem ende seyndtse der maghen voirt o-
 10599 uer ende daer om heeft die natuer den mont
 10600 binnen vucht gemaect op dat die droech-
 10601 eit der spisen te bat verkeren mocht ouer-
 10602 mits dier vuchticheit ende ingaen ende dye
 10603 natuer heeft den mont oec middelbaer-
 10604 lic zenich gemaect om dat hi niet gequetst
 10605 en soude werden vander scarpicheit der spi-
 10606 sen ende is middelbaer hart ghemaect op
 10607 dat ouermits alte grote hardicheit dye
 10608 gheuoelicheit des smaecs niet belet en
 10609 worde ende hi was ront ende hol van binnen
 10610 op dat die spise die ingenomen worde te
 10611 lichteliker ghens ende harwaert geroert
 10612 mocht werden ende ouermits den tanden die
 10613 gheest sonder letsel ouergheleydt mocht
 10614 werden Item die mont is noot om die aen-
 10615 halinghe der luchten ende des gheests | die
 10616 lucht wort aengehaelt ouermits den mon-
 10617 de ende wort verkeert in sijnre hollicheit en-
 10618 de gepuert ende versubtijlt ende alsoe wort hi
 10619 voert ouer geseynt bijder pipen vander
 10620 longen om dat hart te vercoelen sonder wes
 10621 vercoelinge dat hert verbarnen soude ouer-
 10622 mits die grote ontstekinge der hetten Item
 10623 die mont was noot om die informer-
 10624 ge der stemmen Item daer om was die raex-
 10625 e hol om dattet voirste vander tongen te
 10626 bat geroert mocht werden ende op dat si op
 10627 gegheuen⁶¹ mocht werden ende neder gedruet
 10628 om die stemme volcomelic te formeren Item
 10629 die mont is oec goet om die groue ouer-
 10630 uloedicheit die vter herssen ende vter lon-

10631 gen comen dicwijle wt te wepren⁶² die wel-
 10632 ke als die wtgeworpen sijn mach die le-
 10633 uentlike geest int hart des diers sijn wer-
 10634 kinghe inder herssen te bat veruullen Item
 10635 hi is oerbaerlic om die ontlanstinge⁶³ der
 10636 voedeliker leden vander oueruloedicheit
 10637 wanneer die mage belast wort mit raeu-
 10638 we humoren dat suuert die natuer ouer-
 10639 mits die wtwerpinge biden wercke des
 10640 monts | als constantinus ende galienus seg-
 10641 gen ouer die amphorismen Inden corin-
 10642 gen ende inden purgacien die welke al wil-
 10643 lens gheschiet | hoe sulke si waren wast
 10644 noot so ist goet et cetera ende is des niet soe ist
 10645 contrari Item die mont lijdt als constan-
 10646 tinus seyt in viatico als puusten wonden
 10647 ende ander ghebreken ist dat hi binnen root
 10648 wert ter swarticheit geneycht ende heet is
 10649 ende sweert so is die materi colerijn ende san-
 10650 gwijn | ende beghint hi seer te swarten soe
 10651 ist te duchten datter een canker af comen
 10652 sal Item daer comen wel puustkens in-
 10653 der ionger kinder monden van scarpich-
 10654 eit des melcs dat ghecorrumpert is hier
 10655 toe heeft constantinus geseyt in viatico.
 10656 Dat xx. capitel vande tanden
 10657⁶⁴ Dentes dat sijn tanden quasi diui-
 10658 dentes want si scheident al dat on-
 10659 der hem coemt | als ysidorus seyt Ende die
 10660 tanden sijn eenrehande plantinge inden
 10661 kaebenen ende inden kinne ende daer inge-
 10662 set mit wortelen dat si quaet wt sijn te krij-
 10663 ghen ende inden mannen isser xxxij. ende
 10664 xv. inden ouersten vanden welken vier
 10665 int voerste deel hiet ghelike ende mit vier-
 10666 uoudighen Ende dese sijn breed ende scar-
 10667 pe ende sniders hietent vanden phisikers
 10668 om dat si alle dinc dat onder hem coemt
 10669 ontween sniden datmen biten mach en-
 10670 de het sijn oec twe ydel tande die honts

10671 tanden hieten vieruoudich ende si sijn bo-
 10672 uen scarp ende si hieten daer om honts
 10673 tanden want die honden plegen op die
 10674 tanden die been te knaghen want si sijn
 10675 scarper ende starker dan die ander ende sijn
 10676 oec langher ende ronder ende van som-
 10677 mighen werden si ghehieten die hals der
 10678 maechden | ende dat die voirste tanden niet
 10679 biten en moghen dat stuertmen hem toe
 10680 ende thien tanden aen beyden siden vander
 10681 ouerster kinnebacken die oec zideltanden
 10682 vieruoudich hebben ende dese sijn breed
 10683 ende grof | dese hieten backtanden of kie-
 10684 sen om die spise te kauwen ende te maken
 10685 als die ander tanden die spise te broken
 10686 hebben Item in die onderste isser xv. als
 10687 vier gheuieruoudicht ende sijn ghelijck
 10688 ende twe honds ende x. backtanden en-
 10689 de also veel tanden werden daer int ge-
 10690 tal geset in die onderste kinneback of in-
 10691 den kinne ende daer om die tande als tot
 10692 horen getale ende horen ambocht werden
 10693 si gedeylt vier sins sommige sijn daer in
 10694 snijdende ende dese isser iiiij. twe bouen en-
 10695 de twee beneden die bijden snijdende ge-
 10696 set sijn ende raken malcander stederwijs
 10697 ende sommighe sijn kiezen of bactanden
 10698 ende dese tien als die bouen sijn ende al-
 10699 so veel beneden die hem onderlinge ra-
 10700 kende sijn ende sijn vanden anderen be-
 10701 gonnen als molen die stedelic te samen
 10702 snijden dese sijn alle ghewortelt in dye
 10703 kaeckbeen ende sijn mit vorken inder wor-
 10704 telen mer menich sins want die voerste
 10705 vieruoudich | ende die ghelijc hebben een
 10706 vorcsken of wortel | ende die honds twe
 10707 ende die bactanden drie of vier Als constan-
 10708 tinus seyt want die ghedaente der ghe-
 10709 slachten onderscheit tghetal vanden tan-
 10710 den want inden mannen worter meer ge-

10711 uonden ende inden wiuen min als con-
 10712 stantinus ende ysidorus segghen Ende
 10713 die tanden werden oeck onderscheyden
 10714 naden voertganc der ouderdom | want
 10715 als aristotiles seyt libro ij. Dat die tanden
 10716 der ouder luden sijn gemeenliken swart
 10717 ⁶⁵ende niet scarp alst schijnt inden honden
 10718 der welcher ouder wort bijden tanden be-
 10719 kent want die tanden der ionger sijn wit
 10720 ende scarp ende der onder ⁶⁶ verkeert noch-
 10721 tans neemt aristotiles wt van deser ge-
 10722 meynlicheit die tanden vanden paerden
 10723 want die paerden hebbent voer een ey-
 10724 ghenscap | hoe dat si ouder werden hoe
 10725 dat si witter tanden hebben men seyt oec
 10726 aldaer datmen ouer al weten moet dat
 10727 die dieren die veel tanden hebben ende
 10728 wel versament die leuen langher dan die
 10729 luttel tanden hebben ende van malcan-
 10730 deren staen want dese sijn van corteren le-
 10731 uen Item men seyt daer dat alle vieruo-
 10732 tich dier winnende een dier dat hem gelijc is
 10733 heeft tanden. Item die mensche verwerpt sijn
 10734 voerste tanden inder ioecht mer niet die bac-
 10735 tande ende dat coemt bi auonturen van cranc-
 10736 kicheden der vorculen ende der wortelen ende die
 10737 bactande en verwerpense niet ende dat bijder con-
 10738 trari saken want die hebben sterke wortelen
 10739 ende het is gemeyn in allen dieren dat si gheen
 10740 tanden en verwerpen daer en bestaet eerst een
 10741 ander te wassen die hem gelijc is in dier
 10742 stede daer hi wt vallen wil Item aristotiles libro xij.
 10743 Alle dier dat geen tanden en heeft in die
 10744 ouerste kinnebac dat is droghe ende van aer-
 10745 digher naturen Item die selue libro xij. Dye
 10746 natuer en maect niet dan datter best is ende
 10747 volcomenste ende dair om ist noot dat die ma-
 10748 teri des aerdigen deles nyge of buge van
 10749 sommighen dieren totten ouersten deel als in-
 10750 den tanden ende in sommigen in hoernen

10751 verkerende ende dair om een dier dat hoer-
 10752 nen heeft dat en mach in beyde den kinne-
 10753 backen gheen tanden hebben Item libro xvi.
 10754 Die tanden wassen voer ander benen want
 10755 waert dat die tanden niet en wiessen si sou-
 10756 den schier verteert werden ende daer om wer-
 10757 den dye tanden der dieren die veel eten
 10758 schier gewreuen ende dair om is die natuer
 10759 ghetwuioudicht ende heeft die tanden te
 10760 samen vergadert om der outhheit ende om dat
 10761 eynde ende anderswaert dattet leuen duer-
 10762 de durent ier daer soudent altoes meer
 10763 tanden wesen dan in die eerste sceppen
 10764 Item hi seyt daer libro ij. Die tanden die op-
 10765 gaen binnen den tantvleysch en gaet niet
 10766 op inden mannen ende inden wiuen dan na
 10767 xx. iaren ende oec bi auonturen in sommi-
 10768 gen wiuen dan na lx. iaren | ende hoer op-
 10769 ganc sal wesen mit groter zericheit Item
 10770 die selue libro xix. Die scarpe tanden gaen
 10771 op voer die lacerten. want men behoef
 10772 scarper tanden om die spise voer af te sni-
 10773 den want men moet die spise eer sniden
 10774 dan kauwen ende daer om wassen si oec eer
 10775 want si minre sijn | want die opganc des
 10776 minre dings is om der hetten wil voer
 10777 den opganc des meerre dings Item die
 10778 hetten vanden melc doet die tande hae-
 10779 stelic opgaen ende daer om ist dat die kinder
 10780 die mit heten melc gesoect werden comen
 10781 die tanden eerst wt die binnenste tanden
 10782 wassen in enen crancken dunnen been ende
 10783 daer om wassen si haestelic Hier toe aris-
 10784 totils | noch seyt constantinus in viatico in
 10785 die ander pertikel Het is der tande grote
 10786 hulpe ende mitter hulpen een grote schier-
 10787 heit des lichaems der geene die niet en
 10788 lijden want inden siecken wort die werkin-
 10789 ge ghecorrumpeert der welker pijn di-
 10790 uers is twelc den gesicht condich is als

10791 vulnissen stancke rupturen doergatich-
 10792 eit waggelinge slimicheit ende deser geli-
 10793 ke Ende daer is een verborgen zericheit die
 10794 nochtans niet en openbaert inden tanden
 10795 ende dat is grote sweringe van hetten of van
 10796 couden ende wanneer die sake vander zerich-
 10797 eit is vanden humoren die vanden hoofde
 10798 neder dalen inden tanden of vander magen
 10799 opclimmende ouermits rokinge of scar-
 10800 pe humoren die inden tantvleysch comen
 10801 ende so werden die steecten mit cloppinge
 10802 ende mit springen gheuoelt om die quaet-
 10803 heit der humoren | ende is dan die sericheit
 10804 vten hoofde comende soe voelmen swa-
 10805 richeit inden hoofde ende sericheit ende inden
 10806 aensicht roothheit van bloede of van colera
 10807 neder strikende totten wortelen vanden tan-
 10808 den ende coemt die sericheit vter maghen
 10809 so worter sericheit inder magen gheuoelt
 10810 ende stedelike rispinge gaet vter maghen
 10811 Die tanden werden onderwijlen doergegaet
 10812 ende onderwijlen te broken ende onderwijlen
 10813 werden si verkeert vanden wormen in gheel-
 10814 re of in groenre of in swarter verwen die
 10815 welke alle van corrupten ende quaden humo-
 10816 ren van quader spisen neder comende totten
 10817 ligamenten der tanden Ligamenten dat sijn
 10818 die zenen ende die lacerten daer die tan-
 10819 den mede aen dye kinnebacken geuest sijn
 10820 ouermits den zenen bekend werden te ge-
 10821 schien alsulke steecten Item die tanden
 10822 waggelen onderwijlen ende die sake daer af
 10823 is | datter humoren inder wortelen leggen
 10824 ende sijn die humoren scarp so moeten daer
 10825 gateren in comen | ende stancke ende vulnisse
 10826 comen daer af ende comen daer wormen in
 10827 so isser grote steecte want het gaet doer
 10828 al vretende totter geueliker zenen ende
 10829 die tanden werden onderwijlen al doef ende
 10830 also verscarpt van scarpen zueren vreemden

10831 humoren die van buten comen die de voe-
 10832 like zenen venijnden ende onderwijlen dunct e-
 10833 nen dat si steeds slapen ende dat coemt van
 10834 alte coude saken als van yse of van snee
 10835 die de zenen der tanden dwingen Item die
 10836 tanden vallen onderwijlen van alte grote
 10837 vuchticheit die de ligamenten der tanden
 10838 slap maken ende onderwijlen van alte groter
 10839 droechten alst valt inden ouden den wel-
 10840 ken die vuchticheit ontogen is dese pas-
 10841 sien ende veel andere vertelt constantinus mer
 10842 hier mede is des genoech daer om verga-
 10843 der vten voirscreuen dingen dat die tanden in-
 10844 den kaebenen gewortelt werden als in
 10845 horen properen fundamenten ouermits
 10846 grote coutheit die daer in is so werden si
 10847 witter dan ander benen ende si en werden niet
 10848 lichtelic ghequetst om hare hardicheyt
 10849 die substanci der tanden is onpijnlic van haer
 10850 seluen want si en is niet voelic als con-
 10851 stantinus seyt waer af een ghescoert tant
 10852 en voelt niet nochtans seytmen dat hi pinen
 10853 lijdt om der zeenen wil die inden wortel is
 10854 Item die tanden werden van binnen mit se-
 10855 nen te hoep gebonden ende die tanden gaen
 10856 bouen den vleysche ende nochtans werden
 10857 si inden vleysch gewortelt ende sijn binnen
 10858 den lippen besloten datmen der niet sien en
 10859 sal want het soude leliken staen dan onder-
 10860 wijlen om des lachens wil Item die ouer-
 10861 ste comen weder totten nedersten ende dwingen
 10862 malkanderen onderlinge | ende al ist dat die
 10863 nederste onderwijlen geroert werden noch-
 10864 tans bliuen die ouerste fix ende onberoer-
 10865 lic ende staen puntelic die een tegen die an ⁶⁷
 10866 ende si helpen oec die stemme te punt setten
 10867 ende doen veel goets inden mensch si be-
 10868 reyden hem die spise.
 10869 Dat xxi. capitel vander tongen
 10870 ⁶⁸Lingua is die tonge ende coemt van

10871 lingo dat is lecken of ouermits die ton-
 10872 ge worden die woerden des consteliken sins
 10873 gebonden Ysidorus seyt Die tonge is een in-
 10874 strument des smaecs ende des sprekens
 10875 als constantinus seyt. Si wort ghemaect
 10876 van morwen vleysch vol gaetkens als een
 10877 spongi ende vol zeenkens ende si is daer om
 10878 zenich om dat voelen ende om dat beroeren
 10879 ende si is gatich om dat die smake te bat
 10880 doer gaen soude totten zenen die den sma-
 10881 ke maect totter welcker veel aderkens
 10882 comen die vol bloets sijn want si is root in-
 10883 der verwen dese werct inden seluen panni-
 10884 culen mitten welcken die rake ghecleet
 10885 wort | ende van bouen sietmense altemael |
 10886 ende van onder openbaertse totten banden mit-
 10887 ten welcken si gheheft is aen der zenen
 10888 want die wortelen der tongen ende die ghe-
 10889 uelike zenen mitten welcken si dat ghe-
 10890 uelen ende dat beroeren ontfaet vanden
 10891 geesteliken leden dat sijn die oghen Item
 10892 in sommighen menschen als constanti-
 10893 nus seyt wort die tonge vercrompen meer
 10894 dant behoerlic is | ya alsoe veel dat zijse
 10895 ghens noch harwaert ghebueghen en
 10896 connen waer af datmen die repen ontween
 10897 snyden moet op dat si te bat haer beroe-
 10898 ren mach alle den mont om ende om Item
 10899 der tongen comen veel passien toe als in haer-
 10900 re substancien of in haren zenen die dair
 10901 toe comen waer af dat constantinus seyt in
 10902 viatico | wanneer die tonge des diers ver-
 10903 liest hoer willich beroeren so verliest si die
 10904 ghewoente der reden wes sake is ghe-
 10905 breck der beroerliker craften die vter hers-
 10906 sen coemt of wt eenre zenen die bestopt
 10907 is bi welker zenen die sienlike doecht li-
 10908 den of gaen soude ende onderwijlen van aposte-
 10909 men of van puusten der tongen die dair comen
 10910 bi quaden toeualen ende onderwijlen sijn daer

10911 proper quaetheyden inder substancien van-
 10912 der tonghen | als is quade complexi vander
 10913 welker coemt een geuolike onghetem-
 10914 pertheit ende dat van hetten of van couden
 10915 of van vuchticheden of van droecheden
 10916 of een aposteme of heffinge ende deser ge-
 10917 lijck Ende ist dat die tonghe swart is dat is
 10918 een teyken van hetten | ende is si wit betey-
 10919 kent coutheyt ende is si morwe beteykent
 10920 natheit ende is si droge ende serp beteykent
 10921 droecheit ende alle alsulke dinghen letten der
 10922 tonghen in alle hare wercken of in enen
 10923 deel Item is dat sake dat die tonge gans
 10924 schijnt ende oec geen smettinghe en heeft
 10925 ende si nochtans sieke is dat coemt vander
 10926 herssen of van geuoliken zenen die be-
 10927 stopt sijn ende onderwijlen⁶⁹ isser verliesinge der
 10928 spraken ende dat is van enen verloren ghe-
 10929 dacht als in frenesi ende in litargien Hier
 10930 toe heuet constantinus gheseyt in viatico
 10931 Noch bewijst constantinus ander gebreken
 10932 der tonghen in pantegni daer hi seyt Het
 10933 vallen brede puusten ende wtghesteken in
 10934 die vterste vellekens vander tongen alst den
 10935 kinderen geualt die quaet sock suken ende
 10936 sijn sommels van witter verwen ende som-
 10937 mels van swarter Het coemt onderwijlen
 10938 inder tonge een aposteme makende die
 10939 tonghe groot ende doetse onderwijlen vten
 10940 monde gaen | ende men hiet die aposteme
 10941 exilium lingwe dat is ellende der tongen.
 10942 ⁷⁰Ende daer is noch een ander aposteme der
 10943 tongen diemen rana hiet dat is een vorsch
 10944 daer om dat hi onder die tonghe wasset
 10945 ghelijc enen vorsch ende beneemt die ghe-
 10946 woente der tonghen want die vorsch hiet
 10947 stomme van haren wercke Ende dair is noch
 10948 een ander aposteme der tonghen ende is bloe-
 10949 dich waer af alle die tonghe lijdt ende die
 10950 sprake wort benomen mitten smake wt

10951 vloyende humoren die inder tongen domi-
 10952 nerende sijn wort die smake ghecorrum-
 10953 peert ende verwandelt also dat soet is dunct
 10954 haer zuer ende also verkeert als galienus
 10955 seyt Item galienus seyt ouer amphoris-
 10956 men datter tongen stamerige valt van
 10957 alte grote vuchticheit wanneer die lacer-
 10958 ten der tongen van alte groter vuchtich-
 10959 eit inden vtersten niet gebreydt en mogen
 10960 werden | als men sien mach inden dronc-
 10961 ken luden die stameren wanneer dat si inder
 10962 herssen mit alte veel nats begoten wer-
 10963 den | of seyt die selue galienus Die natuer-
 10964 liken stameren | anter si stameren om al-
 10965 te grote vuchticheit der herssen of om din-
 10966 gen die de tonge also seer vuchtigen of
 10967 om beyde wil ende die oueruloedige vuch-
 10968 ticheit is onderwijlen een sake dat die lu-
 10969 den heesch werden dat si geen letteren
 10970 volcomelic spreken en connen. als l. voer
 10971 n. c. voer t. ende deser gelijck | ende dat ghesiet
 10972 inden iongen kinderen die veel letteren
 10973 corrumperen ende en connen der niet voert
 10974 brengen dese dinghen seyt gallenus alle
 10975 Item constantinus seyt in pantegni | dat
 10976 inden ziden der banden vander tongen sijn
 10977 sommige aderen die der tongen spekel toe
 10978 brengen dese beghinnen vanden beghin
 10979 der tongen vanden welken wtuloyet eenre-
 10980 hande fleumatige natticheyt diemen spe-
 10981 kel hiet want die aderen hieten vanden
 10982 medicis die woninghe vanden spekel Item
 10983 tbeghin der tongen daer dese aderen wt
 10984 comen is een gheel vleesch ende wit die dat
 10985 spekel maken die de tonghe nat maect
 10986 ende tempert die droecheyt der spisen ende
 10987 meerret haer sapicheit als na geseyt sal
 10988 werden Item aristotiles seyt libro vi. Dat dat⁷¹
 10989 die scapen hebben onderwijlen onder dye
 10990 tonge witte aderen ende die brengen voert

10991 vele iongen etcetera Daer om vergadere vten
 10992 voerscreuen scriften dat die tonge is een
 10993 vleyschighe substanci sangwijn ende open
 10994 ⁷²vol gaetkens ontfanghende die invloy-
 10995 ghe des gheests ende inder complexien is si
 10996 heet ende vucht ende inder sceppenissen dun
 10997 ende langwerpelt in eenre manieren van enen
 10998 swaerde inder verwen root gelegen in een
 10999 hol stede ende in een vucht ende ter beroerin-
 11000 ge seer gheringe ende si formeert die woer-
 11001 de ende onderkent die smaken ende maect den
 11002 mont vucht ouermits die wtseyndinge
 11003 des spekels ende brengt voert mit woer-
 11004 den dattet hert begrepen heeft ende sommi-
 11005 gen dieren is die tonghe grof ende cort en-
 11006 de in sommighen lanck ende smal ende die de
 11007 groefste tonghe hebben die hebben die
 11008 groefste sprake ende die swaerste ende also ver-
 11009 keert ende sommige dieren hebben tonghen
 11010 die medecinael sijn ende salich ende dat is an-
 11011 ter vander goetheit der naturen of van eenre
 11012 heymeliker verborgentheit als die ton-
 11013 ghe vanden honde | als cassiodorus seyt | ende
 11014 sommige hebben venijnde tongen om dye
 11015 quaetheit ende die rokicheit der humoren
 11016 die in hem bouen gaende is als is een ser-
 11017 pents tonghe ende des draken ende des ver-
 11018 woeden honts wes bete is bouen al ve-
 11019 nijnt wes teyken is want sijn tonghe is
 11020 altoes buten den monde ende druupt ve-
 11021 nijn ende maket water venijn daer hi in
 11022 valt ende waert dat yemant van dien wa-
 11023 ter droncke die worde verwoet als auicen-
 11024 na ende constantinus seggen inden tractaet van-
 11025 den venijnden dieren ende vanden venijn.
 11026 waer af oec aristotiles seyt libro i. Die tongen der
 11027 serpentes sijn swart of gheel doncker of
 11028 rodelachtich besprenkelt scarp ende inder
 11029 beroeringe alte snel ende dat geualt om der
 11030 verwoeder humoren wil die welcke die

11031 tonghe alsoe rasch doet roeren recht of
 11032 si twisplantert waer nochtans is die ton-
 11033 ge van aspis dat is vander slanghen die also
 11034 hiet al ist sake dat si vol venijns is ter wi-
 11035 len dat si inden leuenden lijf is mer als
 11036 si gesceyden is vanden liue ende gedroecht
 11037 so verliest die tonge dat venijn | ende waer
 11038 dat venijn opter tafelen daer si bij waer
 11039 si soude bestaen nat te werden ende te dru-
 11040 pen want alsulken tonge teltmen dat dier-
 11041 baerste onder allen schat des conincs of
 11042 eens anders groten here want si is nut en-
 11043 de oerbaeric sonderlinge inden lande dair-
 11044 men verghiffenisse pleecht etcetera ende daer
 11045 after salmen vijnden wat aspis is ende wat
 11046 si doen kan int capitel vanden venijn en-
 11047 de in haren properen capitel van aspis.
 11048 Dat xxij. capitel vanden spekel
 11049 ⁷³SAlia dat is spekel ende is een fleu-
 11050 matige humoer die coemt vten na-
 11051 tuerliken aderen der tongen als constan-
 11052 tinus seyt Spekel is natuerlic vucht en-
 11053 de nat wit inder verwen ende ouermits die
 11054 stedelike beroeringe der tongen ende der gees-
 11055 teliker instrumenten so ist scumich ende in-
 11056 den smake onsmakelic want si hout ge-
 11057 weldelic alle smake in haer | want waer
 11058 si van enen sonderlingen smake alleen so en
 11059 soudt si ander smaken niet ontfanghen ende die
 11060 spekel als constantinus seyt is een middel
 11061 tuschen den smake ende sinen obiect die sma-
 11062 ke en wort niet verwonn⁷⁴ in enigen sin dan
 11063 wes smake ouermits den spekel die proe-
 11064 uinge der instrument gepresenteert wort
 11065 ende gegeuen want die spekel wort omge-
 11066 keert nader gedaenten des smaecs eens
 11067 dings dat geproeft wert ende ghesmaect
 11068 Die spekel was noot als constantinus seyt
 11069 totter vuchtinge des mondes op dat die
 11070 mont ouermits die weldaet des spekels

11071 ghesaefticht worde Item om die brey-
 11072 dinge der eerster verduwinge want een spi-
 11073 se die droge inden mont ghesteken wort
 11074 en is der magen niet nut dan ouermits
 11075 den spekel want die spise daer mede ge-
 11076 vuchticht wort want een droge spise mach
 11077 qualiken geslijndt werden sonder hulpe
 11078 des spekels Item die spekel is oec nut
 11079 om die oueruloedicheit wt te werpen die
 11080 vter herssen ende vter longen comen | want
 11081 alsulke humoren soudent dair in verharden
 11082 ende verslimen dat si niet wt en soudent mo-
 11083 ghen comen Item die nuchteren spekel
 11084 des menschen heeft in hem eenrehande ver-
 11085 hollen venijndicheit want die spekel quetst
 11086 dat bloet eens diers | waert datter yet mit-
 11087 ten bloede enigher wonden ghemengt
 11088 worde als die voerscreuen auctoers seggen
 11089 inden tractaet vanden venijn | ende dat is
 11090 bij auonturen als aristotiles seyt om der ra-
 11091 wicheit want die raeuwe humoer weder-
 11092 uecht den bloede dat volcomelic verduut
 11093 is in sinen gedaenten ende bedroeft die ge-
 11094 tempertheit des bloets ende dat is oec dat
 11095 die heylige apostolen seggen dat die spe-
 11096 kel eens nuchteren mensche doot die ser-
 11097 penten ende is den venijnden dieren een ve-
 11098 nijn als basilius seyt op dat woert in exameron
 11099 Si sal dijn hoeft wriuen ende du selste af-
 11100 ter an haer verssen clappen of wrake wil-
 11101 len doen | genesi iij. Item als galienus
 11102 seyt ouer die amphorismen Inden spu-
 11103 we des etters wort ptisis ende een lopin-
 11104 ghe of vloyinghe ende als die spekel ghe-
 11105 houden wort so steruen si etcetera die ptisic
 11106 sijn | om die sweer der longen hoesten si al-
 11107 toes ende vander oueruloedicheit des et-
 11108 ters al spuwende verlichten si hem seluen
 11109 voert meer nae haerre machten mer die
 11110 doot is hem bij wanneer si niet meer en spu-

11111 wen want wanneer die spekel opgehou-
 11112 den wert mitten etter so werden die we-
 11113 gen des geests binnen gesloten Ende also
 11114 die ptisici gesmoert steruen Item als ga-
 11115 lienus seyt in libro de crisi. Tusschen den
 11116 spu ende den spekel is onderscheit want die
 11117 spekel is natuerlic oueruloedicheit des
 11118 voetsels vanden borsten ende wert verduut
 11119 gewonnen dat is als hi verduut is die spe-
 11120 kel so wort hi eerst rechte spekel mer die
 11121 spu is dat datter totter borsten coemt na
 11122 die menigerhandicheit des natuerlics
 11123 loops ende des loops die niet natuerlic en
 11124 is noch en is altoes niet verduut ende daer
 11125 om die spu in scarpes coetsen ende in apos-
 11126 temen ist dat hi lichtelic geschiet mit tey-
 11127 kenen der verduwinge ende sonder arbeydeli-
 11128 ken hoest beteykent starckicheit der doech-
 11129 den ende aflatinge der suucten want na ga-
 11130 lienum ende den anderen meesters Inden
 11131 spekel of inden spuwe werden gemeyn-
 11132 liken drie dingen ghemerct als die ver-
 11133 we roke ende die smake | want is die spekel
 11134 inder verwen doncker gheel beteykent quetsin-
 11135 ge des herten ende der geesteliker leden omtrent
 11136 der borst ende is si bloedich mit bloede ge-
 11137 mengt beteykent vlceraci der longhen ende
 11138 is die spekel stinckende inden roke betey-
 11139 kent corrupci van binnen Item is die spekel
 11140 inden smake bitter of suer beteykent dat-
 11141 ter quade humoren sijn inder magen inder
 11142 longen of inder substancien der tonghen
 11143 Item wanneer daer oueruloedicheit van
 11144 spekel is dat is teyken dat die mensche
 11145 veel fleumen inden liue heeft want inden
 11146 ouden pleecht veel fleumen te wesen als
 11147 groue ende taye fleumen na dat si veel cout-
 11148 heden hebben ende oec nader ontbindinge
 11149 der sustancialiker⁷⁵ vuchticheit
 11150 Dat xxij. capitel⁷⁶ vande stemme

11151 **V**ox dat is een stemme in duytsch
 11152 ende een stemme dat is een seer dunne
 11153 lucht eens slaechs die gemaect is ende
 11154 formeert mitten vorsten vander tongen als
 11155 ysidorus ende die philosoeph seyt Der instrumen-
 11156 ten vanden stemmen is vele als constan-
 11157 tinus seyt Als die longen die arterien die
 11158 strot dat lelliken vander tongen die mont
 11159 die tanden die lippen die tonge | ende son-
 11160 der hulpe deser instrumenten so en wort
 11161 die stemme niet geformeert ende sommige
 11162 van desen ontfangen die stemme mit horen
 11163 receptaculen dat mit haren ontfanghers
 11164 ende mede hulpers ende mit haren pipen. ende
 11165 sommige sijn daer die stemme ordinerende
 11166 als die huuch op dat afterste vander ton-
 11167 gen als dat cleyn tonghesken twelc die
 11168 stemme schoen ende starc maect als constan-
 11169 tinus seyt Wanneer si haer heeft na ge-
 11170 likenisse totten anderen instrumenten want
 11171 dye lucht die daer inden liue gaende is
 11172 die tempert si ende si beneemt dat si niet
 11173 alte geweldichlijc wt en ganghe ende brei-
 11174 delt die stemme ende keert oec den puluer ende
 11175 dat stof dat si in die kele niet en comen ende
 11176 het sijn sommige instrumenten die de stem-
 11177 me wt gheuen als die canali dat sijn die
 11178 pipen vander longhen ende die arterien die
 11179 welke ist dat si saeft ende soet sijn so geuen
 11180 si een soete stemme wt ende claer of ghetem-
 11181 pert Mer ist dat die serp ende breet sijn of
 11182 nauwe meer dan si souden of crom so ge-
 11183 uen si een swaer ende een ongelijc geluut
 11184 wt ende totter formeringe der stemmen wort
 11185 die lucht ontfangen inden balch der lon-
 11186 gen ende bijden gheordineerden beroeren
 11187 vanden arterien wort si bijden seluen arte-
 11188 rien wtgelaten ende geseynt want vander
 11189 snelre beroeringe der luchten ende vander wt-
 11190 stekinge der stemmen so wort dat gheluyt

11191 ghegeuen dat inden monde voirt ghe-
 11192 brocht wort ende dat mitten vouden der ton-
 11193 ghen dat is mitten vorsten eynde ghe-
 11194 maect wort dat gheluyt wort vanden wi-
 11195 sen vox gheheten Hier toe heeft constan-
 11196 tinus in pantegni geseyt ende aristotiles seyt libro
 11197 iij. Die longen is dat eerste dat die stem-
 11198 me ontfaet | daer om alle dier datter lon-
 11199 gen derft ende **78** heeft gheen stemme noch
 11200 sprake | tspreken onderscheyt die stemme
 11201 want alle dier dat gheen vry tonghe en
 11202 heeft ende losse dat en kan niet spreken of
 11203 het en heeft gheen stemme | als dye selue
 11204 seyt Die byen ende die vlieghe en hebben
 11205 gheen stemme nochtans maken si een ge-
 11206 scal in horen vlieghe Item die vorsch
 11207 heeft een proper stemme ende dat voerste van
 11208 hare tonghen dat wort totten monde ge-
 11209 uonden ende dat vander tongen bijder pipen
 11210 der longen is dat is losse ende daer om he-
 11211 uet si een eygen stemme | ende is dese. als
 11212 coax ende dat en doet si niet dan alleen inden
 11213 water ende die man properlic als hi crea-
 11214 turen wil wanneer dat hi sijn wijf roept
 11215 bijder bekender stemmen die vorsche me-
 11216 nichfoudicht haer stemme wanneer si dye
 11217 nederste kinneback int water doet ende
 11218 steect die ouerste wt Ende ouermits die
 11219 wtstekinghe der twier kinnebacken soe
 11220 gheuen si gheluyt ende om dien groten
 11221 arbeyt des wtstekens so luchten haer o-
 11222 ghen als kaerssen ende si singen ende maken
 11223 meer ghescales des nachts dan des da-
 11224 ghes sonderlinghe een stuck inden zo-
 11225 mer want des nachts creaturen si meest
 11226 Item die cleyne vogelkijns maken meer
 11227 gheluuts ende hebben meer stemmen dan
 11228 die grote ende sonderlinghe inder tijt des
 11229 hijlicx. want dat gheruft der voghelen
 11230 is in dien tijden meest Item die haen maect

11231 gheluyt na sinen vechten ende nader victo-
 11232 rien Item inden vogelen is dat dat man-
 11233 niken die stemme gheeft ende dat wijfken niet
 11234 als die haen ende dat manniken vanden
 11235 wachtelen tspreken hoert properlic den
 11236 menschen toe ende die gene die natuerliken
 11237 doef sijn die sijn oec stom ende hebben een
 11238 stemme die onghesceyden is ende ongheor-
 11239 dineert Item die selue seyt dat alle wijfs
 11240 stemmeis | is⁷⁹ | is subtijlre ende scarper dan des
 11241 mans stemme Item die wtganc vanden sper-
 11242 ma is inden mannen bijder veranderinghe
 11243 der stemmen ende is int eynde van xiiij. iaren
 11244 want dan lust hem alleynsken vrouwen-
 11245 volc ende so verwandelen der knechten stem-
 11246 men in velen Item daer seyt hi oec wan-
 11247 neer die paerden bestaen noeten so is ha-
 11248 re stemme meerre ende alsoe ist oec vander
 11249 merie nochtans is der merien stemme claer-
 11250 re Item int selue seyt hi oec dat die stem-
 11251 me der mannikens werden verwandelt wan-
 11252 neer dat si ghelaemt werden Item men
 11253 seyt libro viij. dat die stemme der vieruo-
 11254 tigher dieren werden verwandelt ende
 11255 werden als wijfs stemmen wanneer dye
 11256 dieren ghelubt werden want die stemmen
 11257 alre iongen sijn scarper dan die stemmen
 11258 der ouder inder ioecht Item die selue seit
 11259 Vele wiuen ende veel der iongen die gheuen
 11260 geluut mit eenre scarper stemmen want o-
 11261 uermits die crancheit maken si crancke
 11262 lucht ende dat luttel ende cranck is dat wert
 11263 haestelicste beroert ende een stemme die snel
 11264 is die is scarp | ende die swaricheit der stem-
 11265 men volcht die traechheit ende daer veel
 11266 luchten is wort traechlic beroert Item
 11267 die mannen ende die ouden maken veel luch-
 11268 ten ende daer om sijn si van swaerre stemmen
 11269 ende die mannen hebben starckerre zenen ende
 11270 arterien dan die wiuen ende die oude starc-

11271 kerre dan die iongheskens ende die onge-
 11272 lubde starckerre dan die gelubde | want
 11273 om der creanckicheit⁸⁰ der zenen soe sullen
 11274 die stemme der ghelubder mannen wesen
 11275 gelijc die stemme der wiuen hier toe heeft
 11276 aristotiles geseyt Item die stemme die effen
 11277 ghelijc is ende claer starc ende buuchsom
 11278 tusschen scarpen ende swaren middelbaer
 11279 die is goet ende louelic ende also verkeert een
 11280 stemme die beuende is heesch ende sarp
 11281 cranck ende qualick ludende ende alte swaer
 11282 of scarp is te scuwen | mer een stemme die
 11283 soetelic luydt ende wel gheordineert die is
 11284 blijdelic ende genoechlic te horen ende is die
 11285 min verweckende ende brengt dye passien der
 11286 sielen voort ende tuycht die doecht ende dye
 11287 craft der geesteliker leden ende openbaert
 11288 hoer welc datter gans ende ghesont is ende
 11289 si mach arbeyden ende si haelt af dat ver-
 11290 driet ende die onghenoecht ende men kentse
 11291 bijden iaren als bijder outheit ende bijden
 11292 geslacht als van wiue ende van man ende
 11293 si vercrijcht lof ende prijs | si is oec verkerende
 11294 die begheerten der horender dat kan al-
 11295 le dye soete clare stemme doen Alsmen
 11296 leest van orpheo inden fabulen dat hi o-
 11297 uermits die soeticheit sijnre stemmen mor-
 11298 wede ende saeftede hi die bomen die bos-
 11299 schen ende die geberchten ende die harde ke-
 11300 selinge also is oec een stemme der naturen
 11301 vriendelic gemaect twelc den mensche
 11302 alleen niet ghenoechlic en is mer oec den
 11303 stomme beesten dat openbaert inden os-
 11304 sen alsmen hem singt wanneer si in dye
 11305 ploech gaen so trecken si veel te bat en-
 11306 de lieuer dan ofmense seer sloege ende die
 11307 voghelkens hebbender oec grote ghe-
 11308 noecht in soeten sanghe want si werden
 11309 dicwijle dair mede onder dat net geleyt
 11310 vanden welken die poete seyt Fistula dul-

11311 ⁸¹ce canit etcetera Item ouermits soeten sanck
 11312 ende ⁸²scoen kantelen werden si weder tot
 11313 haren sin ghebracht die frenetici ende die
 11314 ziecke sijn in haren sinnen waer of constantinus
 11315 seit in viatico in die eerste partikel int capit-
 11316 tel vander minnen welcke minne men here-
 11317 os hiet dat is vergeete min als hij seit ende
 11318 het segghen sulcke ander meysters dat
 11319 orpheus geseyt heeft die keyzers noden
 11320 my tot haren warscappen op dat sij hem
 11321 van my verblijden sellen Mer ic verblijde
 11322 my van den ghenen mitten welcken dat
 11323 ic mijn sinnen buyghen mach als van gram-
 11324 scap totter goedertierenheit van droefheit
 11325 tot bliscappen vander vretheit tot miltheit
 11326 vander blootheyt totter koenicheit dits
 11327 die ordinancie der musiken als dinghen
 11328 die bijder soeticheit der zielen volcomenste
 11329 onderkent werden te wesen ende mit soe-
 11330 ten sange ende mit genoechliker melodijen
 11331 werden die duuelen onderwilen gedwongen
 11332 ende werden gedwongen vten lichamen
 11333 te gaen alst openbaert in saul vanden wel-
 11334 ken die quade geest goods mit dauids stem-
 11335 me wert ghedwonghen wt te gaen ende
 11336 en wech alst openbaert ij. regum xvij. vten wel-
 11337 ken openbaert dat die vrolike ende die soete
 11338 stemme oerbaerlic is ende aldus ist verkeert
 11339 weder om van eenre vrezelicker ende onsoe-
 11340 ter stemmen want die en verblijt niet mer
 11341 zij bedroeft ende bezwaert die oren ende dat
 11342 hert wair of constantinus seyt libro iij. een
 philosoef
 11343 was gheuraecht waer om een vrezelic ende
 11344 een lelic mensch zwaerre waer dan enich
 11345 ander ghewicht men seit dat hy aldus
 11346 geantwoert heeft een vreselic lelic mensch
 11347 is een last ende een borde des moeds etcetera
 11348 ende hier mede is des genoech vander
 11349 goeder stemmen ende vander quader want van-
 11350 den ghenen die de stemmen beletten daer

11351 is voir af gheseit inden tractaet vander ton-
 11352 ghen ende men sal daer noch beneden af
 11353 segghen etcetera
 11354 Dat xxiiij. capitel vander strotten
 11355 ⁸³Guttur dat is die strodt ende is dat
 11356 vterste vanden pipen der longen
 11357 als constantinus seyt ende is van dubbelder
 11358 hulppen dat meeste ende dat eerste dat hij
 11359 of zij die lucht nae haer trect ende dat zij
 11360 een stemme maket dese pipighe substancie
 11361 is knorselachtich ende hart op dat als die
 11362 wijnt vuyt ghaet dat dan die stemme daer
 11363 wt ghesent wart clær si ende werde want
 11364 die heesicheyt der stemmen die wort vter
 11365 vuchticheit der pipen van der longhen
 11366 ⁸⁴Item die strotte wort ghemaect
 11367 ⁸⁵van drien cartillaginen dat is van drien
 11368 vleyschigher hardicheden | die eerste is
 11369 voirwaert houelachtich buten ende hol bin-
 11370 nen | ende die ander is meerre dan die eerste
 11371 ende wort gheset recht biden mont van der
 11372 maghen | die derde cartillago is midden
 11373 tusschen die eerste ende die ander | wt desen
 11374 cartillaginen wort die strot ghemaect als
 11375 mit eenre verteringhe of bindinghe op
 11376 dat sij daer mede ghewijt ende geenget
 11377 werdt ende alle die substanci der strotten
 11378 wort aenghetoghen mitten seluen pannic-
 11379 culen dat sijn vellekijns of doecskins daer
 11380 die tonghe ende die roke mede aenghdaen ⁸⁶
 11381 werden of ghecleet ende die hollicheyt
 11382 der strotten bij welcker hollicheit die lucht
 11383 wt ende in gaet heeft eenrehande lichaem
 11384 der tonghen ghelijck van clieren ende vet-
 11385 ticheit ende van vellekens | ende men hietet
 11386 van den medicis die tonghe der strotten
 11387 of catharacta ende is dat eerste instru-
 11388 ment der stemmen want die stemme en
 11389 mach anders niet wesen die catharac-
 11390 ta en moet ghesloten wesen want waer

11391 die stemme der strotten open soe waert
 11392 onmoghelic die stemme te wesen want die
 11393 lucht gaet allencsken wt waer af die ton-
 11394 ge der strotten noot was om die blasin-
 11395 ge te dwingen ende want die stroet onder-
 11396 wijlen lijdt vanden humoren die vanden
 11397 hoofde neder comen vanden welken die hees-
 11398 heit ende die hoest coemt. Ende onderwijlen van-
 11399 den aenhalen der corruppeerder ende der dro-
 11400 gher luchten ende onderwijlen van inwerpin-
 11401 ge van pulueren ende daer om heeft si banden
 11402 om dat te wederstaen op datter geen pul-
 11403 uer ende ander dingen dier gelijk niet lichtelic
 11404 opter longen vallen en mogen die welke niet
 11405 was om die stemme schoen claer ende starck
 11406 te maken ende snel si verlicht die lucht die
 11407 daer in gaet ende tempert die coutheit waer
 11408 af sommige steruen als mense te mael wt
 11409 snijdt Item die stroot is een instrument
 11410 der stemmen die noot is der leringhen die
 11411 spise ende die dranc te nemen ende leydse inder
 11412 magen daer haer eerste stat is ende is oec
 11413 daer om lanc ende ront op dat si te lichteli-
 11414 ker rumicheit der luchten hebben die wyt
 11415 ende in te halen totter vercoelinghe der hetten
 11416 vanden hart ende in beyden eynden is si
 11417 meest hol ende midzen engste op dat si soe
 11418 die stemme te bat informeren mach ende is
 11419 gemaect van diuerschen cartillaginen inder
 11420 manieren van enen nap ouerdect op dat si
 11421 te starker wesen sal ende also dat si vander
 11422 dunnicheden der cartillaginen te lichter
 11423 haer bughen soude om die stemme te for-
 11424 meren. Item die natuer is twiuoudich
 11425 gemaect bijder strotten op dat si na dub-
 11426 belden offici dat den dier noot is mach
 11427 dubbelde holheit hebben des weechs | si
 11428 heeft een pipe omme die lucht na haer te
 11429 trecken ende den adem te volmaken ende
 11430 heeft oec enen openbaren wech om die spi-

11431 se te ontfanghen ende dese dubbelde wech
 11432 wort mit eenrehande dechsel onderscheyden
 11433 welc dechsel men epyglotum hiet ende heeft
 11434 in hem int ouerste van strotten oft waer
 11435 een grondel hebbende hem gelijk tot bey-
 11436 de den gaten vander stroetten want als die
 11437 natuer die spise begheert als tgat des a-
 11438 dems gesloten is soe lanc hem dat ander
 11439 gat altemael op totter ontfanghenisse
 11440 des voetsels ende also verkeert wanneer dye
 11441 natuer die aentreckinghe der luchten be-
 11442 gheert so sluit hem dat ander gat vander
 11443 strootten altemael Item die strote lijdt
 11444 menichsins als van passien van buten of
 11445 hoe sulc si is ende onderwijlen datmen die
 11446 spise of dranc onbeheyndeliken in neemt
 11447 ende ist sake dat die spise ginge inden ganck
 11448 daer die lucht in gaen soude so wort die
 11449 wech des geests lichteliken daer in beslo-
 11450 ten | ende dat dier sticket ende onderwijlen bijder
 11451 vloyinge vander humoren | ende om die reu-
 11452 men wil | het gheuult dat dye humoren
 11453 vloyen vanden hoofde totten pipen der
 11454 strootten ende maken daer een aposteme.
 11455 ende ist sake dat die materi van coleren coemt
 11456 ende verwoedelic soe doot si dat dier ende
 11457 doet sticken | want als constantinus seyt Die
 11458 aposteme engt die blasinge of adem al-
 11459 so dat die siecke sijn spise of dranc nauwe
 11460 nemen mach of ist dat hi spise neemt daer
 11461 heeft hi grote pine af ende ist dat die mate-
 11462 ri van bloede coemt soe schinet lichaem
 11463 vol ende bloost int aensicht die aderen sijn
 11464 vol ende hi heeft enen vollen pols of hef-
 11465 finge heet ende soet ende die pols wort ghe-
 11466 uoelt van oueruloedicheit des bloets ende
 11467 comet vander roder colera so is daer se-
 11468 richeit des voerhoefts ende grote nau-
 11469 wicheit ende hetten mit groten dorst ende wa-
 11470 kinghe | ende bittericheit inden smake ende ist

11471 van fleumen soe en is die zericheyt niet
 11472 so groot mer die tonghe heffet ende wort
 11473 swaer ende ist van ghesoutenre fleumen so
 11474 smaket inder kelen alle dinc soute ende die
 11475 stemme des siecken wort als die stemme der
 11476 cleynre honde want die arteri diemen tra-
 11477 chea arteria hiet die wort gedwonghen
 11478 van droeheyden gesoutenre fleumen als
 11479 constantinus seyt | het geualt onderwijlen dat de-
 11480 se quade materi altemael vergadert wort
 11481 binnen in een velliken die welke den wech
 11482 der luchten deylt diemen trachea arteri-
 11483 a hiet vanden wege daer die spise lijdt wel-
 11484 ken wech men ysophagus hiet ende maect
 11485 enen aposteme diemen squinanci hiet wel-
 11486 ke squinanci enen mensch doot in enen da-
 11487 ge want ouermits die druckinge der ar-
 11488 terien diemen trachea arteria noemt so
 11489 wort die vry lidnighe⁸⁷ of ganc der luchten
 11490 geweyghert ter herten te gaen ende vanden
 11491 dwange des weechs diemen ysophagus
 11492 hiet soe wort die ganc der spisen benomen
 11493 ende onderwijlen wort die materi een deel
 11494 binnen der strotten vergadert ende een deel bu-
 11495 ten ende dese hietmen squinancia | ende dese
 11496 en is niet dodelic ende onderwilen is alle dye
 11497 materi buten ende dan hietmense synanci-
 11498 a ende is noch min quaet mer daer is vre-
 11499 se in | in allen desen is grote sericheit mer
 11500 inder eersten meest mit smoringe der stem-
 11501 men ende daer is zwaricheit des ademens
 11502 wt ende in te halen ende also werden oeck dye
 11503 zenen veruullet inder squinancia dat die kinne-
 11504 backen vercrimpen datmen nauwe onder-
 11505 wijlen die tanden mit enen hamer op luken
 11506 mach ende also wort die aengehaelt dat si
 11507 nau of nimmermeer wtghehaelt en mach
 11508 werden In allen desen suucten der kelen soe ist
 11509 een goet teyken wanneer een mensch si-
 11510 nen adem lichtelic wt ende inhalen mach.

11511 want die trachea arterea en is niet alte en-
 11512 ge also datmen daer geen anxt van stic-
 11513 kinge liden darf ende geen dinc en is meer
 11514 te duchten dan die verliesinghe der luchten
 11515 van welker luchten een dier niet wesen en
 11516 mach een twentichste deel van eenre vren
 11517 Dese suucten ende veel ander lijdt die strote
 11518 als constantinus seyt Als vlceraci heffinghe
 11519 groten dorst heescheit der stemmen ende gro-
 11520 te vuchticheit die inden arterien valt ende be-
 11521 let die stemme ende deser ghelijc ende hier me-
 11522 de ist genoeg vander strotten.
 11523 Dat xxv. capitel vanden hals
 11524 ⁸⁸Collum dat is dye hals ende daer om
 11525 hiet hi collum om dat hi stijf ende ront is en-
 11526 de ophout dat hoeft wes voirste deel die
 11527 keel hiet ende dat afterste deel die hals of
 11528 necke want bi dien deel so comen die rug-
 11529 knoken totten morghe | want dat afterste
 11530 deel des hals hietmen materi der herssen
 11531 als ysidorus seyt Ende dair om is die hals ront
 11532 tusschen thoeft ende dat middel lichaem
 11533 ende is benich ende gemaect van veel benen ende
 11534 zenen ende is daer om benich op dat hi te star-
 11535 keliker dat hoeft dragen mach ende onthou-
 11536 den ende is daer om zenich op datment te
 11537 bat roeren ende weynden mach ende om dat
 11538 geuoelen voert te voeren totten nedersten de-
 11539 len des lichaems Item die hals ontfaet
 11540 die inuloyinge der beroerliker craften van-
 11541 der herssen ende ontfaet die geuoelicheyt
 11542 vander herssen ende seyntse voert alle tlich-
 11543 aem ouer Item die hals sal een gelikenis-
 11544 se hebben mitten hoofde want is dat sake
 11545 dat die forme vanden hoofde te maten
 11546 groot is ende dien hals een luttel grof be-
 11547 teykent lichticheit der complexien ende der
 11548 sceppenis als constantinus seyt ende ist sake dat
 11549 die hals grof is ende dat hoeft cleyn ende
 11550 malcanderen ongelijc nae dat si gemeyn-

11551 lic wesen souden beteykent oueruloedich-
 11552 eit der materien ende gebreck der onghеfor-
 11553 meerder doechden ende thoeft deser men-
 11554 schen is altoes sieke ende hebben weeuten
 11555 inden oren | als constantinus seyt Ende aristotiles
 seit

11556 libro xiiij. Die sceppenis vanden hals wort
 11557 verwandelt inden dieren ende inden geuoegelt
 11558 want inden vieruoetighen dieren die dicke
 11559 van lichaem sijn ende middelbaer van be-
 11560 nen is die hals cort ende grof ende in de-
 11561 ser dieren hals is die starcheit groot alst
 11562 schijnt inden ossen ende inden buffelen in-
 11563 den beren ende inden woluen | ende daer om
 11564 dragen die ossen die iocken inden halze
 11565 als vanden wagenen ende vander ploech ende
 11566 die dieren die langer been hebben ende gro-
 11567 uer van liue sijn die plegen langher hal-
 11568 sen te hebben ende dat is om die noot des
 11569 weydens ende des voedens alst schijnt in-
 11570 den paerden ende inden kemelen inden her-
 11571 ten ende deser ghelike ende daer is grote
 11572 schoenheit inden halze vanden paerde want
 11573 ouermits sijnre opreckinge ende grofheit
 11574 ende wtstekingē so wort dat paert gewaent
 11575 te wesen seer moedich Item aristotiles seyt
 11576 int selue Die vogelen die cromme becken
 11577 hebben die hebben enen corten hals | alst
 11578 schijnt inden aernen ende inden sparwaren
 11579 ende die vogelen die enen langen beck heb-
 11580 ben ende opghericht die hebben enen langen
 11581 hals alst schijnt inden cranen ende inden
 11582 reygeren ende in deser gelike ende dat is daer
 11583 om want si krijgen ende winnen haer spise
 11584 van verre Item die selue seyt al daer Alle
 11585 ⁸⁹vogelen hebbende lange benen die beb-
 11586 ben langhe halzen ende dicke ende vlieghen
 11587 mit wtgerecten halze ende ist dat si enen lan-
 11588 ghen hals hebben ende subtijle die bughe-
 11589 nen den hals ende voudenē also meer Item
 11590 die selue seyt daer Is dat sake dat die vo-

11591 ghel lange benen heeft so heeft hi lan-
 11592 gen hals ende heeft hi corte benen so heeft
 11593 hi een corten hals Item alle dier hebben-
 11594 de longhen heeft enen hals ende een dier
 11595 dat niet en ademt dat en heeft binnen geen
 11596 lucht Item die dieren die angelen heb-
 11597 ben als byen ende dier ghelike die en heb-
 11598 ben den hals niet gescheyden vanden li-
 11599 chaem ende alsoe en doen oec die visschen
 11600 ende dat is daer om want si geen scouderen en
 11601 hebben want het en hiet geen hals mer
 11602 een lit dat tusschen thoeft is ende den scou-
 11603 deren als aristotiles seyt
 11604 Dat xxvi. capitel vande scouderen
 11605 ⁹⁰HVmerus is een scouder ende is ghe-
 11606 maect van menigerhande benen als ysidorus
 11607 seyt Item constantinus seyt Dat die benen noot
 11608 waren om tweerhande saken | anter om dat
 11609 si die borst bescudden soudē op dat si af-
 11610 ter niet liden en soudē vanden dingen van
 11611 bidden ⁹¹ of dat si bijnden soudē die benen
 11612 die binnen hol sijn ende buten houelach-
 11613 tich ende die hollicheit was noot om dat si
 11614 den ribben te baten comen soudē die altoes
 11615 knopen hebben die welke die medici hie-
 11616 ten ogen der scouderen welken naem si ge-
 11617 nomen hebben wt sinen offici gelikerwijs
 11618 dat die oghen beschermers sijn vanden
 11619 voersten lichaem also beschermen si ende ver-
 11620 waren van after die borste ende die ribben ende
 11621 dese selue ogen sijn oec hol op dat si dye
 11622 scarpicheden vanden scouderen in mogen
 11623 gaen want die scouder heeft after twee
 11624 scarpicheit als enen hoerne die den beck
 11625 ghelijct ouermits den welken dye selue
 11626 scouder is den vorken aengeknocht op
 11627 dat si bouen vter stede niet gangen en sou-
 11628 de ende van binnen heeft die natuer daer
 11629 toe een ander gheset op dat die scarpich-
 11630 eit vanden scoften onder niet wt ganghen en

11631 souden Item die furculen waren noot fur-
 11632 culen sijn oft gauelen waren op dat si die
 11633 scouderen bijnden souden ende dat sise houden
 11634 souden vander borsten dese benen sijn buten
 11635 ront ende binnen hol ende mitter cranckich-
 11636 eit der borsten te gader gebonden mer af-
 11637 ter mit enen hoernigen beck ende die liga-
 11638 menten dat sijn die banden daer si mede
 11639 te samen gehangen worden dat sijn knoer-
 11640 selachtige been die welcke hieten hoefden
 11641 vanden scoududeren⁹² die dair toe alleen ge-
 11642 set sijn op dat si een te samen hanghinge
 11643 maken soude der scouderen | vten voirscreuen o-
 11644 penbaert dat die scouderen ende die scoften
 11645 noot waren ende si sijn oec gemaect totter
 11646 beschermenis der geesteliker leden | ende
 11647 oec sijn si ghemaect om dat si die armen
 11648 ende die ribben ende die borst alle last dair op
 11649 te dragen ende oec den hals ende dat daer
 11650 aen hangt om dies wil dat si seer benich ende
 11651 zenich sijn mit starken ligamenten Item
 11652 naest den hoefde ende den hals so hebben
 11653 si die meeste macht dat nederste lichaem op
 11654 te houden Item die scouderen liden onder-
 11655 wijlen van saken van buten als wonden sla-
 11656 ge vallinge of deser gelike ende als si dan
 11657 rusten moghen daer hebben si grote saef-
 11658 ticheit af ende datmense dan smeert mit sal-
 11659 uen waer af aristotiles seyt libro vij. datmen die
 11660 leden vanden elephant te smeren plach
 11661 mit olyen van oliuen op dat si den arbeyt
 11662 ende den last te lichteliker doen moghen ende
 11663 op dat si te bat sullen mogen slapen Item
 11664 onderwijlen liden si van saken van binnen als
 11665 van lopinge der humoren vten welken die ze-
 11666 nen comen ende werden belet in haren werc
 11667 ende onderwijlen werden die iuncturen veruullet
 11668 mit oueruloedigen humoren vander welker
 11669 scarpicheyt een onuoelike weeute der zenen
 11670 toe coemt

11671 Dat xxvij. capitel vande armen
 11672 ⁹³BRachia dat sijn die armen ende hieten
 11673 daer om brachia dat si starke sijn | want barin
 11674 in griex dat is forte in latijn of starck in
 11675 duytsch | als ysidorus seyt Die arme als con-
 11676 stantinus seyt is van tween benen dat een is bo-
 11677 uen ende hiet die ouerste cubitus dat is ellen-
 11678 boge ende dat ander been is onder ende men hie-
 11679 tet dat onderste cubitus ende dat binnenste been
 11680 is meerre dan dat ouerste | want datter
 11681 draecht sal meerre ende starker wesen dan
 11682 datter gedragen wert Item die arme is ge-
 11683 uetert mitten ouersten vanden scouderen ende
 11684 is mede aen geknocht mitten alre starc-
 11685 sten zenen mitten welken hi sijn voelen ende
 11686 sijn beroeren grijpt ende seyndet voirt totter
 11687 hant ende die armen sijn oec ront op dat si
 11688 bat werken sullen ende oeck abelre sullen
 11689 wesen ende op dat si te min pine lijden
 11690 sullen ende si sijn oec buechsom in drien
 11691 iuncturen als bijder hant bijden ellen-
 11692 boghe ende bouen bijder scouder op dat
 11693 si hem te bat verroeren sullen moghen
 11694 ende bereeder sullen wesen tot allen din-
 11695 ghen te doen Item soe sijn die armen oec
 11696 min vleeschachtich dan dye ander lede
 11697 ende dat is om der substancien der benen
 11698 ende der zeenen daer die armen af ghe-
 11699 maect sijn Item inden armen is grote
 11700 starcheit om te draghen ende te heffen
 11701 om te dwinghen ende te drucken ende
 11702 te vechten ende om alle dinck te doen
 11703 Item die benen vanden armen sijn grof
 11704 hart hol ende vol morchs ende si sijn hart
 11705 ende grof op dat si niet lichteliken bre-
 11706 ken en moghen ende si sijn daer om hol
 11707 op dat si niet te swaer wesen en souden
 11708 ende si sijn daer om vol morchs op dat
 11709 die harde ende die droghe benen ghe-
 11710 nettet moghen werden ende ghevuch-

11711 ticht ende op dat die geesten die vanden ze-
 11712 nen ende vanden aderen vloyen ouermits
 11713 die getempertheit des morchs behou-
 11714 den ende geuoedt moghen werden ende die
 11715 armen werden gedect mit musculen ende
 11716 mit lacerten mitten vleysch daer onder ge-
 11717 mengt op dat si niet lichtelic ghequetst en
 11718 mogen werden van saken van buten ende si
 11719 sijn also gecleet mitten iuncturen ende mit
 11720 harden vleysch ouer die iuncturen dat die
 11721 benen bijder iuncturen niet quetsen noch wri-
 11722 uen en moghen ende dat die voelike zenen
 11723 gheen pine liden en sullen Item die armen
 11724 ontfaen oec den geest ende den pols om dat
 11725 si also na der herten sijn ende dat gheschiet
 11726 ouermits sommige arterien die vander her-
 11727 ten comen totter armen als men tot sommi-
 11728 gen steden vanden armen wel tast ende son-
 11729 derlinghe bouen die hant binnen den ar-
 11730 men Item die armen want si die herssen al-
 11731 so na bi sijn so hebben si oec een dienstaf-
 11732 ge bequamelicheit mitten hoofde ende si ont-
 11733 fangen daer af een inuoyinghe der hey-
 11734 meliker verborgender doechden | ende daer om
 11735 ist datmen dat hoeft quetsen of slaen wil
 11736 so sijn die armen vluchs daer tiegen ende
 11737 beschermen thoeft Item die aderen van
 11738 alden lichaem ende sonderlinge vanden hoof-
 11739 de ende vanden herte ende vander leueren ge-
 11740 uen den handen ende den vingeren voetsel
 11741 ende daer om wanneer si hem voelen vol
 11742 bloets te wesen so laetmen gaern die a-
 11743 deren vanden armen | ende aldus werden
 11744 die armen dicwyl ghewont om die ghe-
 11745 sontheit der ander leden ende die medici seg-
 11746 gen oec dat gelikerwijs ghehadt wort
 11747 int boeke vanden laten | dat die gene dye
 11748 sieke werden in die een side des lichaems
 11749 die sullen laten in die contrari side want
 11750 die liden of sieke sijn aen die rechter side

11751 die sullen laten aen die lufter side ende alsoe
 11752 weder om ten waer dat die materi vol ve-
 11753 nijns waer of anders verwoet want dan en
 11754 selmen tbloet totter contrari side niet trec-
 11755 ken op dat die venijndicheit der materien
 11756 dat hert of een ander edel lit niet en quetse
 11757 ende die armen dienen malcanderen onder-
 11758 linghe om die nutschap der andere leden
 11759 des lichaems die daer besiden staen ende
 11760 si laten hem wonden ende quetsen om der ander
 11761 leden wil ende als galienus seyt Dese armen
 11762 minnen dat dat hart mint ende wat datter
 11763 herten naest is daer sijn die armen snel-
 11764 ste bereet toe ende hier mede ist ghenoech
 11765 geseyt vanden armen Item als een mensche
 11766 leyt in heten suucten ende dat hi dan seer on-
 11767 ledich is mitten armen ende worptse dicwyl
 11768 buten den clederen ende dat hijse niet en laet
 11769 rusten dat is teyken der doot
 11770 Dat xxvij. capitel vande handen
 11771 ⁹⁴MANus dat is die hant ende hiet daer
 11772 om manus dat si een gaue is van alle den
 11773 lichaem als ysidorus seyt Want si reyket den
 11774 monde sijn spise ende si doet alle dingen ende
 11775 scaffet want ouermits den hant geuen wij
 11776 ende nemen wi ende die hant mach ongewoen-
 11777 liken const of meysterscap hieten | als men
 11778 seyt van enen scriuer of van enen maelre de-
 11779 se heeft enen goeden hant te scriuen dat is een
 11780 goede const Dextra dat is die rechter hant
 11781 ende is geseyt van dando dat is geuen | want
 11782 dat pant des vreden wert ghegeuen mitter
 11783 rechter hant ende si wort gheseyt een tuych
 11784 der gelouen ende der salicheit ende dat is dat als bi
 11785 tullius of als tullius seyt Ic ghaf openbaer
 11786 trouwe van gebods wegen des rechters
 11787 dat is ic gaf die rechter hant ende als die a-
 11788 postel seyde tot galathas | den welken ic
 11789 gaf den rechter hant der gelouen ende der gesel-
 11790 scap ende die lufter hant hietmen sinistra dair

11791 om dat si ghehengdt ende goet laet wesen
 11792 so wat die rechter hant doet | a sino sinis
 11793 sinere dat is aflaten of ghehengen Item
 11794 die hant is een grote hulpe ende scierheit
 11795 des lichaems ende is een proper ende een
 11796 principael instrument des voelens ende
 11797 des tastens want dair en is gene so voe-
 11798 liken lit inden lichaem als die palm van-
 11799 der hant Als ysidorus seyt ende constantinus oec
 na-
 11800 den vtersten delen te spreken ende is te sa-
 11801 men gepact ende gemaect van cleynen been-
 11802 kens ende van menigherhande die gheen
 11803 morch en hebben ende heeft daer om veel
 11804 cleynre beenkens op dat si te bat beroert
 11805 souden werden | ende die benen sijn oec van
 11806 diuerschen formen dat een houelachtich
 11807 dat ander hol dat derde recht ende alsoe elc
 11808 na sinen dienst op dat wanneer si alle verga-
 11809 dert waren dat si dan alle een werden moch-
 11810 ten Item dese benen staende in tween ordi-
 11811 nen of regulen vanden enen deel mitten
 11812 voudingen der palmen vander hant ende van-
 11813 den anderen deel worden si sterkelic me-
 11814 de gebonden den tween armen ende dat mit
 11815 veteringhe ende te samen knopinghe | ende
 11816 die veteringe totten ouersten heefter drie
 11817 van desen die een heeft die holinghe die
 11818 de armen ondergaende is bijder welker die
 11819 hant zijdeliken wtgesteken wert ende toe-
 11820 ⁹⁵getogen Ende die ondste veteringhe ende
 11821 die minste wert toe geuoecht den binnen-
 11822 sten eynden vanden armen ouermits sijn-
 11823 re scarpicheit die de holheit der benen van
 11824 onder ingaet ende dese veteringe of te samen
 11825 knopinge maect een beroeren voir ende af-
 11826 ter Die palm vander hant hiet dat binnen-
 11827 ste deel daer dat geuoelen meest is ende dair
 11828 om is dat deel meest vleysachtich ende weec-
 11829 ste om die goetheit des tastens of des voe-
 11830 lens ende heeft twee delen Pecten dat is dat

11831 een deel ende die vinger dat ander deel pecten
 11832 wert gemaect van vier benen of bi auontu-
 11833 ren dat een gequetst worde dat dan dat an-
 11834 der liden mocht ende inden hollicheden der
 11835 vier beenren van pecten sijn die vier vinge-
 11836 ren in gepunt ende daer in geuertert ende ge-
 11837 hanghen Ende daer om seyt aristotiles libro xij.
 11838 Die hant en is geen een instrument mer
 11839 veel Dye natuer heeft den verstandelen
 11840 mensch instrumenten ghegeuen die ha-
 11841 ren crachten bequaem sijn als die hant
 11842 daer veel vingeren ende diuers sijn op dat-
 11843 men ouermits dien die minste ende die
 11844 meeste dingen ghehouden mogen worden
 11845 want als die selue seyt Die sceppinghe
 11846 vander hant is bequaem tot veel werken
 11847 ende in werken die hem contrari sijn om hem
 11848 te verweren ende si is gedeylt ende wtgheste-
 11849 ken in veel delen ende een mensch mach een
 11850 deel alleen oerbaren ende twe delen of meer
 11851 wil hi na menigherhande manieren Item die
 11852 palme of dat hol vander hant der menschen he-
 11853 uet dese eygenscappen dat si nymmermeer
 11854 daer haer en krijgen al ist datter buten onder-
 11855 wijlen haeren wassen ende dat valt meest inder
 11856 mannen handen ende dat is om die ouerdragen-
 11857 de hetten ende die rechter hant is heter en-
 11858 de drogher dan die luffer hant ende daer om
 11859 is die rechter hant lichter wat te doen dan
 11860 die luchter | waer af aristotiles seyt libro ij. die
 11861 vieruoetighe dieren die winnende sijn die
 11862 hebben voeten voer die handen ende hoer
 11863 luffer voet en is niet los noch lichtelic
 11864 beroert als die luffer hant inden menschen
 11865 sonder inden elephant Elephas als aristotiles
 11866 seyt libro i. Die gebruuct eenre langer starker
 11867 nazen voer die hande ende daer mede neemt
 11868 hij die spise ende gheeftze den monde
 11869 ende oec so drinct hij mitter nazen ende
 11870 brenghet daer mede den monde ende dat

11871 en mach gheen dier doen dan hij Item
 11872 die voghelen ghebruicken den voeten voir
 11873 die hant als psitacus porphirio ende die
 11874 pellicaen want psitacus neemt zijn spijs
 11875 mitten voete ende net die spijs mit sinen
 11876 voeten int water ende steect also ten mon-
 11877 de als porphirio doet Item die hant lijft
 11878 menichsins | als crampe verdoringhe
 11879 puysten kenen corroderinghe van wor-
 11880 men als van zuereu⁹⁶ ende ioecsel beuin-
 11881 ghe ende ontsettinghe vanden iunctue-
 11882 ren ende gichte ende die crampe coemt
 11883 onderwilen van heten ende van drogen
 11884 humoren die de zenen verdroghen ende
 11885 onderwilen coemt zij van couden ende
 11886 vuchten humoren die de zenen venijnt
 11887 maect ende corruppeertse ende beslui-
 11888 ⁹⁷ten den ganc der gheesten daer binnen
 11889 alst schijnt inden vergichten luyden ende
 11890 inden malaetschen der welcker handen
 11891 te samen ghetoghen werden van ver-
 11892 rotten ende ghecorrumpeerden humo-
 11893 ren die de zenen verteren ende verdrohen⁹⁸
 11894 ende die handen verdorren oec om datmen hem dat
 11895 bequamelic voetzels ontrect | alst schijnt in-
 11896 den ouden menschen ende inden genen die zeer
 11897 arbeyden ende qualiken teten hebben ende
 11898 onderwilen van ongetempertheit der
 11899 hetten ende oec ouermits den ouerganc
 11900 die de derde vuchticheit verterende is
 11901 alst schijnt in ptisicis ende in ethicis dat
 11902 is inden ghenen die in teringhe gheual-
 11903 len sijn ende in deser ghelijcke ende onder-
 11904 wijlen om ghebrec vanden aderen ende
 11905 vanden zenen die bestopt werden want
 11906 van ghebreck der humoren ende der gees-
 11907 ten wort belet die regierlicke deucht ende
 11908 becommert vanden welken si dor worden ende
 11909 werden vander groynghe ende vander grofheit
 11910 des lichaems bloet gemaect ende verarmet

11911 ende die puusten comen van gecorrumpeerden
 11912 humoren ende begeren dat ouerste vander
 11913 huut ende corrumperen dat vleesch mede bo-
 11914 uen van binnen ende als die huut dan heffet
 11915 so wert si in puusten verkeert ende die kenen
 11916 ende die ioecselen ende deser gelike geuallen
 11917 van heten ende van scerpen humoren ende van ro-
 11918 ke die binnen der huut sijn die de huut sni-
 11919 den mit hare scarpicheit ende scheyden ende
 11920 insniden dat ouerste vanden vleesch ende ma-
 11921 ken eerst ioecte ende tintelinghe mer na ma-
 11922 ken si grote smartinghe Item die gecorrum-
 11923 peerde humoer sculende onder die huut
 11924 wanneer si niet wt gedreuen en wert noch
 11925 vander natuerliker hetten verteert en wort
 11926 die wort alleynsken vast meer ende meer ge-
 11927 corruppeert ende wort in cleynen wormkens
 11928 verkeert die welke alleyncken corroderen-
 11929 de ende bitende maken tintelinghe ende ioecte
 11930 Item die ontsettinghe geschiet onderwijlen
 11931 van vallen of van slaen of van alte groter
 11932 persinghe also dat van aldus sulker gewel-
 11933 dicheit dat lit wt sijnre stede gaet ende dat
 11934 brengt sware pine in ende alle die hant wert
 11935 al onmachtich wat te doen het geualt oec
 11936 wel van binnen als van te veel humoren dye
 11937 de zenen der iuncturen vercouden ende slap
 11938 maken
 11939 also dat die iunctuer lichtelic ontset wert
 11940 Cyroga is dat hanteuel | als podagra dat
 11941 voeteuel ghenoeft is ende dese passi coemt
 11942 van grouen raeuwen humoren die inden leden
 11943 ende inden iuncturen vergadert ende te samen
 11944 geclon-
 11945 tert sijn waer af dat die kootkens ende die
 11946 iuncturen verhart werden ende werden knopach-
 11947 tich ende alsulke siecte pleecht te comen in-
 11948 den handen van langher artetike ende si wort
 11949 kvum of nau genesen ist dat si lange duert
 11950 als men seyt ouer die amforismen ende vele ander
 11951 siecten comen inden handen dair wi thans mede
 11952 liden op dese tijt Hier salmen wat toe doen

11951 datmen seyt inden amphorismen Twijf en wort
 11952 niet ambidexter dat is dat si beyden han-
 11953 den teuens niet en werct. op welc woert
 11954 galienus seyt Het sijn veel mannen die mit
 11955 beyden handen effen gelijk wercken dat
 11956 wi vanden wiuen niet gesien en hebben noch
 11957 gehoert twelc geschiet van gebreckelich-
 11958 eit haerre naturen want si is nauwe stark
 11959 genoech te wercken mitter rechter hant
 11960 ende alsoe veel myn in die lufter | mer die
 11961 mannen hebben sterke zenen ende sterke la-
 11962 certen aen beyden siden ende hebben starker
 11963 hetten ende dair om gheuallet dicwijle dat si
 11964 mit beyden handen wercken
 11965 Dat xxix. capitel vande vingheren
 11966 ⁹⁹DIgiti dat sijn vingeren ende hieten di-
 11967 giti daer om datter x. sijn van decem den na-
 11968 me nemende want decenter is tamelic | ende
 11969 si hebben onder hem een waer getal ende een ta-
 11970 melike ordenanci als ysidorus seyt Die eerste
 11971 hiet pollex dat is een duym daer om dat hi
 11972 starker is dan enich vanden anderen ende
 11973 coemt van desen woerdeken polleo. die an-
 11974 der hiet index ende salutaris of demonstra-
 11975 tiuus want wij daer mede vol na alle grue-
 11976 ten ende alle dinc wijsen. die derde hiet me-
 11977 dius die welke onscamel is. die vierde
 11978 hiet anularius want daer aen tvingerlijn
 11979 draecht ende hi hiet oec medicus | want mit
 11980 hem plegen dye medici die oge salue te
 11981 vergaderen ende daer mede te bestriken Die
 11982 vijfte hiet auricularis want wij die oren
 11983 daer mede suueren ende krouwen als ysidorus
 11984 seyt Ende die vingeren werden alle gader van
 11985 drien benen ghemaect als constantinus seyt.
 11986 die deen aen dander gehanghen sijn ende die
 11987 vier vingheren sijn mitten pecten versament
 11988 wat pecten is dat is voer gheseyt ende die
 11989 duym wert versament mitter veteringhe
 11990 of hanginghe des binnensten vanden ar-

11991 me ende die nederste knoepkens sijn meerre
 11992 dan die ouerste ende breder als die draghen-
 11993 de is want watter dragende is dat moet
 11994 vaster ende stiuwer wesen dan datter gedragen
 11995 wort als constantinus seyt ende na aristotiles libro
 11996 iij. Die beroerlicheit der vingeren is bequaem
 11997 te nemen ende te houden Item die vingeren
 11998 sijn inder lancheit onderscheyden si sijn grace-
 11999 lic onder hem gesceyden ende gheuesticht mit
 12000 nagelen inden eynden ende hoe dat si grace-
 12001 liker ende rechter ende buechsommer sijn hoe
 12002 dat si tot menigen wercke abelre sijn ende
 12003 bequamer ende si sijn van luttel vleyschs om
 12004 die lichticheit des beroerens ende om dat
 12005 lichte geuoelen want daer en is niet in al-
 12006 le den lichaem dat nauwer tast dan dat eyn-
 12007 delste vanden vingheren ende dat is bi auon-
 12008 turen dat si also naden zenen sijn die welc-
 12009 ke int eynde vanden vingeren weder om bu-
 12010 ghen ende om die saefticheit der huut die
 12011 theynden aen den vingeren is als constantinus
 12012 seyt | ende die vingeren hebben oec dit eygen
 12013 dat si voir den eten grouer sijn dan naden
 12014 eten want een vingerlijn dat voir den eten
 12015 nauwe vanden vinger getogen mach wer-
 12016 den dat gaet naden eten lichtelic af als-
 12017 men seyt ouer den amphorismen. Mer ic
 12018 iacob meyn dattet verkeert is Item aristotiles
 12019 seyt libro vij. Die water vogelen hebben tus-
 12020 schen haren vingeren also meer haer cracht
 12021 ende hoer woninge is int water ende die vo-
 12022 gelen hebbende bescheyden vingeren bliuen
 12023 properlit ¹⁰⁰ biden water ende werden daer wt
 12024 gespijst als wt dien dat inder aerden wasset
 12025 ende dese vogelen en eten geen vleysch noch
 12026 en leuen niet van enighen roue als dye
 12027 voghelen die cromme claeuwen hebben
 12028 aen haren vingheren die alle dieren eten
 12029 diemen beyten mach ende leuen vanden
 12030 bloede nochtans en eten si malcanderen

12031 niet mer si sparen so wat van haren ghe-
 12032 slacht is twelc die visschen niet en doen
 12033 want dicwijle eten si visschen die van ha-
 12034 ren geslacht sijn
 12035 Dat xxx. capitel vande naghelen
 12036 **101** VNgula dat is een nagel ende is dat
 12037 vterste deel des vingers int ouer-
 12038 ste buten vanden vingeren geset als con-
 12039 stantinus seyt mitten vleysche ende mitter
 12040 huut hem nae bi geuoecht wes ligamen-
 12041 ten sijn vol koerden ende totten naghelen
 12042 comen aderen zenen ende arterien op dat si
 12043 dien voelen ende natnerlike **102** hulp gheuen
 12044 sullen | dese wassinghe is lanck ende breed
 12045 ende gelijct der grootheit vanden vinghe-
 12046 ren ende datter ouer wasset dat gaet ouer
 12047 tgheuoelen der zenen ende en geuoelt
 12048 niets niet ende daer om machmen die nage-
 12049 len corten sonder seer | want die naghelen
 12050 wassen ende men machse corten gelijc den
 12051 hare ende daer om wassen si lanck ende gaen
 12052 den eynde vanden vinger bouen als con-
 12053 stantinus seyt Die nagel wasset wt sommi-
 12054 ge oueruloedicheden die gheresolueert
 12055 sijn vander herten al totten eynden der vin-
 12056 gheren daer die roken die ingaende sijn
 12057 verdroecht werden vander vterster luchten
 12058 ende werden inder substancien van enen na-
 12059 ghel verwandelt | als men seyt int boeke
 12060 prenosticorum in commentis ende dat totter hul-
 12061 pen der eynden vanden vingeren die lich-
 12062 telic ghequetst souden werden om hare
 12063 dunnicheit wil ten waer dat si gewaernt
 12064 werden bijder hardicheit der nagelen want
 12065 die nagelen sijn hulpe der vingeren ende
 12066 oec een scierheit Item die nagel is mor-
 12067 wer dan dat been ende harder dan vleysche
 12068 of dan cartillago dat is een knoerselach-
 12069 tich vleysch alst oer ende dat voerste vander
 12070 nazen ende deser gelike ende hi is hoernach-

12071 tich die naghel inder disposicien ende inder na-
 12072 turen ende daer om lucht hi ghelijck enen
 12073 hoern ende effen ghepollijst ende een luttel
 12074 doerschinich ende inden nagelen sietmen
 12075 onderwijlen of die mensch steruen sal of
 12076 niet want si sijn der herten seer nae bi ouer-
 12077 mits den arterien die vander herten comen
 12078 ende wanneer die hetten vander herten schey-
 12079 den so werden die nagelen swart ende ble-
 12080 ke ende daer om beteykenen si dicwijle den
 12081 doot als men daer seyt in libro prenosticorum
 12082 Item aristotiles libro vij. Die nagelen vanden
 12083 aeren werden crom ende werden plomp
 12084 wanneer si op haer eyeren sitten ende hair
 12085 iongen voeden ende haer vloegelen wer-
 12086 den wit ende si werden crancke ende dat heeft
 12087 die aern eygens so wanneer hi staet op
 12088 enen boem ende rust dat hi dan dicwijle sijn
 12089 claeuwen an siet of si yet plomp werden
 12090 want hi heeft die nagelen voer tzwaert
 12091 ende daer om op dat si niet gequetst en wer-
 12092 den soe en staet hi niet garen op steenroet-
 12093 sen als die selue seyt | ende soe wanneer dat
 12094 hi rust so buecht hi sijn nagelen inwerts
 12095 ende sluytse op dat si also behouden mogen
 12096 werden Dit selue doet die leeuwe ende die
 12097 dieren die cromme nagelen hebben Item die
 12098 selue seyt libro vij. Alle vogelen mit crom-
 12099 men claeuwen hebben cromme becken ende
 12100 cort ende enen grouen hals ende werden ghe-
 12101 spijst van vleysch ende beyten die vogelen
 12102 nochtans en etense van haren geslacht
 12103 niet noch en gerense niet te eten mer si vech-
 12104 ten wel onderlinge mitten becke ende mitten
 12105 naghelen ende scoren malcander om die wijf-
 12106 kens ende om hare nesten Item die nagelen
 12107 der vogelen werden verwandelt ende oec inden
 12108 dieren nader sceppenis te sien ende naden ge-
 12109 sicht want inden menschen waeren si dien
 12110 ende versierenen ende inden vogelen vestighense

12111 ende wapenen den vogel ende inden dieren soe
 12112 verwaren si den voeten ende scoyense waer
 12113 bi in sommighen dieren sijn die naghelen
 12114 ront ende heel als inden paerden ende in som-
 12115 mighen sijn si lanc ende afgesneden als in-
 12116 den verken. Men seyt van aristotiles libro xiiij.
 12117 Alle dier dat knoken hoech staende he-
 12118 uet als die verken dat heeft ghesplitte
 12119 claeuwen ende die natuer set die starkich-
 12120 eit der dieren inden nagelen waer af a-
 12121 ristotiles seyt libro xiiij. Die natuer set altoes
 12122 die groynghe inden leden der welker die
 12123 dieren gebruiken als si doet inden tanden
 12124 die welke sijn als sagen ende inden naghe-
 12125 len om die groylicheit ende hulpe
 12126 Dat xxxi. capitel vande zijde
 12127 **103** **L**atus dat is een side nae ysidorum
 12128 daer om dat si scuult inden leggenden dat is
 12129 inden genen die leggen ende die luffer deel
 12130 des lichaems is trager wat te doen dan
 12131 die rechter side want inder rechter side is
 12132 dat beroeren abelste mer dat deel vander
 12133 luffer is starker ende ghemackeliker den
 12134 mensch enigen last aen te hangen want die
 12135 luffer side diemen leua hiet is geseyt van
 12136 leuando daer om dat si bequamer is yet te
 12137 heffen of te draghen als ysidorus seyt Want
 12138 die luffer side draecht altoes den boeke-
 12139 laer ende tzwaert den coker mitten pilen ende
 12140 den dollen ende ander lasten op dat die rechter
 12141 hant vry ende los wesen mach om wat te
 12142 doen ende dat si grijpen mach ter wapen | ysidorus
 12143 Die sieden werden seer gestarct mitten be-
 12144 nen vanden ribben | ende die ribben hietmen
 12145 daer om coste want si dat binnenste van-
 12146 den lichaem verwaren ende beheyndelic be-
 12147 houden sullen Item die ribben vander siden
 12148 werden ghemaect van veel beenren des
 12149 rugs ende sijn daer aengehanghen mit me-
 12150 nigerhande knoerselachtighen vleysch

12151 die de voerscreuen beenren vergadert als con-
 12152 stantinus seyt Ende dese beenre hebben een
 12153 gelikenis na enen haluen cirkel die wel-
 12154 ke wanneer si van beyden siden vergaderen
 12155 aen dat rugbeen so schinet een cirkel te
 12156 wesen Ende als si mede aen die borst comen
 12157 als constantinus seyt Der been sijn xiiij. als
 12158 aen elker side vij. geset die welke mit vij.
 12159 crancken beenkens van kerstelighen vley-
 12160 sche aen gebonden werden inder gauelen van-
 12161 der borsten of aen die splanter der borsten
 12162 der welcker dat ouerste cranc ende kerste-
 12163 lich als een swaert gescarpt wert | ende
 12164 wort den monde der magen onder geset tot
 12165 enen bescherm des herten waer af datter
 12166 belopen mit allen xxx. beenre ende ij. inder
 12167 makinghe der borsten ende der zijden vanden
 12168 welken is daer xiiij. inden siden ende inder
 12169 composicien der borst | ende x. sijn daer after
 12170 bijden rugge ende viij. kersteliger beenre
 12171 die alle die andere te samen vergaderen als
 12172 constantinus seyt Item die zijden werden dicwijle
 12173 gequetst van saken van buten als van vallen
 12174 van slaninge van stotinge ende deser gelijc
 12175 ende onderwijlen van saken van binnen als van
 12176 lopinge der humoren in die hollicheit der rib-
 12177 ben ende daer omtrent ende onderwijlen comen
 12178 dair apostemen als pleuresis die welke
 12179 wasset van enen aposteme in die dunnich-
 12180 eit der ribben wes teyken sijn sericheyt der siden
 12181 saghe die scarp is ende hoest ende hi wort te
 12182 voersten bekent biden bloedigen spekel ist dat
 12183 hi van bloede comet | mer coemt hi van cole-
 12184 ra so is die spekel geel ende ist van fleumen
 12185 so is die spekel wit | ende ist van melancolien
 12186 so is die spekel brunachtich nochtans co-
 12187 met hi selden van melancolioser humoren
 12188 als inder practica gehouden wert ende alsul-
 12189 ke apostemen wanneer si inder siden gewor-
 12190 telt werden soe brenghen si grote sericheit
 12191 in ende vlamighe ende dan en mach die

12192 sieke daer op niet leggen noch slapen als-
 12193 men seyt in prenosticis dattet goet is dat
 12194 een mensche rusten mach opter ziden ende
 12195 sonderlinge op die rechter side wanneer
 12196 die mensch in scarpen saghe is ende in he-
 12197 ter sochten leyt want het is een teyken
 12198 dat die steden daer omtrent niet gheapos-
 12199 temeert en sijn ende dat die gheestelike le-
 12200 den vryer sijn ende dat si hem breed maken
 12201 mogen op dat die mensche hem te bat ver-
 12202 ademen mach want die mage noch die
 12203 ander leden en drucken die gheestelike
 12204 leden niet ende het geualt oec vanden on-
 12205 derscoten daert ydel is ende onder den rib-
 12206 ben dat daer wijnt vergadert wort ende dat
 12207 hi daer inden vellekens vanden ribben
 12208 besloten wort waer af dat prekelinghe
 12209 ende grote weute wort twelc mit opruspen
 12210 best en wech gaet ende geuallet onderwijlen
 12211 van toelopinge der grouer humoren dat
 12212 die stede bestopt wert ende verhart. ende daer
 12213 om verharden die steden vanden siden al-
 12214 te seer of trecken te samen of si werden ho-
 12215 ge geheuen ende daer om seytmen in pre-
 12216 nosticis ypocratis | prenosticeren dat is
 12217 dingen te seggen van enen sieken hoe dat
 12218 hi hem thyeren sal als leuen of steruen dair
 12219 om seyt hi in prenosticis Inden onderscho-
 12220 ten sijn si sonder sericheit ende sijn si morwe
 12221 of weke ende sijn si wel gecomponeert ghens
 12222 ende harwaert so ist goet | mer sijn si barnen-
 12223 de ende swerende ende mitten cramp wijde
 12224 wtghestrect ende sijn si vercrompen als in-
 12225 den cramp pleecht te vallen ende sijn si on-
 12226 gelijk onderlinghe ende is enich van hem die
 12227 pols groot als springhinge dat is quaet
 12228 want het beteykent nauwicheit des a-
 12229 dems ende verureeminghe des sins twelc
 12230 waer is inden genen die in scarpen zage
 12231 leggen ende sonderlinge als dat gesicht vre-

12232 selic is ende ongeordineert als die selue com-
 12233 mentator seyt mer is dat beroeren der o-
 12234 gen gheordineert so en isser so grote vre-
 12235 se niet
 12236 Dat xxxij. capitel vande rugge
 12237 **104**DOrsum dat is die rugge van durici-
 12238 e geseyt dat is vander hardicheit
 12239 daer om dat hi harder is dan die ander
 12240 delen des lichaems int ouerste oft een
 12241 steen waer aen te tasten ende is starc om te
 12242 draghen ende durachtich om te lijden den
 12243 last als ysidorus seyt Die rugge hietmen oec
 12244 tergum in latijn daer om dat wi daer op
 12245 legghen twelc die mensch alleen mach
 12246 doen ende die ander beesten leggen opten
 12247 buke of opter zijden Ende als ysidorus seyt soe
 12248 hiet die rugge daer om tergum van te-
 12249 ro teris terere dat is wriuen want die rug-
 12250 ge wort mit meniger pinen gewreuen niet
 12251 alleen die rugge der dieren mer oec dye
 12252 rugghe der gewapender menschen | als
 12253 die selue seyt ende oec remigius | tergum
 12254 mach geseyt werden van teros in griex
 12255 dat is rotundum in latijn ende ront in duyts-
 12256 sche daer om dat die rugghe des diers
 12257 heeft een ronde ghedaente ende daer om
 12258 oec dat alle die benen des lichaems wer-
 12259 den gefondeert opten rugge alst scip op-
 12260 ten bodem of naden bodem vanden scep
 12261 Item als ysidorus ende constantinus segghen soe
 12262 beghint die rugghe vanden aftersten des
 12263 hoofds ende strect al henen bijden nyeren
 12264 Item die rugge is gemaect van veel be-
 12265 nen ende knoken ende dat was noot om vier-
 12266 derhanden saken Inden eersten want hi
 12267 is een fundament van alle den anderen
 12268 op welcke alle die andere benen gheset
 12269 sijn alst scip is gheset opt middelste des
 12270 bodems Inden anderen want die rug-
 12271 ghe is beschermer ende een decsel der bin-

12272 nenster darmen Inden derden want dye
 12273 rugge is een hulpster ende een leydtsman
 12274 der zenen die vander herssen comen tot meni-
 12275 gherhande steden des lichaems neder-
 12276 waert gaende op dattet willich beroeren
 12277 ende dat voelen ghens ende harwert gestort
 12278 mogen werden ende geleydt Inden vierden
 12279 dat die rugge een stuerer wesen sal des
 12280 morchs dat vander herssen neder coemt en-
 12281 de dat hijse vander quetsinghe van binnen
 12282 bescherme Item dat dier is van veel benen
 12283 ghemaect op dattet hem te lichteliker op-
 12284 richten mach ende bugen mach ende op dat-
 12285 tet den last diet op hem crijcht te starkeli-
 12286 ker dragen mach Item die benen vanden
 12287 rugge hieten spondilia dat sijn knoken
 12288 ende si sijn hol op dat dat morch datter
 12289 langs pleecht te leggen datmen nucha
 12290 hiet te lichteliker gedragen ende geuoert
 12291 mach werden totten nedersten leden om een
 12292 willich beroeren te maken want die doecht
 12293 ende die natuer vander herssen ende van nucha
 12294 is alleens als constantinus seyt Ende daer om is
 12295 si mit enen dubbelden velliken ghecleet
 12296 als die herssen als die selue seyt waer dat
 12297 sake dat dit morch inder pipen vanden rug-
 12298 ge van enigher saken belet waer of ghe-
 12299 quetst soe wort die doecht der sielen ghe-
 12300 quetst ende wort becommert in sinen wercken
 12301 ghelijc als die herssen becommert wort
 12302 want een dier dat in nucha gequetst wert
 12303 dat sterft licht ende daer om heeft die na-
 12304 tuer die knoken hart ende senich gemaect
 12305 ende scarp ende teckich¹⁰⁵ op dat dat morch bin-
 12306 nen te bat beschermt worde ende om alle
 12307 quetsinge te wederstaen ende die huut of dat
 12308 velle vanden rugge is daer dicker ende har-
 12309 der dant anders waer is ende dat is om die
 12310 sake voerscreuen Item die rugghe lijdt dic-
 12311 wijle veel passien van binnen ende van buten

12312 want van buten lijdt hi slagen ende villinge
 12313 ende menigerhande quetsinghe ende van bin-
 12314 nen lijdt hi crampe als treckinge der ze-
 12315 nen ende veruullinghe der humoren ende be-
 12316 stoppinghe der wegghen ende der toepaden
 12317 ende steecten ende menigerhande passien
 12318 Dat xxxij. capitel vander borsten
 12319 ¹⁰⁶PEctus dat is die borst ende is een be-
 12320 nich deel ende dat ouerste tusschen den mam-
 12321 men ende den pulpas pulpa dat is vleysch
 12322 sonder vetheit dat is die stede tusschen den
 12323 tween siden voer bouen aen der borst een
 12324 goede span breed ende sonderlinge die spaci-
 12325 e die is tusschen den tween mammen als
 12326 ysidorus seyt Item nae ysidorum ende
 constantinum soe
 12327 ist fundament borst inden rugghe gheset
 12328 des welcs een grote hollicheit is op dat
 12329 si verwaren sal die dingen die daer binnen
 12330 sijn geset ende si dat hert ende die longen mit-
 12331 ten anderen geesteliken leden verwaren sal
 12332 ende beschermen ende die grootheit vander
 12333 hollicheit der borsten was noot ende orbaer-
 12334 lic op dat die longen ghens ende harwert
 12335 gebreedt mach werden om den heten ro-
 12336 ke des herten te vercoelen ende die borst
 12337 was benich ende zenich om die meerre
 12338 starkicheit wil ende om die meerre bescher-
 12339 menis der leuentliker leden Item die
 12340 borst wort omganghen binnen mit eenre-
 12341 hande vellekens mit een eenrehande vet-
 12342 ticheit ende wort dair mede geuesticht om
 12343 des voetsels wil der natuerliker hetten om
 12344 die hetten te bat daer binnen te behouden
 12345 ende om die saefticheit der coutheit vanden
 12346 benen der borsten Item als constantinus seyt so
 12347 sijn daer twe hollicheden inder borst van
 12348 malcanderen mit eenrehande vellikens
 12349 ghescheyden ende dese scheydinghe was
 12350 noot op die auontuer of die blasinghe der
 12351 borsten in enen deel bij enigen gheual ver-

12352 loren bleue of after ghelaten worde dat
 12353 dan die ander hollicheit een hulp waer ende
 12354 gehouden worde totter bewaringe des
 12355 diers want worde daer die adem in be-
 12356 sloten een mensche soude lichte steruen
 12357 Item dat hert ende die longen werden mit
 12358 vellekens te samen gebonden ende op dat si
 12359 wt hare steden ganghen mogen ende ghe-
 12360 weyndt werden als constantinus seyt libro ij.
 capitel

12361 **107**xv. Die borst is een fundament der man-
 12362 nen ende dat niet alleen om der sciericheit wil
 12363 mer oec om der hulpen wil want mit hare
 12364 vleyschicheit decken si die borst ende tem-
 12365 peren die coutheit des beens vander borst
 12366 ende beschermense oeck vander butenster
 12367 quetsinge der couder luchten Item die
 12368 menschelike borst is een alre edelste lit dat
 12369 wesen mach want het is die stoel der wijs-
 12370 heit ende die woninghe der hetten des le-
 12371 uens ende der groylicheit ende der starcten
 12372 want wanneer si wel gedisponeert is mit-
 12373 ten binnensten die onder haer besloten sijn
 12374 ende dat die gans ende gesont sijn so sijn alle
 12375 die ander leden des lichaems bat te vre-
 12376 den ende te starker in haren wercken ende
 12377 ist oec verkeert dat die borst mit haren toe-
 12378 behoren sieke is of qualiken te vreden so
 12379 is alle dat ander veruolch des lichaems
 12380 verarghet ende qualiken daer an Item dye
 12381 borst lijdt menich sins als wanneer die ze-
 12382 nen ende die ligamenten vanden hals pipe
 12383 mit groter couden gheslagen werden ende
 12384 werden in haren wercken belet ende onder-
 12385 wijlen van alte groter hetten ende droech-
 12386 ten die sijn substancialige humoer verte-
 12387 rende is die de zenen der borsten vercrimpt
 12388 alst schijnt in ptisicis ende in ethicis als in-
 12389 den genen die verteert sijn van alte groter het-
 12390 ten ende onderwijlen van alte groter bloedi-
 12391 gher vuchticheit of van fleumiger vuch-

12392 ticheit vervullende die wege vander bor-
 12393 sten waer af dat onderwijlen stickinge coemt
 12394 ende onderwijlen heescheit ende afhalinghe der
 12395 stemmen als constantinus seyt Ende onderwij-
 12396 len van corrupter humoren die vergadert
 12397 is inden vellekijns der borsten vanden wel-
 12398 ken die borst apostemeert wort ende die a-
 12399 dem wert becommert also dattet dier onder-
 12400 wijlen smoert ende onderwijlen lijdtse vander
 12401 aenbindinge der andere leden die ghe-
 12402 quetst werden | want wanneer die stroet
 12403 of die longen of die mage gequetst wer-
 12404 den so moet die borst van node liden en-
 12405 de die passien der borsten sijn seer vrese-
 12406 lic ende sonderlinghe die binnenste om die
 12407 sibbicheyt der herten daer die stoel des
 12408 leuens is want het hindert hair meer die
 12409 steecte van binnen al is dye steecte cleyn
 12410 dan een grote wonde anderswaert inden
 12411 arme of in een ander lit die sceppenis van-
 12412 der borst wort verwandelt inden mensch
 12413 ende inden voghelen als aristotiles seyt want
 12414 die mensch heeft een brede borst ende een
 12415 luttel verheuen vander rechter side ende vander
 12416 luffer side ende midzen slecht twelc is een
 12417 teyken van modicheyden ende van doech-
 12418 den ende geen dier en heeft mammen inder
 12419 borsten dan die mensch ende die elephan-
 12420 ten Als aristotiles seyt libro ij. Die dieren heb-
 12421 ben mammen inder siden of inden buke | als
 12422 die verken honden ezels ende die coyen als
 12423 die selue seyt Si hebben veel vruchten die
 12424 de mammen inden buke hebben Alst open-
 12425 baert inden honden ende inden verken dan die
 12426 dieren die inden borst mammen hebben alst
 12427 schijnt inden mensche ende inden elephant die
 12428 nijmmermeer of selden meer winnen dan een
 12429 vrucht Als die selue seit libro v. Die voge-
 12430 len hebben ghemeynlic een scarpe borst
 12431 ende sonderlinghe die voghelen die te

12432 rouen pleghen als aernen ende valken en-
 12433 de haer gelike die mit crommen becken
 12434 sijn ende mit crommen claeuwen of nagelen
 12435 ende die luttel vleysch hebben ende goede
 12436 vlucht ende scarp gesicht want si sien haer
 12437 spise seer verre ende daer om heffen hem
 12438 die vogelen seer hoge inder luchten meer
 12439 dan die ander vogelen als aristotiles seyt libro ij.
 12440 Die scarpicheit der borsten in alsulken vo-
 12441 ghelen is een bewisinge van moedicheden
 12442 ende van goeden geslachte als ysidorus seyt van-
 12443 den hayck dat die moedigher is inder bor-
 12444 sten dan inden beck of inden voeten Die
 12445 hayck is gewapent ende daer om is hi
 12446 moedich inder borsten want inder luchten
 12447 slaet hi sinen roef ende werpten neder ter
 12448 aerden
 12449 Dat xxxiiij. capitel vande mammen
 12450 **108** MAmilla dat is een mamme om der ron-
 12451 dicheit wil hiet si mamilla want maso in
 12452 griex dat is rotundum in latijn ende ront in
 12453 duytsche | als ysidorus seyt Papilla dat is dat
 12454 tepelken vander borst of thoeft twelc dat
 12455 kint begrijpt mit sinen lippen ende suucter
 12456 dat melck wt ende wort daer om gehieten
 12457 papilla wantet vanden kinderen ghetast
 12458 **109** wort van palpo pas pare. Item die man-
 12459 nen worden borsten gehieten want nader
 12460 dracht ist dattet bloet niet verteert en is o-
 12461 uermits natuerliken voetsel so bloyet en-
 12462 de drijft bijden toepade in die mammen ende
 12463 ouermits die doecht van haer so krijget
 12464 een gedaente van melc ende begint te wit-
 12465 ten als ysidorus seyt. Item als constantinus seyt
 12466 so siju **110** die mammen van clieriger substancien
 12467 ghemaect als van morwen ende witten vley-
 12468 sche als die natuer des melcs is. Item
 12469 die aderen ende die arterien sijn clierich in-
 12470 der substancien vanden mammen ende daer
 12471 ondermenget bijden welken dat bloet mit-

12472 ten geest gestort wert totten mammen ende
 12473 die mammen sijn oec inder borsten gheset op
 12474 dat si bijder herten wesen souden op dat
 12475 ouermits der cokinghe der hetten vanden
 12476 hert dat bloet lichteliker verkeert mocht
 12477 werden inder naturen van melke want dat
 12478 bloet comende ouermits der holre aderen
 12479 totten hart ende daer na voert gaende tot-
 12480 ter borsten ende ten lesten schietet doer tot-
 12481 ter mammen ende verwandelt hem daer ouer-
 12482 mits cracht der hetten in haren spongiosen
 12483 vleysch in een melkige natuer ende tvley-
 12484 sche vander mammen is bol vleysch ende hol
 12485 ende open als een spongi waer bi dat si be-
 12486 quaem is om melck te winnen ende te krij-
 12487 gen totten voetsel eens yghelics kints
 12488 Item die mamme heeft dit eygen als men
 12489 seyt ouer den amphorismen Dat die wi-
 12490 uen die haer dracht verwerpen sullen dien
 12491 slappen die mammen Waer af die selue y-
 12492 pocras seyt Is dat sake dat die rechter
 12493 mamme morwet of slappet na dien dattet
 12494 een vrouwe onfangen heeft dat is teyken
 12495 dat si een knechtlijn verwerpen sal | ende
 12496 slapt die luffer mamme so salt een maech-
 12497 dekijn sijn ende slappen si beyde so sal si ver-
 12498 werpen tknechtlijn ende tmeyskijn wes re-
 12499 den daer galienus bewijst in commentis dat
 12500 die cleylicheit der mammen beteykent lut-
 12501 telheit des melcs | want als dat kint sijn
 12502 volcomen voetsel niet en heeft so moet
 12503 die vrucht verworpen werden Item ypo-
 12504 cras seyt den wiuen inden welken dat bloet
 12505 verkeert totten mammen beteykent toeco-
 12506 mende raserie wes reden is na galienum
 12507 want wanneer dat warme hete oueruloe-
 12508 dighe bloet loept totten mammen ende ist al-
 12509 so dattet ouermits groter hetten in ghe-
 12510 nen melc verwandelt mach werden ende dat
 12511 bloet geresolveert is in scarpen roke soe

12512 begeert dat hoeft ende also brenget razeri
 12513 in die men mania of melancolie hiet om die
 12514 bedroefenisse der herssen Item die selue seit
 12515 int selue boeke is dat sake dattet twijf die
 12516 menstrua houden wil so sal si coppen set-
 12517 ten op die mammen dat is onder den aderen
 12518 vander mammen die vanden moeder op clim-
 12519 men Als galienus seyt want ouermits die
 12520 aenhalinge der coppen so wert dat ouer-
 12521 uloedighe bloet aengehaelt totten mam-
 12522 men ende also wort dye onderste lopinge van-
 12523 den menstruum te minre of gheminret
 12524 als die selue galienus vertelt Item hi seyt
 12525 int selue boeke Is dat sake dat een wijf
 12526 die kint draecht dat melck vten borsten
 12527 loept dat beteykent een crancke vrucht
 12528 mer ist dat die mammen hart sijn dat betey-
 12529 kent een gesonde vrucht Item als dye
 12530 mammen seer cleyn sijn ende daer magher-
 12531 heit bi is dat is teyken van cranckicheit
 12532 der vrucht naden ontfaenc ende is oec tey-
 12533 ken dattet gecorrumpeert is ende datter mis-
 12534 dracht wesen sal Item is dat sake dattet
 12535 een knechtken is so is die rechter mam-
 12536 me meerre dan die lufter ende salt of ist een
 12537 meysken soe is die lufter mamme meerre
 12538 ende dese teyken sullen eerst wesen als die
 12539 dracht hem bestaet te roeren | als aristotiles seit
 12540 libro xix. Item als die selue seyt Dicwijle
 12541 werden die mammen alte hart als si alsoe
 12542 veel melcx hebben ende vander bewrongelin-
 12543 ge ende ist datter een haer op wasset als si
 12544 so hart is so gheualt haer grote pijn ende
 12545 grote siette¹¹¹ ende men hietse pilosa | ende die
 12546 zericheit en sal niet vergaen voer dattet hair
 12547 wt is als aristotiles daer seyt Item die sel-
 12548 ue seyt int seste boeke Dat die dieren die
 12549 veel mammen hebben die hebben veel sonen
 12550 ende hebben die mammen beneden hangen
 12551 alst schijnt inder teuen ende inder soegen | ende

12552 als die soch baert of werpt soe gheeft si
 12553 horen eersten zoen die eerste mamme den an-
 12554 deren die ander mamme ende also voert van-
 12555 den anderen. Ende die dieren die luttel mam-
 12556 men hebben die hebben luttel kinder | alst
 12557 wijf ende die elephant die hebben haer mam-
 12558 men inder borsten staende Die mamme is een
 12559 lit dat behoeflic is totten voetsel der drach-
 12560 ten ende is ontfangende dat menstrualighe
 12561 bloet totter winninghe des melcs als si
 12562 dat onsuer bloet ontfangen heeft dat su-
 12563 uert si ende verduwet ende maket soet ende dicke
 12564 ende beschermt dat hert ende die borst | ende si
 12565 onderscheit dat geslacht ende die ouderdom
 12566 ende bewijst wanneer die dracht ghecorrum-
 12567 peert is ende si is ront langwerpelt zenich
 12568 ende vleyschich hollachtich ende open als een
 12569 spongie etcetera alsmense den tanden der cleyn-
 12570 re kinderen reyket
 12571 Dat xxxv. capitel vanden longhen
 12572 ¹¹²PVImo dat is die longen ende is blaes-
 12573 ballich des herten In die longen is een
 12574 geest die welc al blasende ende arbeydende
 12575 die lucht ontfaet ende wt seyndt want si is
 12576 altoes in enen stedigen beroeren als in a-
 12577 demende ende wt | als ysidorus seyt Item die lon-
 12578 gen is ghemaect van morwen vleysche ende
 12579 van luchtigen ende is gelijc gecoaguleerde
 12580 scuum als constantinus seyt wes hulp is op
 12581 dat si dat hert al om beuangen sal ende die
 12582 coude lucht hem toe brengen op dattet hert
 12583 in getempertheiden bliuen sal ende die longen
 12584 is oec een instrument des geests ende der
 12585 stemmen dye gheest was noot om des
 12586 herts wil op dattet ouermits aentreckin-
 12587 ge der luchten vercoelt mocht werden ende oec
 12588 ouermits hare engicheit die rokghe o-
 12589 ueruloedicheit wtghedreuen mocht wer-
 12590 den ende daer om is die longen midzen tusschen
 12591 thert ende die stroet op dat die lucht vluchs

12592 totten hert niet in breken en soude op dat
 12593 si mit machten die ontfangen lucht tem-
 12594 peren soude Item die longen is een ghe-
 12595 likenisse eens cellekens ende onthout die
 12596 coude lucht om die hetten des herten te
 12597 saeftigen want die stemme en mach niet ge-
 12598 maect werden sonder die longen noch die a-
 12599 dem | als aristotiles seyt libro xiiij. Ende daer om
 12600 om die voerscreuen saken is dat vleysch vander
 12601 longen morwe ende licht ende hol op dattet
 12602 lichtelic die lucht verwandelen mach in
 12603 sijnre naturen Inden anderen op dat die le-
 12604 uendige geest also te lichteliker gangen
 12605 mocht inden ventrikel des herten | want
 12606 ventrikel dat is voer geseyt | thert heeft
 12607 drie ventriculen dat sijn drie vaetken bin-
 12608 nen daer dat bloet des herten in leyt om
 12609 te behouden dat leuen der sielen ende is ghe-
 12610 meyn Als aristotiles seyt Dat alle dier dat a-
 12611 demende is heeft een longen ende alle gan-
 12612 gende dieren ademen ende sommige wa-
 12613 terighe dieren ademen als die delphin
 12614 dat sijn meerswijn Item alle dieren die
 12615 winnen hebben een swarte longen ende heb-
 12616 ben oec veel bloets om die hetten der na-
 12617 turen Item die longen des diers dat eye-
 12618 ren leyt is cleyn ende droghe ende mach op-
 12619 geblasen werden ende heffen of swellen als
 12620 aristotiles seyt ende als die selue seyt libro xij. som-
 12621 mige dieren en hebben gheen longen mer
 12622 si hebben voer die longen een dinc dat si
 12623 brancus hieten Item die selue seyt libro xvi.
 12624 Alle dier dat longen heeft is heter dan
 12625 dat geen longhen en heeft ende het heeft
 12626 oec veel meer bloets dan dat ander Item
 12627 die longen lijdt dicwijle veel passien on-
 12628 derwijlen van humoren die vten hoofde
 12629 comen zigen inden pipen vander longen en-
 12630 de dan werden daer veel passien of nader
 12631 wandelinghe der humoren of na meniger-

12632 hande vloyinghe der humoren die totten
 12633 beghinselen der humoren vlieten | als sijn
 12634 squinanci dat is een swel in die stroet of
 12635 in die kele | ende ptisis hoest heescheit scar-
 12636 picheit der stemmen ende deser gelike ende on-
 12637 derwijlen lijdt si van vergaderinghe die in-
 12638 den pennen der longen vergadert sijn daer
 12639 ptisis af coemt dat die luden ptisick maect
 12640 ende ander veruaerlike suucten alst schijnt in-
 12641 den genen die bloet spuwen of etter als
 12642 constantinus seyt Item onderwijlen lijdt si van
 12643 vlceracien hare properre substancien ende
 12644 dat geschiet van scarpicheit der humoren da-
 12645 lende totter substancien der longen ende al-
 12646 sulke passie en wort niet lichtelic genesen
 12647 want wanneer die substanci der longen ge-
 12648 ulcereert is of versworen vander scarpicheit
 12649 der humoren om die cranckicheyt ende
 12650 dunnicheit der longen so en mach si niet lich-
 12651 telic genesen werden om die stedelike be-
 12652 roeringe want si moet altoes in roerin-
 12653 ge wesen want wanneer si also doergaet
 12654 is vander sweringe so schiet die lucht dye
 12655 si nae haer trect altemael doer ende en
 12656 mach daer niet gehouden werden waer
 12657 bi dat si dat hert niet te punt dienen en can
 12658 dattet getempertheit crege ende daer om
 12659 moet dat hert in hem seluen vulen ende ver-
 12660 gaen Item aristotiles seyt libro xiiij. Is dat sa-
 12661 ke dat enich dier ademt in sinen eten ende
 12662 valter dan enighe spise int hol vander lon-
 12663 ghen so coemter die hoest af of worgin-
 12664 ghe of stickinge want die hoest en is an-
 12665 ders niet dan een beroeren der doecht die
 12666 daer gesielt is om wt te cruden die ouer-
 12667 vloedicheit bijden instrumenten des geests
 12668 als constantinus seyt Daer selstu vergade-
 12669 ren vten voirscreuen dingen dat die lon-
 12670 ghen properlick is een instrument des
 12671 herten dat si dat hert vercoelt ouermits

12672 die subtilicheit hare substancien ende ver-
 12673 andert die aengetoghen lucht ende vormt
 12674 die stemme ende nymmermeer en is si stil-
 12675 le want si maecter haer onderlinghe en-
 12676 ghe ende wijdt haer seluen ende spreyt dye
 12677 lucht totter veruollinghe der hetten ende
 12678 behout die in haren ballighen ende gaet-
 12679 kens want also lange mach een dier le-
 12680 uen onder den water sonder smoren als lucht
 12681 inden longen besloten mach houden en-
 12682 de ouermits der hollicheit haers beroe-
 12683 rens soe beroert si die lucht ende maectse
 12684 puer ende geeft den leuendigen geest dat
 12685 is der herten stedich voetsel ende si scheydt
 12686 dat rijc des herten vanden anderen sinli-
 12687 ken instrumenten ende si wint ende maect scu-
 12688 mighe humoren ende si omuaet zidelic of
 12689 ter siden die substanci des herten ende wan-
 12690 neer si yet lijdt mit enigen ongheual soe
 12691 haest si ter doot want si bedroeft ende belet
 12692 dat werc der leuendiger doecht Alle de-
 12693 se dingen seyt constantinus aen een of bijder
 12694 ordinancien
 12695 Dat xxxvi. capitel vander herten
 12696 **113**COOr dat is thert als ysidorus seyt cor
 12697 wort geseyt van cura | cura dat is sorge
 12698 daer om dat alle sorchuoudicheit ende alle
 12699 sake der consten int herte blijft ende is twelc
 12700 der longen na bi is als wanneer dat hert
 12701 van gramscepen onsteken wert dattet dan
 12702 mitter hulpen der natter longen weder
 12703 ghetempert worde ende het is int middel
 12704 des diers geset op dattet tot alle den le-
 12705 den ende leuen beroeren geuen soude als
 12706 ysidorus seyt Item als constantinus seyt so is thert
 12707 een vleyschige substanci vol vilmen en-
 12708 de hart langwerpelt ende ront dat hert
 12709 was hol om die behoudinge der hetten
 12710 Item thert is fundament van alle den
 12711 lichaem ende het was dair om vilmich op

12712 dattet te lichteliker al breydende ende en-
 12713 ghende hem te bat roeren soude ende het
 12714 was oec hart op dattet niet lichtelic ghe-
 12715 quetst en soude werden ende het was oec
 12716 ront op dat die meere oueruloedicheyt
 12717 vanden geesten in hem gemaect mocht
 12718 werden Ende het was oeck langwerpelt
 12719 op dattet inder scarpicheit te bat gripen
 12720 soude die hetten Item die substanci des
 12721 herten wort geset tusschen beyde die hol-
 12722 ligheden vander borst int middelste des
 12723 diers op dat die leuendige geest gedra-
 12724 gen mach werden vander herten als van-
 12725 den center totten circumferencien alle des
 12726 lichaems | centrum dat is een dinck dat
 12727 recht midzen staet of leyt als dye aerde
 12728 of dat aertrijck inder werelt ende alle dingen
 12729 die daer omtrent sijn dat hietmen circum-
 12730 ferencien ende also is dat hert een centrum
 12731 int lichaem ende alle die ander leden die daer
 12732 om staen bouen beneden ende besiden dat
 12733 sijn circumferencien Item dat hoeft des
 12734 herten datmen tscarp hiet dat wort ghe-
 12735 set aen die luffer side des vuchten lich-
 12736 aems | ende want in desen scarpen deel des
 12737 lichaems die leuendige geest meest groy-
 12738 et ende woent daer om wort die pols starc-
 12739 ste geuonden inden lufferen arme ende dat
 12740 hert des menschen neyght meest ter luf-
 12741 ter siden op dat die coutheyt der luffer si-
 12742 den te bat getempert mach werden ouer-
 12743 mits der hetten des herten want die luf-
 12744 ter side van naturen couder is dan die rech-
 12745 ter side Item dat hert heeft twe hollich-
 12746 eden als dye luffer dye ter scarpicheyt
 12747 gaet ende die rechter die daer binnen onder
 12748 is ende dese hollichkeiten werden ventricu-
 12749 len des herten genoemt ende tusschen de-
 12750 sen ventriculen is een gat dat van som-
 12751 mighen ader genoemt wert of die holle

12752 wech | dit gat is tegen die rechter side al
 12753 breed ende teghen die luffer side al nauwe
 12754 ende dat was noot op dattet bloet dat van-
 12755 den rechteren ventrikel coemt gesubtijlt
 12756 worde ende also soude die leuendige geest
 12757 of die geest des leuens te lichteliker ge-
 12758 wonnen worde Item augustinus seyt int boe-
 12759 ke vanden onderscheyde der sielen ende des
 12760 geests dat inden rechter ventrikel des her-
 12761 ten meer is vanden bloede dan vanden
 12762 geest ende inder luffer meer vanden geest dan
 12763 vanden bloede want daer wert die leuent-
 12764 like ghewonnen om dat dier leuende te
 12765 maken also wort die geest ghebreydet o-
 12766 uer al den lichaem ouermits sommige ar-
 12767 terien ende dat luffer deel des herten heeft
 12768 een dubbelt gat dat een binnen den arte-
 12769 rien der ader die dat bloet draget vander
 12770 herten totter longhen Dat ander gat is
 12771 daer die meeste arteri wt coemt die wel-
 12772 ke fonteyn is alder arterien van alle den
 12773 lichaem bijder welker die pols inder her-
 12774 ten gewonnen wort ende machtelic in dye
 12775 luffer side om der saken wil voirscreuen
 12776 ende also oec die rechter side heeft ij. gate-
 12777 ren dat een gat in een ader diemen hol a-
 12778 der hiet draghende dat bloet vander leuer
 12779 totter hollicheit der herten vanden an-
 12780 deren gate gaet wt een ander vander arte-
 12781 rien om dat si die longen voeden sal ende
 12782 dese gaet werden gedect mit sommighen
 12783 vellekijns die tbloet wt seynden vander
 12784 herten tot inden geest | daer na wortet ge-
 12785 sloten verbiedende sinen wederkeer | ende in
 12786 elken ventrikel des herten is een eenre-
 12787 hande stuck buten twelc den cleyne oer-
 12788 ken gelijct ende dese twe stucken des her-
 12789 ten hieten cleyne oerkens inden welken
 12790 die aderen ende die arterien gewortelt wer-
 12791 den ende gheuesticht Item thert heeft in

12792 sijnre breedheit sommige kerstelighe be-
 12793 nen die welke hieten stoel des herten Item
 12794 om dat hert gaet een eenrehande doecs-
 12795 ken twelc men capsula cordis hiet ende
 12796 dit doecsken wort geconsolideert of vast
 12797 ghemaect mitten doecsken der borsten de-
 12798 se panniculus of doecsken en wort niet al-
 12799 te na der herten geuoecht op dat sijn be-
 12800 roeren niet belet en wert twelc der herten
 12801 noot was op dattet een fundament we-
 12802 sen soude der natuerliker hetten waer af
 12803 dat dier ghewonnen wort | hier toe heuet
 12804 constantinus geseyt libro iij. capitulo xij. Item
 aristo-
 12805 tiles seyt libro ij. Datter geen lit en is inden
 12806 lichaem inden welken tbloet also fix is
 12807 als int hert tbloet der longhen en is niet
 12808 fix mer inder herten ist fix. Item die
 12809 selue seyt libro ij. Thert is in allen dieren
 12810 midzen geset vander borsten sonder inden men-
 12811 sche want des menschen hert neycht ter
 12812 luffer siden ende dat deel des herten neycht
 12813 totten binnensten der borsten in allen die-
 12814 ren sonder inden vissche want dat scarpe
 12815 deel in desen hangt ten hoefde waert in
 12816 die stede der vergaderinge vanden branken
 12817 Item inden seluen seyt men dat alle dier
 12818 hebbende bloet dat heeft hart ende leuer
 12819 Item die selue seyt libro xij. Inden hert ist
 12820 beghin vanden aderen ende daer is die eer-
 12821 ste doecht die bloet szept | ende sijn bloet is
 12822 suuer clær ende hete ende meest van sin ende
 12823 het is den verstande bequaem Item int
 12824 selue boeke tbeghin des voelens der sie-
 12825 len is inder herten ende die sin of tvoe-
 12826 len ende hert sijn altoes stedelic ende men
 12827 seyt int xij. boeke | dat dat hert wort int
 12828 voerste deel der borsten gheset ende int
 12829 middel | want het is beginsel des leuens
 12830 ende alle beroeren | ende alle sin is in hem
 12831 Die sin ende dat beroeren en is niet dan

12832 int voerste deel des herten ende daer om wor-
 12833 det dat middel ende dat leste onderschey-
 12834 den ende die adem gaet eerst totten binnen-
 12835 sten des herten ende die natuer der sceppin-
 12836 ge vanden herte is vanden aderen en-
 12837 de is vanden gheslacht der aderen en-
 12838 de die gheleghentheit des herten is be-
 12839 quaem want het is gheset in die voerste
 12840 stede ende in die ouerste want dat alre e-
 12841 delste is dat wort natuerliken in die edel-
 12842 ste gheset ende dat herte is edelre dan alle
 12843 die ander leden ende dair om ist int middel
 12844 des lichaems geset der welker men van
 12845 node behoeft want het is vervullinge der
 12846 dieren ende een complement noch daer
 12847 en is gheen lit aen den liue dat also no-
 12848 dorftich totten liue is alst hert | want wan-
 12849 neer thart ghewont is so sterft dat dier
 12850 ende daer om is tlichaem des herten mid-
 12851 sen ende sijn sceppenis is in enen dicken
 12852 lichaem dat natuerlic hol is wantet be-
 12853 ghin vanden aderen is van hem of wyt
 12854 hem ende is hol om te ontfangen dick
 12855 bloet om te behoeden des beginsel des
 12856 beroerens ende in genen leden en is bloet
 12857 sonder aderen dan inder herten alleen want
 12858 dat bloet coemt vter herten ende gaet inden
 12859 anderen aderen | ende het en coemt totter
 12860 herten niet van anderen steden want dat hert
 12861 is een fonteyn ende een beginsel des bloets
 12862 ende het is dat eerste lit datter bloet heeft
 12863 alst getoent wert vter anathomien | want
 12864 die sceppinge des herten openbaert eerst
 12865 bloedich ende het is tbehinsel dat beroer-
 12866 lic is alle ghenoechliker dinghen ende
 12867 der hinderende dinghen ende int gemeyn
 12868 soe behinnen wt hem die beroeringhe
 12869 alre sinnen ende keren weder tot hem ende
 12870 sijn doecht wort ghespreydt tot allen le-
 12871 den na eenre manieren ende in sommigen

12872 dieren wert een been int hert gheuonden
 12873 als inden paerde ende inden herte ende in
 12874 aldus sulken dieren die grote herten heb-
 12875 ben want men set dat been int hert om een
 12876 onderstant te wesen ghelijc datmen be-
 12877 nen set in anderen leden ende int herte der
 12878 dieren die grote herten hebben sijn drie
 12879 ventriculen of cellekens ende inden dieren
 12880 die cleyne herten hebben is der twe ende
 12881 daer om sal een buke wesen int herte des
 12882 diers want thert sal die stede wesen daer-
 12883 men tbloet ontfanghen sal dat puer en-
 12884 de ghetempert wesen sal inder quanti-
 12885 teyten ende qualiteyten dat is inder groot-
 12886 heit ende inder ghedaente ende is seer
 12887 heet ende vucht wantet hert is tlit daer die
 12888 eerste doecht in is hier toe heeft aristoti-
 12889 les gheseyt libro iij. daermen veel dingen
 12890 seyt van deser materien Item libro xvi. dat-
 12891 tet hert sal tslot wesen des diers ende dair
 12892 om wortet hert eerst ghescapen ende om
 12893 die hetten des herten ende om den wt-
 12894 ganc der aderen van hem soe heeft dye
 12895 natuer een cout lit geset recht in contra-
 12896 ri des herten als die herssen | ende daer
 12897 om wert dat hoeft ghescepen inder win-
 12898 ninge nader sceppinge des herten | het
 12899 gheualt dattet hert lijdt of vander me-
 12900 debijndinghe der andere lede | als con-
 12901 stantinus seyt of van sijns selues onghe-
 12902 tempertheit Ende is dat sake dat die ouer-
 12903 gaende hetten inder herten domineert
 12904 dat is bouen gaet so siedet dat bloet her-
 12905 teliken op inder herten ende wort seer be-
 12906 roert ende alsoe wort die vulicheit des
 12907 gheests ghequetst ende worde dat hert van
 12908 alte grote coutheit gedwonghen so sou-
 12909 de dat bloet bewronghelt werden of ge-
 12910 congeleert ende alsoe sonder ¹¹⁴ dan die doot
 12911 na comen ende onderwijlen lidet van enen a-

12912 posteme die sijn huusken venijnt want dan
 12913 en leuet dat dier niet langhe Item thert
 12914 coemt wel beuinghe toe ende dat coemt van
 12915 wateriger vuchticheit die ghesprenkelt
 12916 is inden vellekens vander herten die wel-
 12917 ke belet die tamelike breydinghe ende sijn
 12918 enghinghe waer af dat den sieken dunct
 12919 dattet hert geroert wert van stede te ste-
 12920 de Item hem geualt oec gebreck vander
 12921 ontbijdinge der geesten of der geesteli-
 12922 ker doecht ende oec valt hem ghebreck van-
 12923 der wtwaseminghe der geesten ende dat ge-
 12924 schiet anter van alte groter veruullinghe
 12925 die de doecht beswarende is ende scheyn-
 12926 dende is of van alte groter ydelinge die
 12927 de doecht of craft ontbonde alst openbaert
 12928 inden genen die den hertuanc krijgen | ende
 12929 in sommigen menschen na alte groten sweet
 12930 of nae alte scarpe suucte Item dat hert
 12931 lijdt onderwijlen van sommigen venijnden
 12932 ende corrumpeerden roke die doer totter her-
 12933 ten schiet ende die de wege des herts cor-
 12934 rumpeert waer af dat die doot coemt son-
 12935 der vertreck Item onderwijlen lijdet van-
 12936 der verstoppinghe der hoelre aderen waer
 12937 af dattet voetsel der herten geweyghert
 12938 wert In desen ende in menigen anderen pun-
 12939 ten soe lijdt dat hert als constantinus seyt libro
 12940 xx. capitulo xxiiij. noch seyt galienus in tegni
 12941 dat die doecht ende die complexi des herten
 12942 wort ghetoent bi desen teykenen als bijder
 12943 grootheit des ademens ende bijder snellich-
 12944 eit des pols ende bi sijnre stedicheit dat hi
 12945 niet af en laet ende bi sijnre manlicheit | ende
 12946 bi sine haeste werckinghe bi gramscip bi
 12947 coenheit ende bi verwoetheit bijder breetheyt
 12948 der borsten ende bi sijnre ruwicheit | alle dese
 12949 beteykenen grote hetten inder herten ende al-
 12950 le dingen die dese contrarie sijn beteyke-
 12951 nen contrari op welke stede hali seyt in-

12952 den comment Dattet hert inden mensch
 12953 hem heeft als die wortel inden boem ende
 12954 die arterie die wassende is vten lufteren
 12955 ventrikel is gelijc den bloke des boems
 12956 ende die verre vander herten is die wort ge-
 12957 splantert in tween delen vanden welken
 12958 die een opwaert gaet ende die ander neder-
 12959 waert ende die werden ghedeylet ter ma-
 12960 nieren van eenre garden van telgheren
 12961 ouer alle tlijf totten arterien daer thaer
 12962 staet ghesprayt inder huyt op thoeft en-
 12963 de wanneer thert gebraydt wort so wer-
 12964 den alle die arterien te gader breet ghe-
 12965 maect ende wanneer thert ghedwongen
 12966 wert so werden alle die arterien teuens
 12967 ghedruct ende ouermits hare breydinghe
 12968 wort die coude lucht aenghehaelt van-
 12969 den butensten des herten tot sinen bin-
 12970 nensten ende inden dwanghe wort dye
 12971 vuylste roke wt gheperst die in hem ge-
 12972 wonnen is ende trecten wt tot den buten-
 12973 sten ende daer bi wort sijn hetten bescudt ende
 12974 ouermits dier bescuddinge of wachtin-
 12975 ge wort sijn complexi ghelijc gemaect | ende
 12976 als die selue seyt Die beroerlike doecht
 12977 die welke inder herten gheuesticht is loept
 12978 bijden arterien tot enen ygeliken deel des li-
 12979 chaems ende draecht elke sijn proper leuen
 12980 ende sijn eygen leuendige hetten die doecht
 12981 dient der herten dat op doende ende die cou-
 12982 de lucht na hem treckende ende dat sluytende
 12983 wint rokige wazem inder herten verdriuede
 12984 of wt driuende waer af ist dat die borst
 12985 ende die arterie ende ander instrumenten des le-
 12986 uens gesont sijn so dienen hem die doechden
 12987 in haren werken ende wanneer si sieke sijn so
 12988 en sijn si hem niet onderdanich waer bi dat
 12989 die goetheit of die quaetheit der dienen-
 12990 der instrumenten vorderen den harte of
 12991 si becommerent om sijn wercken te vol-
 12992 brenghen. want wanneer dat starck is

12993 ende heeft leden die hem onderdanich
 12994 sijn ende hem wel hebben inden bereyden
 12995 ende inden nauwen of dwange so coemter
 12996 voert een sterke ademinghe ende een star-
 12997 ke pols ende een sterke werkinghe nader
 12998 goetheit des instruments ende der doechden
 12999 ende wanneer die doecht cranc ende cleyn is
 13000 so en macht die arterien niet wtsteken tot
 13001 allen deylinghen waer af dat coemt een
 13002 minre ademinghe ende een minre pols Item
 13003 is dat sake dat dat hert alte cout is of al-
 13004 te vucht so sal die pols morwe wesen ende
 13005 die mensch sal beroeft sijn van sijnre man-
 13006 licheit ende sal blode inder koenicheyt we-
 13007 sen ende traech ende abel inder borsten en-
 13008 de blote vander rokigher wazem waer
 13009 af coemt luttelheit des haers ende is ther-
 13010 te alte cout ende alte droghe soe salt enen
 13011 serpen pols maken ende enen harden en-
 13012 de enen cleynen ende die ademtocht der luch-
 13013 ten sal traech sijn ende dun sonderlinge ist
 13014 dat die borste cleyn is ende nauwe hier toe
 13015 heeft haly geseyt ouer tegni galieni en-
 13016 de hier mede ist ghenoech gheseyt van-
 13017 der herten.

13018 Dat xxxvij. capitel vanden ademe.

13019 **115** ANhelitus cordis et pulmonis dat
 13020 is die adem des herten ende der lon-
 13021 ghen is een beroeringe om die aentrec-
 13022 kinghe der couder luchten totter ghe-
 13023 tempertheit der ingeborenre hetten en-
 13024 de ghewonnen mitter wtstotinghe des
 13025 seluen want dat hert en mach in gheen-
 13026 re wijs deruen die aentreckinge der luch-
 13027 ten ende waert sake dattet een cleyn tijt rus-
 13028 tede vander aenhalinghe der luchten soe
 13029 soudt ghequetst werden of het soude te
 13030 niet gaen daer om heuet contrari beroe-
 13031 ringhe want alst die longen breet maect
 13032 soe trecket die lucht ende alst die longen

13033 enghe maect soe verdriuet die lucht we-
 13034 der Item die adem is een ghetempert-
 13035 heit der hetten vanden herte bij aentrec-
 13036 kinghe der luchten ende wtdriuende den
 13037 rokighen wazem des herten is die adem
 13038 suuerende ende is voedende die ghees-
 13039 te des leuens ende der sielen ende hi thoont
 13040 welc gheest daer starc of cranc is als bo-
 13041 uen vanden proprieteyten der longhen
 13042 gheseyt is Item inden ademen so wor-
 13043 ter meer vanden gheest aengehaelt dan
 13044 wtghecroden daer en gaet gheen cleyn
 13045 deel int voetsel des leuendigen gheests
 13046 want hi neemt hem seluen binnen der lon-
 13047 ghen ende alsoe langhe leeft een dier son-
 13048 der sticken als hem die geest buten sluut
 13049 tusschen den instrumenten des adems.
 13050 Item wanneer die instrumenten des a-
 13051 dems liden so wert die gheest ghecorrump-
 13052 peert ende wert verwandelt nader ghe-
 13053 daenten des instruments datter liden-
 13054 de is als constantinus seyt Item die a-
 13055 dem lijdt oec onderwijlen van ghebrec
 13056 der doechden die de zenen beroert ende
 13057 regiert ende onderwijlen vander bestop-
 13058 pinghe der dienres des gheesten die wel-
 13059 ke coemt van grouer humoren of van gro-
 13060 uer wijndicheit die den wech des adems
 13061 bestoppende is of van enighen aposte-
 13062 me der longhen die de doeken beswaren-
 13063 de waer of van alte grote hetten des her-
 13064 ten ende der longen die daer bouen gaen-
 13065 de waer vanden welcken alle die adem
 13066 cort wordet ende dun | ende is die adem
 13067 snel ende cleyn dye beteykent vreemde
 13068 hetten die de doecht versmoert ende ver-
 13069 wint machtelijc ende is die tastinghe he-
 13070 te ende daer dorst ende droecheyt der ton-
 13071 ghen nae volget ende adem cleyn ende cout
 13072 ende dat in scarpes coertsen dat is teyken

13073 vander doot ende sijn traechheit beteykent
 13074 gebreck der doechden dat hi sinen adem
 13075 niet van hem steken en mach ende coutheit
 13076 des adems beteykent dat die hetten die
 13077 natuerlick wesen soude wt sijn ende betey-
 13078 kent een gebreck der doechden inder sub-
 13079 stancien des harten ende des geests van-
 13080 den seluen instrumenten Item die adem
 13081 wert verkeert van gemeynre corrupcien
 13082 der binnenster leden als inden malaetschen
 13083 inden welken die adem stinckende is en-
 13084 de gecorrumpeert want haer adem corrup-
 13085 peert die gene die bi hem comen geliker-
 13086 wijs dat die adem eens serpents datmen
 13087 regulus hiet al blasende dye lucht cor-
 13088 rumpeert ende doot die voghelen die vlie-
 13089 gende sijn als auicenna ende constantinus seggen
 13090 Dat xxxviij. capitel vander maghen
 13091 **116**Stomachus dat is die maghe | sto-
 13092 machon in griex dat is ostium in latijn ende
 13093 het is doere in duytsche daer men in gaet
 13094 daer om datmen ouermits der maghen die
 13095 spise daer in doet of datter dye spise in
 13096 gaet ende si is een doere des buux ende si
 13097 seynt die spise voert totten darmen | als
 13098 ysidorus seynt Item als constantinus seynt so is die
 13099 maghe ront langwerpelt ende hol binnen
 13100 serp inden bodem ende vilmich hebbende ij.
 13101 monden den enen nederwaert ende den ande-
 13102 ren opwaert | ende si is serp ende vilmich op
 13103 dat si die ghenomen spise te bat houden
 13104 mach want waer si binnnen **117** euen slecht
 13105 ende wellich so soude die spise wtgaen on-
 13106 uerduwet ende si was dair om vleyschach-
 13107 tich inden bodem op dat die verduwinge
 13108 gestarct mocht werden want dat vleysch
 13109 is hete ende vucht wt welke gedaente son-
 13110 derlinge die sceppenisse groyt inden li-
 13111 chaem des diers ende si was ront op dat si
 13112 te meer die spise grijpen souden Item had si

13113 van eenre andere figuren gheweest als
 13114 driehoect of des ghelijcs so soude daer
 13115 lichteliken vulnisse in gegadert hebben
 13116 want alsulken forme en mocht niet ghe-
 13117 droecht werden vander oueruloedicheyt
 13118 om der hoeken wil | ende si was langwer-
 13119 pelt op dat si ouermits hare alte groter
 13120 rondicheit die geestelike lede niet en quet-
 13121 sede ende op dat si te lichteliker den ouer-
 13122 sten ende den ondersten toe geuoecht mocht
 13123 werden Item die mage ende ten voersten
 13124 die menschelike maghe int ouerste is si
 13125 nauwe ende int onderste breet ende dat was
 13126 noot want die mensche rechter is dan e-
 13127 nich ander dier soe gaet sijn spise altoes
 13128 nederwaert ende daer om was haer die wijt-
 13129 heyt beneden noot op dat si veel spisen
 13130 gripen mocht ende onthouden Item si
 13131 was oec zenich om dye begrijpelicheyt
 13132 der meerre subtijlicheit om dier starcten
 13133 wil des appetijt op dat si vander leueren
 13134 ghecoect mocht werden ende op datter
 13135 meerre hetten bewijst mocht werden van-
 13136 der leuer totter cokinghe der spisen Item
 13137 die leuer omgordt die maghe mit haren
 13138 vijf pijpkens gheuende haer hetten en-
 13139 de warmte ende ontfaet die sapicheit en-
 13140 de dye humoer daer tbloet af coemt bij
 13141 sommighen aderen die welke die mey-
 13142 sters in medecinen meseraycas hieten ende
 13143 die leuer verkeert die humoren in bloe-
 13144 de in starker werckinghe der hetten en-
 13145 de noch seynt constantinus waert dat die
 13146 maghe substancialiken warm waer soe
 13147 verduut si die groue spise ende verteert die lec-
 13148 kere ende verduut meer dan si begeert ende om
 13149 der
 13149 gelikenissen wil so soect si seer die warme
 13150 spise noch si en mach geen honger liden mer
 13151 die coude mage en verduut die groue spi-
 13152 se niet wel ende worter schier af beswaert ende

13153 verwandelt die spise haestelic in zueren
 13154 ende in gecorrumpeerden humoren Item die
 13155 droghe maghe heeft haest dorst ende si be-
 13156 geert vuchte spise mer si verduut luttel
 13157 hier toe heuet constantinus geseyt libro i. capitulo
 xiiij.

13158 Item het geuallen der maghen als die
 13159 selue seyt libro x. capitulo xxvi. menigerhande
 13160 passien | als quade verduwinge rokicheyt
 13161 dyarria vomitus dat is coringe of spijn-
 13162 ghe nockinge opblasinghe ruspinge ende
 13163 dese dingen gheuallen wt menigerhan-
 13164 de saken onderwijlen van quader complexien
 13165 ende onderwijlen van quaden maecsel onderwi-
 13166 len van alte groter vervullingge onderwij-
 13167 len van alte groter scarpicheit onderwijlen
 13168 van putrefactien der seluer humoren | pu-
 13169 trefacti dat is verrottinge | onderwijlen van
 13170 gebreck der onthoudenis der spisen | on-
 13171 derwijlen vander gedaente der spisen van
 13172 welker spise die mage geprekelt ende ge-
 13173 steken wort of dat die spise alte vet ende al-
 13174 te wellich is dat si weder wt glijdt | onderwij-
 13175 len van cranclicheit dat die mage die spi-
 13176 se niet van haer steken of cruden en mach
 13177 ende die mage en lijdt alleen van haer sel-
 13178 uen niet mer om dat si aen ander leden ghe-
 13179 coppelt ende gehangen is want wanneer
 13180 die leden liden so moeten si mede liden
 13181 want die mage is een meyster kock van
 13182 alle den lichaem ende si ontfaet dat voet-
 13183 sel alle der leden want si geuet voert al-
 13184 le den leden.

13185 Dat xxxix. capitel vander leueren.

13186 **118** EPar of iecur dat is al een dinc en-
 13187 de is leuer in duytsche dair om dat
 13188 si den stoel des viers heeft in haer dat van
 13189 onder op vliecht totter herssen ende daer na
 13190 totten ogen ende totten anderen sinnen ende
 13191 totten anderen leden seyndet die herssen
 13192 voert ende ouermits hare hetten tsap dat

13193 si na haer ghetogen heeft dat wandelt
 13194 si in bloede welc bloet si voirt den ande-
 13195 ren leden bewijst om dat lichaem te voe-
 13196 den Item inder leueren is die stoel der
 13197 weelden ende der begheerten wes vterste
 13198 of eynden fybre hieten want si sijn wat ver-
 13199 heuen ende die mage omgripende die het-
 13200 ten totter verduwinge der spisen gheuen-
 13201 de of reykende ende si hieten daer om fibre
 13202 want si vander touerien gedraghen wor-
 13203 den totten outaren der sonnen ende als
 13204 die gheoffert ende ontsteken waren wor-
 13205 den daer antwoerde ghegeuen hier toe
 13206 heuet ysidorus gheseyt Item als constanti-
 13207 nus seyt soe is die leuer een warm lit en-
 13208 de een hol ende vellich inder rechter si-
 13209 den des diers geset ende die mage dair
 13210 onder geset op dat si ouermits hare het-
 13211 ten die eerste verduwinghe helpe si is oec
 13212 bloedich ende inder verwen root want ha-
 13213 re sapicheit is verkeert in bloediger hu-
 13214 moren ouermits hare groter hetten | en-
 13215 de si is een luttel hardt op dat si niet hae-
 13216 stelic ghequetst en mach werden Item si
 13217 wert verwandelt inden menschen inder
 13218 grootheit ende inder veelheit der delen
 13219 want si is inden menschen meerre dan in
 13220 anderen dieren of beesten. Ende tgetal
 13221 hare grootheit is in sommigen twiuou-
 13222 dich ende dat te minsten in sommigen drie-
 13223 uoudich of vieruoudich of wort ten mee-
 13224 sten vijfuoudich geuonden Item vander
 13225 breeder hollicheit der leueren coemt een
 13226 ader ghaen diemen porta vanden mey-
 13227 sters hiet ende dese ader eer si wt gaet wer-
 13228 det in vijf aderkens gedeylt die welcke
 13229 die delen der leueren in gaen want die le-
 13230 uer trect nae haer die sapicheit der eer-
 13231 ster verduwinge bi sommigen aderen in ha-
 13232 re hollicheit ende bijder opsiedinghe der na-

13233 tuerliker hetten als die ander verduwinghe
 13234 gedaen is verkeert sijt in eenre bloediger
 13235 massen ende in die natuer der vier humoren
 13236 ende datter hete ende vucht is dat gaet in die
 13237 natuer des bloets wes ontfangher sijn
 13238 die aderen ende dattet ¹¹⁹heet ende droge is dat
 13239 gaet in die nature van colera wes eygen
 13240 ontfangher is dat kistken der gallen ende
 13241 datter cout ende droge is dat gaet in die na-
 13242 ture van melancolien wes woninge is die
 13243 kiste der milten mer datter nat ende wate-
 13244 rich is gaet inder naturen van fleumen wes
 13245 proper ontfanger is die longen vten wel-
 13246 ken openbaert dat die leuer is een begin
 13247 ende een fundament der natuerliker doech-
 13248 den ende een alte groten hulpe der eerster ver-
 13249 duwinge inder maghen ende si is volmaken-
 13250 de die ander verduwinghe inder hollicheit
 13251 hare substancien ende si is scheydende dat
 13252 puer vanden onpuren ende si is ouerseyn-
 13253 dende elken lede sijn voetsel ende si is ver-
 13254 weckende die bitterlike minne ende si is oec
 13255 ontfangende menigherhande siecte ende
 13256 passie Item die leuer lijdt onderwijlen van
 13257 starker hetten waer af dat die pori dat sijn
 13258 die cleyne gaetkens geopent werden van
 13259 welker openinge die wtvliegende doecht
 13260 te myn werct onderwijlen van alte groter
 13261 couden die benemende is dat si dat aen-
 13262 getogen sap niet verkeren en kan in bloedi-
 13263 ger naturen ende dan so coemter dicwijle
 13264 die watersocht of want water socht an-
 13265 ders niet en is | als die philosoeph seyt
 13266 dan dwalinghe der verduweliker doecht
 13267 int hol vander leueren want wanneer dese
 13268 doecht dwaelt ende gebreect in haren wer-
 13269 ke so moet dat bloet corrumperen ende als
 13270 dan dat quaet bloet also verduwet is tlich-
 13271 aem datter dan sijn voetsel af genomen
 13272 heeft dat moet van al druytende ende hef-

13273 fende wtghesteken werden waer af die
 13274 watersocht dan coemt Item die leuer
 13275 lijdt oec van dat haer wegen bestopt wer-
 13276 den | het gheualt dicwijle dat die groue
 13277 ende die taye humore inden aderen der le-
 13278 ueren vergadert werden te samen waer af
 13279 als dat besloten bloet niet wt ghaen en
 13280 mach dat is een sake der voedinghe ende
 13281 der bestoppinghe Item het geualt van
 13282 alte groter hetten die de bloedighe hu-
 13283 moer verdrogende is ende die substanci van-
 13284 den aderen der leueren vercrimpende waer
 13285 bi dat hem tbloet niet vriliken spreiden
 13286 en mach om te voeden dye ander leden
 13287 des lichaems dat selue mach onderwij-
 13288 len gheuallen van alte groter couden die
 13289 de humoren congeleert ende die toepa-
 13290 den der leueren bedwinct ende verbiedt
 13291 die lopinghe des bloets om die leden te
 13292 voeden Item dat selue geualt van enen apos-
 13293 teme die de substanci der leueren beswaren-
 13294 de is ende winnende vulnis ende stanc in ha-
 13295 re substancien Item dat selue geualt van wijn-
 13296 dicheit die daer in besloten is die de vel-
 13297 lekens vander leueren wt steect ende maect
 13298 daer zericheit ende heffinge van dat die le-
 13299 den daer qualiken geordineert sijn Item
 13300 dicwijle geuallet dat die leuer lijdt van al-
 13301 te veel lopinge des bloets welcke lopin-
 13302 ghe gheschiet vander openinghe der
 13303 aderen die vander leuer comen ende dat
 13304 geualt anter alte veel of alte groter scar-
 13305 picheit des bloets of van alte grote ver-
 13306 vullinghe of van cranckicheden dat sijs
 13307 niet houden en mach of van alte groten
 13308 arbeyde als constantinus seyt Item noch
 13309 seyt galienus in tegni vander naturen
 13310 ende vanden teykenen der complexien
 13311 vander leueren Een teyken so wanneer
 13312 dat die leuer heet is soe werden dye an-

13313 der aderen dat gheen pols aderen en sijn
 13314 breet ende verheffen hem op welker stede
 13315 haly seyt so wanneer die hetten der leue-
 13316 ren bouen gaet ende verwint so heft die leuer
 13317 ende die meeste ader vander leueren wort ge-
 13318 breydet ende als die grote gheworden is
 13319 so werden die ander aderen groot dat geen
 13320 pols aderen en sijn in alle den leden ende
 13321 dat bloet wert warm ende dair af coemt on-
 13322 derwijlen die ghele colera ende inden voort-
 13323 ganc des tijts na den staet dat een men-
 13324 sche volwassen is wert die ghele colera
 13325 verbarnt ende wert swarte colera ende van dese
 13326 swarte comen menigerhande passien | mer
 13327 onderwijlen wederstatet die coutheit der gro-
 13328 ter hetten vander leuer | want vander herten
 13329 als vanden ouersten ende den edelsten le-
 13330 de so wert die leuer gematicht in haren
 13331 wercken | ende dat selue seyt aristotiles libro xij.
 13332 daer hi thert set voer der leueren want-
 13333 tet haer beghin is ende regiertse Item so
 13334 seyt galienus dat die coutheit der leueren
 13335 getempert wert vander hetten des herten
 13336 ende dat teyken dat die leuer vercoudt ende ver-
 13337 droecht is | dat is dit | die aderen sijn smal
 13338 ende enge of nauwe ende luttel bloets ghe-
 13339 likerwijs dat die morwicheit der aderen
 13340 ende veelheit des bloets is een teyken der
 13341 vuchticheit Item hali seyt dat selue dat
 13342 die leuer is een fonteyn der vuchticheit
 13343 vanden lichaem | waer af | want si wortel
 13344 is der humoren ist dat die leuer droghe
 13345 is soe en mach si geen lit weder brenghen
 13346 totter humoren of totter vuchticheyt op
 13347 dat si wederstaen mocht hare droecheit
 13348 Item die droecheit ende die vuchticheit van-
 13349 der leueren wort cleyn of groot nader dis-
 13350 posicien des herten Item die leuer is een
 13351 edel lit van wes veranderinge dat lichaem
 13352 verandert wert ende gheeft dat voetsel ende

13353 die voedelike doechden ende dien anderen
 13354 nedersten leden oec sonder middel ende geef-
 13355 tet totten ouersten ouermits der herten
 13356 naden oerdel van galienus | ende aristotiles set
 13357 verkeert om libro iij. Dattet hert alle die voer-
 13358 screuen dingen doet ouermits der leueren
 13359 ende welc hair die waertste waninge is van
 13360 hem beyden dat laet ic den oerdel der an-
 13361 dere meesters ende hier mede ist genoegh
 13362 gheseyt vanden proprieteyten der leue-
 13363 ren
 13364 Dat xl. capitel vander gallen.
 13365 **120**FEL dat is die galle daer om dat si die
 13366 **121**balch is die de humoer draecht
 13367 ende is alre bitterste vanden ouerganck
 13368 der roder colera Als ysidorus seyt Item dat
 13369 kistken der gallen is eenrehande velle-
 13370 ken opten hoeuel der leueren geset en-
 13371 de heeft twe sprantelen of twe vorcksken
 13372 bijden enen wort die rode colera gedra-
 13373 ghen tot den instrumenten | op dat dye
 13374 doecht dye daer wt driuende is bij dien
 13375 instrumenten ghestarct mocht werden.
 13376 ende op dat die darmen ouermits hare
 13377 scarpicheit te bat ghezuuert mogen wer-
 13378 den | ende ouermits der ander soe wort
 13379 die colera ter maghen ghedraghen op
 13380 dat si helpen sal totter verduwinghe o-
 13381 uermits hare hetten Item die galle is
 13382 een heet lit ende een droghe dat den hue-
 13383 uel der leueren onder gheset is ende is
 13384 properlic die colera ontfanghende wes
 13385 hulp is op dattet bloet vander colera ge-
 13386 suuert worde want dat bloet soude ont-
 13387 steken werden vander tegenwoerdich-
 13388 eit der colera en worde die oueruloedich-
 13389 eit vanden colera in dat kistken niet gedaen
 13390 ende ouermits hare hetten so is si een hulpe
 13391 der cokinge ende ouermits hare subtilicheit
 13392 so is si doergaende ende ouermits hare

13393 smeringhe ende hare scarpicheit so is si
 13394 stekeude ¹²² ende die darmen vretende ende ver-
 13395 weckende die oueruloedicheit ende die
 13396 stinckende dingen wt te werpen ende is van
 13397 alte groter hetten seer bitter | ende men
 13398 machse oec verwandelen als men daer soe-
 13399 ticheit vanden bloede toe menget | hier
 13400 toe heuet constantinus geseyt Item als aristo-
 13401 tiles seyt libro ij. Soe en heeft die meer-
 13402 swijn gheen gal Alle geslachten van vo-
 13403 gelen van visschen heeft gal nae tmeeste
 13404 ende nae tminste ende bi auonturen sal die
 13405 gal wesen in alsulken darne ende wort di-
 13406 ueers gemaect want onderwijlen int ouer-
 13407 ste onderwijlen int middel onderwijlen int ne-
 13408 derste ende sommige dieren hebben die gal
 13409 verborghen als die duuen die wachtelen
 13410 ende die zwaluen ende sommighe hebben die
 13411 gal groot inder leueren ende inden buke ende
 13412 inden darmen als die hayck ende die wu-
 13413 we Item int xiiij. boeke vanden dieren | som-
 13414 mige dieren en hebben geen gal mit al-
 13415 len Als tpaert die ezel ende die elephant
 13416 ende die kemel en heeft oec geen beschey-
 13417 den gal mer hi heeft cleyne aderen dair
 13418 die gal in is. Item sommighe menschen
 13419 hebben een grote gal inder leueren ende som-
 13420 mighe niet ende is eenrehande vergader-
 13421 de oueruloedicheit als een heffe inden
 13422 buke nochtans oerbaert dye de natuer
 13423 inden buke tot een eenrehande hulpe
 13424 Inden anderen die een ghesonde leuer
 13425 hebben ende der welke bloet natuerlic soet
 13426 is anter men vint in dien geen gal of ist
 13427 datmense vint so is si cleyne ende dat in seer
 13428 cleyne aderen ende daer om is die leuer
 13429 alsulker menschen van goeder verwen ende
 13430 soeter dan die ander Ast valt dat een dier
 13431 ene schone leuer heeft ende wort oec ghe-
 13432 uonden dattet onder den hals harde soet

13433 is niet bijder gauen der gallen tot eenre ste-
 13434 de | mer die steden dye daer vaste bij sijn
 13435 werden te soeter ende die gal ouermits ha-
 13436 re subtilicheit ende scarpicheit hore substan-
 13437 cien is si die groue humoren in snidende
 13438 ende verteert die mit hore droecheit want si
 13439 is nut inden cellekens vanden ogen om
 13440 dat gesicht te claren ende te scarpen ende om
 13441 af te doen dat geweld of den wederstoet
 13442 des sienliken geests ende sonderlinge die
 13443 gal vanden hauic ende der ander vogelen
 13444 die hem mit rouen generen Als gheseyt
 13445 wort in viatico constantini etcetera Dat bloet
 13446 wort geuenijnt van te veel humoren en-
 13447 de vander opsiedinghe der galliger hu-
 13448 moren die weder totter leuer coemt ende
 13449 dat geuenijnt bloet ouer geseyndt totten
 13450 voetsel der leden verwandelt die ende ve-
 13451 nijntse ende brengt een verwe in die tus-
 13452 schen groenen ende swarten is van wel-
 13453 ker passien dit teyken sijn venijndicheit
 13454 alle des herten groten dorst bittericheit
 13455 des monds | sweringe des voerhoefts
 13456 tintelinghe vanden oren die vrijn soffra-
 13457 nich mit gheliken scuum ende een stede-
 13458 like soffranighe coringe ende onderwij-
 13459 len geuallet dat die pori dat sijn die cley-
 13460 ne sweetgaetkens vander kisten der gal-
 13461 len ghestopt werden waer af dat die co-
 13462 lera die leuer quetst ende venijnt of brengt
 13463 alsulke passi in waer af constantinus seyt
 13464 in viatico | so wanneer dat slot der gallen
 13465 lijdt ende haer doecht ghebreect mitter
 13466 welker si die rode colera wt pleecht te
 13467 trecken nochtans dat die colera blijft so
 13468 wert si vanden bloede gheuerwet ende
 13469 verandert Item het gheuult oeck wan-
 13470 neer een aposteme gheworden is inden
 13471 wegghen bijden welcken die colera gaet
 13472 totter gallen waer af wanneer si weder-

13473 keert totter leuer so spraytse haer mitten
 13474 bloede ouer alle tlichaem want is dat sa-
 13475 ke dat die nederste porus gestopt wert so
 13476 climt si totten ouersten wege als totter
 13477 magen waer af dattet aensicht geel wert
 13478 ende die mont bitter ende droge ende inder ma-
 13479 gen barninghe ende dorst ende die vrijn mit-
 13480 ter grouer vrinen of heffen begint te wit-
 13481 ten daer om dat die colera also verre van-
 13482 der leueren is ende vanden nyeren daer die
 13483 vrijn plach gheuerwet te werden ende ist
 13484 dat dat ouerste porus of gaetken verstoppt
 13485 wert so verwet colera die nederste ende daer
 13486 openbaren teykenen die den eersten contra-
 13487 ri sijn | als die selue constantinus seyt Hier me-
 13488 de ist vander gallen genoegh
 13489 Dat xli. capitel vander milten
 13490 **123**Splen dat is die milte van supplen-
 13491 do dat is vervullen geseyt want si die luf-
 13492 ter side vervult die der leueren contrari is
 13493 op dat si niet ydel wesen en soude vter wel-
 13494 ker si meynen dattet lachen comen soude
 13495 want ouermits der milten so lachen wi ende
 13496 ouermits der gallen so werden wi toernich
 13497 ende mitter herten smaken wi ende mitter hers-
 13498 sen voelen wi ende mitter leueren minnen
 13499 wi ende wanneer die stantaftich sijn soe is
 13500 dat dier gans ende heel | als ysidorus seyt En-
 13501 de na constantinum so is die milt in die luf-
 13502 ter side gheset wes form natuerlic lan-
 13503 gwerpelt is ende een luttel ter maghen
 13504 waert is si hol | ende ten ribbenwaert is si
 13505 hoeuelachtich ende in desen tweek steden
 13506 so is si omgecleedt mit tweek doecskens
 13507 mer die milt sal twe aderen hebben bijder
 13508 welker eenre ader si die swarte colere na
 13509 hoer trect vanden bloede der leueren ende o-
 13510 uermits der ander ader so seyndt sijt ter
 13511 maghen also veel dats ghenoech is om
 13512 horen lust te conforteren Item die hulpe

13513 der milten is dat si tghebreck vervullen
 13514 sal dat in dye luffer side is op dat si van
 13515 rechte contrariheit der leueren antwoer-
 13516 den sal tot der behoudinghe der maghen
 13517 op dat si om der sueringe wil vander le-
 13518 uer na hoer trecken mocht die heffen des
 13519 bloets ende ouerseyntet alsoe veel alst der
 13520 starcheit der magen genoegh is totten ap-
 13521 petijt Item die disposici der milten is dun
 13522 ende open spongiosich op dat si te lichteli-
 13523 ker die heffige humoren na hoer trecken
 13524 mach ende weder wt seynden mach | ende si is
 13525 swart om die ghelikenisse der melancolio-
 13526 ser naturen daer si een onthoutster af is
 13527 ende si is oec geset tusschen den ribben ende
 13528 der magen om die ghetempertheit der
 13529 luffer siden ende om hoerre coutheit wil
 13530 Item die milt lijdt onderwijlen van ghe-
 13531 breck des houdens ende dat is wanneer si
 13532 die humoer tot hoer niet trecken en mach
 13533 of dat si na hoer getogen heeft totten an-
 13534 deren steden te wisen Item onderwijlen van
 13535 verstoppinghe wanneer die groue ende
 13536 slimige humoren bestopt werden inden we-
 13537 gen der milten ende werden daer vergadert
 13538 waer af dat hoer werken belet werden.
 13539 Item onderwijlen lijdt die milte van alte
 13540 grote vervullinghe der humoren want die
 13541 humoren die totter milten vloyen om dye
 13542 gelikenisse van hoer werden aengehaelt
 13543 ende en werden niet genoegh geydelt want
 13544 si werden daer vertayt ende werden inder hol-
 13545 licheit der milten verhardt also seer dattet
 13546 schijnt of die substanci der milten wiesse
 13547 mer na der sentencien meyster ypocras
 13548 ist dat die milte groot is ende tlichaem ma-
 13549 ghert ende die milt oec dorret so bestaet
 13550 tlichaem te vetten want die middelbaer-
 13551 heyt der milten ende dye meer neyght ter
 13552 cleyneheit dan ter grootheit beteykent

13553 goetheit der complexien als constantinus seyt
 13554 libro x. capitulo xxvij.
 13555 Dat xl.¹²⁴ capitel vande nederste darmen.
 13556 ¹²⁵Viscera dat sijn die nederste darmen
 13557 als ysidorus seyt die welke den leuent-
 13558 liken leden onderdaen sijn welke darmen
 13559 sijn voetwisschen of bedde der ouerster
 13560 leden Item als constantinus seyt Die dar-
 13561 men sijn eenrehande leden binnen onder-
 13562 linge hem te gader houdende die hol sijn
 13563 ende ront ende die geleyt sijn bijder lancheit ende
 13564 bijder breetheit des buucs der welcker
 13565 maecsel ende substanci der magen gelijct | ende
 13566 der darmen sijn int getale vi. vanden wel-
 13567 ken die drie subtyl sijn die bouen verga-
 13568 dert sijn ende die drie sijn grof ende die begin-
 13569 nen vanden ondersten die eerste darm van-
 13570 den drien subtilen hiet duodenum want hy
 13571 in sijnre lengden nader maten eens yge-
 13572 lics menschen is van xij. vingeren breet
 13573 ghemeten ende die wert ten rugwaert op-
 13574 ghericht ende en wert ter geenre andere
 13575 side waert gedruet Die ander hiet ieunium
 13576 want die darm is altoes ydel vander spi-
 13577 sen ende het seggen die wise ende oec die ge-
 13578 ne diet besocht hebben dat wanneer een
 13579 dier doot is dat dan altoes dese darm y-
 13580 del geuonden wort | nochtans seggen dat
 13581 hare som dat dat geseyt wert vanden ge-
 13582 nen die de luden plegen te sniden dat hy
 13583 alle dinghen van hem werpende is ende en
 13584 hout niet vanden dinghen die daer in ghe-
 13585 nomen sijn tot sinen voetsel. Dye derde
 13586 darm hietmen subtyle ende is den anderen
 13587 darm ghelijc | mer nochtans en wert hi
 13588 nimmermeer sonder vullinghe van spisen
 13589 gheuonden Item vanden grouen darmen
 13590 so hiet die eerste orbus ende heeft int sub-
 13591 tijl eynde enen mont ende die darm is daer
 13592 om also ghehieten dat hi beroeft is van-

13593 den anderen monde want die ander darmen
 13594 elck twe monden hebben ende die darm en
 13595 heefter mer een alleen ende daer om is hi
 13596 als een sack | want hi ontfaet veel ende hy
 13597 geeft luttel wt bi dat die ander doen | mer
 13598 die ander darm die onder orbo of onder den
 13599 sack geset is hiet yleon ende dese gaet van-
 13600 der rechter siden in die luffer ende men hie-
 13601 ten yleon daer om dat in dien darm een
 13602 passi plach te comen diemen yliaco passio
 13603 hiet ende noch hiet ende die derde darm hiet
 13604 colon in griex ende die is recht versament
 13605 mitten nedersten monde van alle den li-
 13606 chaem ende in desen darm is die swaerste
 13607 passie als colica passie | ende dese twe leste
 13608 passien hieten die ghemeen luden lancke-
 13609 uel in duytsche ende dese leste passie coemt
 13610 anter van alte groten dwanghe of bijn-
 13611 dinghe of enghicheit dies darms of van
 13612 vergaderinge eniger couden of grouer
 13613 humoren ende oec van verstoptheden van
 13614 binnen der wegen dies darms als con-
 13615 stantinus vertelt | ende oec ouer die amphoris-
 13616 men ende hier om ist openbaer waer om dat
 13617 die darmen noot sijn want si verkeren dye
 13618 spise ende ontfanghen die oueruloedich-
 13619 eit totter ontladinge der naturen ende daer
 13620 toe was oec noot die rondicheit der dar-
 13621 men ende die houelachticheit dat is die
 13622 cromheit als constantinus seyt op dat die spi-
 13623 se die inder magh¹²⁶ ouergheseynt is dat si
 13624 een luttel cleuen in hoere cromheit ende¹²⁷
 13625 si dye wt driuen soude nader behoeften
 13626 des diers ende oec in hair houden ende
 13627 si waren oec ront op datter vander spisen
 13628 die vander magen gegadert waer niets
 13629 niet bliuen en soude die den darmen cor-
 13630 rupci inbrocht ende die darmen sijn in tween
 13631 ¹²⁸doeckens ghewonden ende dat was noot
 13632 op die auentuer of die een doecke ghe-

13633 quetst worde dat hem dander dan te hul-
 13634 pen quaem Item die daermen sijn een
 13635 luttel vilmich ende hoer vilmen sijn ouer-
 13636 dwers ghesprayt op dat si die oueruloe-
 13637 dicheit des drecs van hem cruden sou-
 13638 den ende datten voetsel noot waer te bequa-
 13639 meliker hielden Item die darmen sijn te
 13640 gader gewonden ende geknocht alsoe dat
 13641 die groefste ende die meeste mit den minsten
 13642 ende die minste mit den groefsten verenicht
 13643 sijn op dat also die werckinge der natuer-
 13644 liker doecht in dye oueruloedicheyt en
 13645 wech te cruden ende in te houden die dair
 13646 noot sijn bequameliker volmaect mogen
 13647 werden ende oec seyt aristotiles libro ij. Dat nader
 13648 verwandelinghe der tanden ende der kinne-
 13649 backen so wort die natuer vanden darmen
 13650 verwandelt inder gedaenten ende inder groot-
 13651 heyt waer af hij seyt | dat die darm alre
 13652 dieren die tanden hebben bouen ende be-
 13653 neden is minre dan die darm die dat niet
 13654 en hebben ende en geen dier en heeft rech-
 13655 te darmen ten si dat hi tanden in beyden
 13656 kinnebacken heeft Item hi seyt aldaer
 13657 dat die buke des serpents enghe is en-
 13658 de is ghelijc enen brede darm ende is hi
 13659 natuerlic cleyn so heeft hi een gal ende
 13660 derft der darmen ende ist groot soe heuet
 13661 een leuer Item hi seyt libro xij. Alle die-
 13662 ren die van rechter ende van breder darmen
 13663 sijn die sijn seer hoeuelachtich want om
 13664 der verminringhe der gewoenten vander
 13665 spisen ende om der verduwinghe so wer-
 13666 pen si die onuerduwende oueruloedich-
 13667 eyt der spisen wt ende die spise gaet schier
 13668 wt ende daer om begheren si vele ende soeken
 13669 die spise stedeliken Het gheualt dat dye
 13670 darmen menichfoudeliken liden als con-
 13671 stantinus seyt libro ¹²⁹ ix. capitulo xv. Onderwijlen
 van
 13672 coleriker humoren | ende onderwijlen van

13673 melancolioser humoren die de substanci
 13674 der darmen vret ende brengt een buuceuel
 13675 in datmen dissenteria hiet ende dese passie
 13676 is alte quaet ende dicwijle coemter dye
 13677 doot af als men seyt inden amphorismis
 13678 Die lopinghe des buucs in wes beghin
 13679 die swarte colera wt ghaet is sterfelic of
 13680 dodelic Item die darmen liden onderwij-
 13681 len vander binnenster stekinghe ende won-
 13682 dinghe der darmen ende dat gheschiet van
 13683 apostemen van buten | die putrefacti dat
 13684 is verrottinge of steecten maken inden
 13685 doescskens vanden darmen of van ande-
 13686 ren quetsingen die van buten comen Item
 13687 onderwijlen liden si van smericheden die
 13688 de doescskens ende die zenen wt reckende
 13689 sijn ende die zericheit is so groot ende soe
 13690 swaer dat hem onderwijlen dunct dat die
 13691 darmen doerschoten werden Item on-
 13692 derwijlen van grouer humoren ende fleu-
 13693 matigher die de nederste delen vanden
 13694 darmen bestoppen ende verbieden den
 13695 wtganc der ouerster ende brengen in dat
 13696 lanceuel | anter yliacam passionem of co-
 13697 licam passionem waer af dat dese zuuc-
 13698 te is vander nuwer suucten of dodelic sel-
 13699 den gesontheit ontfangende mer dicwij-
 13700 le doot si den mensch des anderen of des
 13701 derden dages te si ¹³⁰ dat hem haestelic ge-
 13702 holpen wort Item die ander suucten van-
 13703 den darmen die soect inden tractaet van-
 13704 den siecten in colica passione etcetera
 13705 Dat xlij. capitel vande nyeren
 13706 ¹³¹REnes dat sijn nyeren ende als varro seyt
 13707 hiet daer om renes datter drie humoren af
 13708 comen want die aderen ende die morghen
 13709 zweten een dun humoer inden nyeren Ic
 13710 die anderweruen spreke die humoer die
 13711 gescheyden is vanden nyeren ouermits
 13712 die hetten der barnender minnen of der na-

13713 tuerliker minnen sprayt hoer ende loept we-
 13714 der totten winliken leden als totten cul-
 13715 len als ysidorus seyt Die steden inden siden der
 13716 knoebenen vanden rugghe inden wel-
 13717 ken die stoel der nyeren is gehieten lum-
 13718 bi die welke als ysidorus seyt sijn lumbi ghe-
 13719 hieten om die genoechte der welicheyt
 13720 of der oncusheit want die oncusheit
 13721 coemt inden mannen vanden nyeren Item
 13722 constantinus seyt vanden nyeren dat si ghe-
 13723 maect waren vander leuer sugende dat wa-
 13724 terige bloet dat si die suueren souden en-
 13725 de hoer seyginge dat is die vrijn ter bla-
 13726 sen ouermits die wegen der vrinen voert
 13727 ouerdragen souden twelc oec haly seyt
 13728 ouer tegni | die ouerste scepper heeft ge-
 13729 ordineert twe nyeren op dat si na hem trec-
 13730 ken souden dye watericheit des bloets
 13731 vander leueren ende die seyndent ouer ter bla-
 13732 sen om voirt doer te brengen twelc aristo-
 13733 tiles seyt libro xiiij. Die nyeren waren ghe-
 13734 scepem om der blasen wil op dat also die
 13735 werckinghe der blasen te beter ende te vol-
 13736 comenre waer | want die nyeren sijn om
 13737 op te boeren dat oueruloedich des nats
 13738 datter lopende is ter blasen waert Item
 13739 die selue seyt dat die rechter nyer hoger
 13740 is dan die lufter in allen diere dat nyeren
 13741 heeft ende dat is daer om dat die hetten
 13742 meerre is in dye rechter side ende hogher
 13743 Item die selue seyt in allen dieren die nye-
 13744 ren hebben so heeft die rechter nyer min-
 13745 ste smeers dan die lufter ende is hoger
 13746 want die natuer is in die rechter side lich-
 13747 ter ende van meerte ¹³² beroeringe ende van meer-
 13748 re hetten want die hetten scheydt ende ver-
 13749 teert die vetticheit Item die selue seyt dat
 13750 die nyeren sijn vanden lesten binnensten
 13751 leden ende daer om behoeuen si groter het-
 13752 ten hier om moechstu vergaderen dat die

13753 nyeren heet sijn ende behoudende die na-
 13754 tuerlike hetten ende temperende die cout-
 13755 heit der knoken ende si sijn na hem trecken-
 13756 de die watericheit des bloets vter hol-
 13757 licheit der leueren ende dat bloet cleynsende
 13758 ende sterkende die natuerlike doecht ende si
 13759 sijn winnende die humoer daert zaet af
 13760 coemt ende si sijn vleyschich gatisch ront ende
 13761 mit vetticheden bedect ende si sijn dair om
 13762 vleyschich ende gatisch op dat si te lichteli-
 13763 ker die waterige oueruloedicheit na hem
 13764 trecken mochten | ende si sijn daer om ront
 13765 op dat si geen humoren gaderen en sou-
 13766 den die vervulen mochten ende si sijn dair
 13767 om mit vetticheden beset op dat si vander
 13768 coutheit der benen vanden rugghe gheen
 13769 quetsinge liden en souden die nyeren ont-
 13770 fangen sommige aderen die wtgaende
 13771 sijn ouermits den welken die oueruloe-
 13772 dige humoer in andere verduwinge ghe-
 13773 dragen wert totten nyeren want wanneer
 13774 die aderen bestopt sijn ende belet in horen
 13775 offici so moeten die nyeren pine liden te
 13776 gader mitter leueren Item inden nyeren
 13777 comen menigerhande passien als constantinus
 13778 seyt libro ij. capitulo xxx. Is dat sake dat die a-
 13779 deren der leueren voer gesloten werden
 13780 so werden die nyeren vander bloedigher
 13781 humoren verarmt tot horen voetsel wair
 13782 af dat si van node dunne werden moeten
 13783 ende ist hoer nederste wege ouermits het-
 13784 ten of couden gesloten werden of toe ge-
 13785 bonden vander teghenwoerdicheit der
 13786 oueruloedigher humoren die haer sub-
 13787 stanci van onder in gaet so werden si al-
 13788 te seer wtghesteken ende gebreedt ende daer
 13789 om werden si ghecorrumpeert of die ge-
 13790 droechde humoren werden ghesuuert
 13791 ende werden in enen steen verkeert noch
 13792 liden si in menigher manieren als van a-

13793 postemen van winde van coude ende van
 13794 hetten
 13795 Dat xliiij. capitel vander blasen
 13796 **133** Vesica dat is die blase als ysidorus
 13797 seyt ende hiet vesica van ventus dat is van-
 13798 den wijnde want ouermits die toe trec-
 13799 kinghe des wints soe wort die blase op-
 13800 geloken ende ghewijdt ende also weder ver-
 13801 keert bijder wtlattinghe des wints wort
 13802 si toe ghetoghen ende ghenauwet Item ve-
 13803 sicula van vesica geseyt dat is een blaes-
 13804 ken ende is eenrehande velliken dat inden
 13805 vogelen strote hangt inden welken dye
 13806 spisen der vogelen eerst onthouden werden
 13807 welke spise daer gehouden werden als
 13808 in enen balch op die auontuer of si hon-
 13809 ger cregen dat sijt dan eten mochten ende
 13810 haer voetsel daer af nemen | mer vesica
 13811 dat is een blase na dien dat si hier inder
 13812 tegenwoerdicheit genomen wert na con-
 13813 stantinus seggen is een doecksken hart ront
 13814 ende hol als een sack in allen siden gheslo-
 13815 ten wtgenomen die ouerste mont Item
 13816 sijn substanci was daer om hart op dat si
 13817 vander scarpicheit der vrinen niet gequetst
 13818 en worde ende was daer om al omme ghe-
 13819 sloten op dat die natticheit die si na hoer
 13820 toge niet te haestelic wtgedreuen en wer-
 13821 **134** de want bi enen ende bijden seluen gaet daert
 13822 bi in gaet dair gaet si bi wt alst openbaert
 13823 inder anathomien ende si was oec ront op
 13824 dat inder meringe der vrinen dat bloet
 13825 gebreydt soude werden ende dat si der vri-
 13826 nen te meer ende te bat onthouden mocht
 13827 Item aristotiles seyt libro xiiij. Dat alle dier dat
 13828 een longen heeft dien dorst seer ende daer
 13829 om behoeft si vuchte spise meer dan dro-
 13830 ge ende daer om was die blase noot om te
 13831 ontfangen die vuchticheit van alsulker
 13832 oueruloedicheit Item geen dier dat plu-

13833 men of vederen heeft of scueben of bas-
 13834 ten of sculpen en heeft een blase want die
 13835 oueruloedige vuchticheit van desen ver-
 13836 keert in vederen ende in scueben Item die
 13837 selue seyt libro iij. alle dier dat winnende is
 13838 dat heeft een blase ende dat eyer leyt en
 13839 heeft geen sonder een geslacht van lacer-
 13840 ten ende vter doder luden blase en gaet
 13841 gheen vuchticheit Item in allen dieren
 13842 die geen blase en hebben daer is een wech
 13843 daer die dreck ende dye ander oueruloe-
 13844 dicheit doer gaet ende lijdt
 13845 Dat xlv. capitel vander pissen
 13846 **135** VRina dat is vrijn of pis ende ysaac
 13847 seyt Dat vrijn is seyghinghe des bloe-
 13848 des ende der andere humoren ghewon-
 13849 nen vander werckinghe der naturen want
 13850 vander leuer neemt si haer beghin mer
 13851 inden nyeren neemt si haer substanci en-
 13852 de haer hetten Item die substanci des wa-
 13853 terighen bloets wort ouermits sommi-
 13854 ghen subtilen aderen ouer geseyndt tot-
 13855 ten nyeren om die te voeden waer af wan-
 13856 neer si totten nyeren ghedraghen is soe
 13857 wort si daer ghezeycht ende ghepuert
 13858 ouermits crachten der hetten vander le-
 13859 ueren ende worter gheuerwet ende al-
 13860 so al swetende gaet si doer die vrijn gaet-
 13861 kens ende coemt int hol vander blasen
 13862 ende wert daer vergadert waer af dat al-
 13863 sulke natte ende vuchte substanci die doer
 13864 die blase wtghecomen is vrijn hiet want
 13865 si is barnende ende bitende van vro vris
 13866 vrere dat is barnen daer coemt vrina af
 13867 want als egidius seyt. Dat si raect bijt
 13868 droecht ende barnt ende si heeft een bar-
 13869 nende een droghende ende een bitende
 13870 natuer waer bi dat si goet is teghen ru-
 13871 dicheyt teghen ioecte ende tegen puus-

13872 ten ist datten die zieken daer mede was-
 13873 schen ende in dranc genomen is si goet
 13874 die quade milte hebben ende si suuert vule
 13875 wonden ende etterighe steden Item als si
 13876 ghemengt is mitter gallen vanden ha-
 13877 uick ende inden ogen beheyndelic ghestre-
 13878 ken doet die doeken vanden ogen ende
 13879 wischt die smetten af als constantinus ende
 13880 galienus bescheydeliken seggen ende daer
 13881 om en is die vrijn niet te versmaden want
 13882 si is in vele dingen nvt Vrina wert oeck
 13883 geseyt van vrich in griex dat is bewisen-
 13884 de in duytsche want si bewijst hoe dat die
 13885 binnenste vanden menschen gescapen sijn
 13886 als inder leueren ende inden anderen leden
 13887 ende dat bijder substancien ende der verwen
 13888 der vrinen ende sonderlinge bij horen conten-
 13889 ten ende den dingheren die daer in driuen
 13890 als haren scuben zande ende deser gelike
 13891 want ist dat die residenci inden bodem des
 13892 vaets wit is ende vergadert ouer een ende niet
 13893 ghescheyden beteykent starkicheit der
 13894 doechden ende volmaecte werckinge der
 13895 natuerliker hetten want is dat sake dat
 13896 die vrijn te midsweghen wel geset is in-
 13897 der verwen ende inder substancien niet donc-
 13898 ker noch van enigen neuel verduustert
 13899 mer claer beteykent dat die geestelike le-
 13900 de als omtrent der borsten al om gesont
 13901 sijn ende is die vrijn schoen int ouerste be-
 13902 teykent dattet hoeft ghesont is want is
 13903 dat die rinck niet grof en is noch vuerich
 13904 noch swartachtich noch groen noch mit
 13905 veel coernen mer getempert inder substan-
 13906 cien ende inder verwen beteykent dat die
 13907 herssen mit alle horen toebehoren ghe-
 13908 sont is ende ist datmen contrari teykenen siet
 13909 soe beteykent contrari disposici of scep-
 13910 penis des lichaems ende ten voersten wort
 13911 die vrijn geordelt nader substanci ende na-

13912 der verwen want si beteykent anders wat
 13913 wanneer si dun is inder substancien want
 13914 dan so beteykent si droecheit der humo-
 13915 ren ende si beteykent anders wanneer si dic-
 13916 ke is want dan beteykent si vuchticheyt
 13917 der humoren | ende si beteykent oec an-
 13918 ders wanneer si middelbaer is inder sub-
 13919 stancien want dan beteykent si ghetem-
 13920 pertheit of middelbaerheit ende si wert
 13921 oec gheoordelt nader verwen want daer
 13922 sijn veel verwen als xx. als ysaac ende egi-
 13923 dius seggen der welker sommige betey-
 13924 kenen grootheit der hetten of der cou-
 13925 den of oec cleyneheit of cranckicheit der
 13926 hetten of der couden ander beteykenen
 13927 middelbaerheit want die blonde ende dye
 13928 melkige verwe ende deser ghelike betey-
 13929 kenen cleyne hetten ende grote hetten
 13930 beteykent die rode verwe ende van dier
 13931 voert opwaert als meer roder ende meer
 13932 barnende | ende die middelbaer verwe is
 13933 vanden roden nederwaert gaende | als
 13934 ghelachtich ende wat rodelachtich onder
 13935 welken verwen vanden xx. sommige
 13936 die doot beteykenen als die swarte ver-
 13937 we ende die donckerachtige ende die groen
 13938 ende sommige verwen van dien xx. als
 13939 die witte die melkighe ende die blonde be-
 13940 teykenen onuerduwelicheit ende som-
 13941 mighe onuolcomen beghinninge der ver-
 13942 duwinghe als die bleke ende die onderble-
 13943 ke ende sommige beteykenen volcomen
 13944 verduwinghe als die gheel ende die ro-
 13945 de ende sommige beteykenen ouerganc
 13946 der verduwinghe als subrubicundus als
 13947 kyanos ende sommige beteykenen ver-
 13948 barninghe als swart groen | nochtans
 13949 coemt die swartheit onderwijlen van cout-
 13950 heden die welcke die natuerlike hetten
 13951 altemael lesschet mer soe gaet daer een

13952 brunicheit voer mer wanneer daer voer
 13953 gaet natura timiata so coemter een groe-
 13954 nicheit voer ende van aldus sulken dingen
 13955 en behoert hier niet af te spreken tot de-
 13956 sen wercke mer waer yemant die daer af
 13957 weten woude die lese inden boeke van ysa-
 13958 ac theophili constantini ende egidij inder wel-
 13959 ker boeken vanden vrinen volcomelic ge-
 13960 tracteert wort mer dese sijn nv genoech
 13961 Dat xlvi. capitel vande buycke.
 13962 **136**VEnter vterus ende aluus dat sijn al-
 13963 le iij. buken nochtans schelen si onder-
 13964 linghe als ysidorus seyt Venter die bu-
 13965 ke is die gene die de ghenomen spise ver-
 13966 duwet ende openbaert buten Ende is daer om
 13967 venter genoemt van venio venis veni-
 13968 re want ouermits die buke coemt die spi-
 13969 se tot alle den lichaem | aluus is oec een
 13970 buke die de spise ontfaet ende en weder rey-
 13971 nicht | vter is oec een buke dien hebben
 13972 die vrouwen alleen daer si in ontfangen
 13973 ende hiet daer om vterus | want hi interius
 13974 dat is van binnen mit eenre drachten ver-
 13975 vult wort als ysidorus seyt Die buke is een ont-
 13976 fanger des voetsels van alle den lichaem
 13977 als constantinus seyt Hi is een stoel der eer-
 13978 ster verduwinghe van alle den voedeliken
 13979 leden ende dat ander fundament wes scep-
 13980 penis is vleyschich vucht ende hete ende
 13981 dat om die nootdorfticheit der verduwin-
 13982 ghe is omghegort mit menigherhande
 13983 doeckens ende om die binnenste behou-
 13984 dinghe wes sceppenis langwerpelt is
 13985 ende ront si is ront op dat si te vriliker dye
 13986 spise ontfanghen mach ende om die settin-
 13987 ghe der voedeliker leden ende si was lan-
 13988 gwerpelt om die lichte vergaderinghe
 13989 der ouersten mitten ondersten ende si heeft
 13990 die middel stede inden lichaem om dat si
 13991 den ondersten ende den ouersten leden voet-

13992 sel seynden sal Item die buke is wekere ende
 13993 morwer dan enich deel des lichaems ende
 13994 is oec sieker ende nochtans is hi nutter dan
 13995 alle die ander want recht als een voet-
 13996 ster des lichaems ontfaet si die spise om
 13997 alle die leden des lichaems te voeden ende
 13998 coectse ende seyndt die bequamelike voet-
 13999 selen tot alle den leden ende vergadert
 14000 in haer veel oueruloedicheden om dat
 14001 voetsel der andere leden mer want si die
 14002 niet langhe liden en mach so werpt sise
 14003 weder van haer ende cruudse wt ende dye
 14004 buke of die disposici des buucs trect ve-
 14005 le suucten te zamen van quader diposi-
 14006 cien der leden die si in haer hout ende on-
 14007 derwijlen crijcht die buke veel passien die
 14008 also veel vreseliker sijn als si naerre der
 14009 herten is ende den anderen leuentliken
 14010 leden Item die buke lijdt onderwijlen van
 14011 alte groter veruullinghe als men seyt in-
 14012 den amphorismis soe wat siecten van ver-
 14013 vultheden comen die geneest ydelinghe
 14014 ende so wat siecten van ydelinghe comen
 14015 gheneest vervullinghe Item die werc-
 14016 kinghe des buucs werden verwandelt
 14017 nae die menigherhandicheit des tijts |
 14018 want inden winter so werct die natuerli-
 14019 ke hetten sterctste **137** die inden binnenste des
 14020 buucs besloten is want die lust vanden
 14021 eten becoemt den monde meest des win-
 14022 ters want die verduwinghe is dan starc-
 14023 ste want als men seyt inden amphorismen
 14024 Ventres in hyeme et vere calidissimi sunt
 14025 etcetera Dat is dat die buken inden winter
 14026 ende in die leynten sijn si alre heetste in-
 14027 der naturen ende die slape alre langste
 14028 Dat xlvij. capitel vander nauelen.
 14029 **138**VMbilicus dat is een nauel ende is
 14030 die middelste stede des lichaems
 14031 Item vten nauel wert dat kint geuoedt

14032 inder moeder lichaem ende het hangt in-
 14033 den buke vanden nauel Item als con-
 14034 stantinus seyt die nauel is gemaect van
 14035 zenen van aderen ende van arterien ouer-
 14036 mits welken nauel die dracht dat subtijl
 14037 bloet nae hem trect ende suucht ende ont-
 14038 faet den geest ouermits den arterien dye
 14039 nauel wert ghescoert bijder moeder als
 14040 die dracht wt gaet ende gaet mitter dracht
 14041 wt twelc die vroetmoederen bijdent van-
 14042 der lengden van vier vingheren breet en-
 14043 de van deser bijdinge neemt hi die eyn-
 14044 den des nauels ende die rontheden | hier
 14045 toe heuet constantinus geseyt | mer ihe-
 14046 ronimus seyt ouer ezeetchiel xvi. aldus
 14047 Het is natuerlick datmen den kinderen
 14048 die geboren sijn eerst den nauel voer af
 14049 snijde daer na dat bloet datmen af doen
 14050 sal te wasschen int water wes humore der
 14051 cleynre kinderens men in die son dro-
 14052 gen sal ende daer nae die weke crancke
 14053 ledekens in doekeren wijnden op dat si
 14054 niet driuen en sullen ter wijlen dat si soe
 14055 tederken sijn ende si also verderft mochten
 14056 werden Daer seyt die glose gregorij oec
 14057 dat die nauel is mitten welken die dracht
 14058 geuoedt wert inden buke als die bomen
 14059 ende die rijskens gheuoedt werden bijden
 14060 wortelen ouermits die heymelike vuch-
 14061 ticheit der aerden Inden nauel leggen
 14062 die cullen der wiuen of die dingheren daer
 14063 si mede te winnen plegen ghelijc dat die
 14064 genitalia dat sijn die dingheren der man-
 14065 nen daer si mede winnen in die leynden
 14066 legghen ende daer om werden die nauelen
 14067 ghefigureert inden naem der mannen
 14068 iob xl. Sijn doecht is inden nauel sijns
 14069 buucs | aristotiles seyt vanden nauel in libro
 14070 xij. Dat een dier dat winnende is ende ey-
 14071 ere legghende heeft enen nauel als dat

14072 baert | ende wanneer aluus dat is die bin-
 14073 nenste buuc wasset so en wert dye nauel
 14074 niet mit allen ghesien want hi is verga-
 14075 dert aen der dracht ende oec aen den darm
 14076 mit sommighen delen vanden aderen
 14077 Item die selue seyt libro xvi. die creaci dat
 14078 is die sceppenis des nauels en is niet dan
 14079 een bast die de aderen ophout ende verga-
 14080 dert hem vluchs mitten vluze daer tkint
 14081 in leyt ende dat bloet loept vander moeder
 14082 totten aderen des nauels als bi eenre pi-
 14083 pen totten voetsel des kints ende dair om
 14084 wasset datter ontfanghen is bijden we-
 14085 sen des nauels als men seyt int selue.
 14086 Dat xlvij. capitel vande winnende of voert
 14087 brenghende leden der mannen.
 14088 **139** Genitalia dat sijn leden die daer win-
 14089 nen een vruchte als ysidorus seyt men
 14090 hietse oec scamelhede om der scaemten
 14091 wil waer bij dat si ghedect werden daer
 14092 om dat si die gedaente der schoenheyt
 14093 niet en hebben als die ander lede die int
 14094 reede gheset sijn ende int openbaer ende dair
 14095 om werden si oneersaem ghetelt onder
 14096 die welke die een hiet veretrum wantet
 14097 des mans alleen is of dattet een scame-
 14098 lic lit is of oec daer om want die venijn-
 14099 de humoer vloyende is van des mans
 14100 natuer als ysidorus seyt het sijn oec ander le-
 14101 den der winliker doechden als die cullen
 14102 diemen tuychskens hiet van desen woer-
 14103 de testis dat is tuych in duytsche der wel-
 14104 ker zeen beghint van tweent subiecten son-
 14105 der tuychnis der welker en is geen man
 14106 volmaect dese cullekens dienen tsaet mit
 14107 eenre pipen twelc si ontfanghen vanden
 14108 morges des rugbeens ende vanden nyeren
 14109 om een vrucht te winnen hier toe heuet
 14110 ysidorus geseyt | ende als constantinus seyt so is
 14111 hoir
 14111 substanci gemaket van witten clierighen

14112 vleesch ende van morwen ende van dunnen
 14113 ende dat is om die behoudinge der het-
 14114 ten ende verkeringe des bloets in wittich-
 14115 eden twelck geschiet bi starker hetten
 14116 die dat bloet cokende is in sijnre substan-
 14117 cien ende verkerende in witticheden ende
 14118 si werden principael leden gehieten want
 14119 si sijn instrumenten der principaliger wer-
 14120 kinge der natuerliker doechden als die
 14121 daer winnende is welke instrumenten
 14122 ist dat si af ghesneden werden soe is die
 14123 groyelicheit of die craft des manliken
 14124 gheslachts ontzeent of verleent ende ver-
 14125 derfft om kinder te winnen ende die manli-
 14126 ke complexi wert verandert in eens wijfs
 14127 complexi ende daer om seyt aristotiles libro iij.
 14128 Eunuchi dat sijn die ghelubt sijn wan-
 14129 neer dat si gelubt werden voer der pol-
 14130 lucien inden slape dat is wanneer enen
 14131 man sijn natuer al slapende ontloept dat
 14132 hiet polluci of smettinge soe en wasset
 14133 in alsulken luden nae dien gheen haer
 14134 weder of meer | ende ist dat si gelubt werden
 14135 nader pollucien so vallen alle die haren
 14136 af sonder die in de borst staen ende si wer-
 14137 den wiuich ende weke inden moet ende
 14138 brosch inden lichaem waer af aristotiles seyt
 14139 libro viij. Die stemmen der mannen wan-
 14140 neer dat si gelubt werden so werden ha-
 14141 re stemmen verwandelt ende krijgen stem-
 14142 men als wijfs stemmen ende hoer formen
 14143 ende hoer wesen werden verandert. Item
 14144 die dieren wanneer si gelubt werden in
 14145 hare ioecht so werden si meerre mer wer-
 14146 den si gelubt nader volmaectheit so en
 14147 werden si niet meerre. Item die herten ist
 14148 dat si ghelubt werden eer si volwassen
 14149 sijn inden hoernen soe en wassen hem daer
 14150 na gheen hoernen ende werden si naden
 14151 opganc ghelubt soe en sullen noch die

14152 hoernen niet voirt wassen ende si en verwan-
 14153 delen haer hoernen niet meer noch si en
 14154 verwerpense niet als die ghene die niet ge-
 14155 lubt en sijn men seyt oec daer Is dat sa-
 14156 ke dat die calueren niet haestelic gelubt
 14157 en werden naden iaer so bliuen si cleyn
 14158 ende hi seyt dat wanneer si gelubt werden
 14159 so werden die wortelen der zenen te mael
 14160 wt getogen ende waert sake dat inder ste-
 14161 de der wonden een aposteme bleue soe
 14162 sullen si den afgesneden cullen barnen ende
 14163 doen daer asschen opten aposteme | ende
 14164 sommige dieren werden alleen gelubt om
 14165 der cullen wil als die beueren doen | ende
 14166 si lubben onderwijlen hem seluen wanneer
 14167 si vanden iagers veruolcht werden op dat
 14168 si ontgangen mogen Item hi seyt dat
 14169 een dier diemen onager hiet in latijn ende
 14170 sonderlinge die mannikens huden haer so-
 14171 nen ende biten hem die cullen af ende lubben-
 14172 se also mer die wijfkens leydense en wech
 14173 dat si vanden mannikens niet gheuonden
 14174 en moghen werden Onager properlic
 14175 dat is een velt ezel die wilt is Item men
 14176 seyt libro xvi. dat der voghelen cullen nader
 14177 tijt dat si gepast sijn totten hijlic of totten
 14178 vogelen werden si also cleyn van natu-
 14179 ren dat si dan niet en openbaren mer wan-
 14180 neer die tijt coemt dat si een dinc doen sul-
 14181 len so wassen si seer Item die cullen mit-
 14182 ten anderen leden die hem dienende sijn
 14183 sijn een beghin der humoren des saeds
 14184 of der naturen ende sijn eerste wortelighe
 14185 fundament want als constantinus seyt | god
 14186 heeft bequaem leden ghescapen tot be-
 14187 quameliker winninge der dieren daer hy
 14188 eerst in sayde dat materialike beginsel
 14189 der winninghe dat welc niet te werck ghe-
 14190 bracht en mach werden sonder begheerte
 14191 der minnen alsulke onsceydelicheit heeft

14192 hi den winliken in gesayt ende den begeerli-
 14193 ken lede op dat een ygelic dier totter be-
 14194 houdinge der gedaenten ende tot sijnre me-
 14195 nichfoudicheit gesielt mocht werden ende
 14196 dat is geschiet ouermits die wenckin-
 14197 ge of die wille gods op dat bi auonturen
 14198 dat hijliken of die creaturinghe veruaren
 14199 waer dat dan die winninge inden dieren
 14200 after gelaten worde Item totter complexi-
 14201 en alsulker winninge so ist noot dat twee
 14202 dieren vergaderen als man ende wijf vter
 14203 welker zade onderlinghe af gescepen wort
 14204 dat ondeylsom is Item aristotiles seyt libro vi.
 14205 dat die winninge der dieren heeft een twi-
 14206 uoudich beginsel als man ende wijf ende
 14207 vten man ist beghin des beroerens als
 14208 een form ende twijf is als een materi en-
 14209 de vander menginghe van hem beyden wert
 14210 een creatuer ende die sceppenis des velle-
 14211 kijns daert in leyt etcetera Item god heeft
 14212 gepunt die lede der geenre die daer win-
 14213 nende sijn op dat wanneer hi een ander
 14214 zadelic begin wt seynden soude dat hi dat
 14215 ander ontfangen soude ende dese leden sijn al-
 14216 so van dien wisen gode geformeert dat
 14217 si tot sinen werke niet beter noch volcomen-
 14218 re wesen en mogen als constantinus seyt mer
 14219 vele luden misbruken dese lede want si en
 14220 gebrukense niet totten oerbaer der winnin-
 14221 ge mer billiker tegen die reden der oerden
 14222 ende tegen die rechten der naturen niet om den
 14223 gheslacht te dienen om vrucht te maken
 14224 mer om haer vule genuecht te bruken on-
 14225 redeliken ende tegen die natuer ende daer om
 14226 en wil ic van deser materien hier niet meer
 14227 spreken ende ic vermaen alle menschen dat nye-
 14228 mant en sal meynen datmen dese dingen
 14229 misbruken sal in vuytre genoechten want
 14230 die leden en sijn daer om niet ghemaect mer
 14231 daer om datmen tgeslacht meerren sal want

14232 so wie alsulke onnutscap drijft mit ghe-
 14233 leenden geselschap buten sinen getrouden
 14234 wiue die heeft den ongewonnen vader
 14235 god der naturen ende den winre der gracien
 14236 verloren noch en sal niet sitten onder den ghe-
 14237 slachte der rechtuaerdiger noch onder
 14238 den zonen der glorien ten si dat hi peni-
 14239 tenci doet ende die dese lede misbruuct te-
 14240 gen den wil des vaders alre lichten die
 14241 verliest sijn graci ende wont die natuer ende ver-
 14242 liest dat geselschap der enghelen ende ver-
 14243 crijcht dat helsche vier ende wort swart ende
 14244 ydelt ende beroeft dat ewige etcetera ambrosius
 14245 Dat xlix. capitel vander moeder der vrouwen
 14246 **140**MAtrix dat is die moeder ende is een
 14247 sonderlinghe lit inden vrouwen ge-
 14248 scapen ter manieren van eenre blasen tot-
 14249 ter ontfangenis des saets vanden man
 14250 vander naturen daer toe gepunt totter
 14251 welken als totten wiuen so toeloyet die
 14252 materialike oueruloedicheit toten lede
 14253 der moeder welke oueruloedicheyt om
 14254 die menstrualighe vloet ende wederuloet
 14255 is menstruum gehieten daer om dat ouer-
 14256 mits den omganc des manen schijns die
 14257 oueruloedicheit te geuallen pleecht als
 14258 ysidorus seyt dese pleecht men oet **141** wijfliche-
 14259 den te hieten die welke inden wiuen na-
 14260 tuerliken dueren also lange als in hem bloy-
 14261 et die cracht des ontfangens die welcke
 14262 als si gebreken soe gebreect die doecht der
 14263 ontfangenis ende men hietse wijflichen
 14264 want dese suucte wort alleen inden wiuen ge-
 14265 uonden want dat wijf alleen is een menstru-
 14266 alich dier als ysidorus seyt | van wes bloede
 14267 ist dattet aen tcoerne raect dat gesayt is
 14268 of aen ander so en salt nimmermeer was-
 14269 sen ende waert aen cruden coemt die ster-
 14270 uen ende gaen wt ende die boemen verliesen
 14271 haer vruchten etcetera Hier af is voer ge-

14272 seyt int derde boeke inden tractaet van-
 14273 den humoren Dit menstruum is beghin
 14274 der menscheliker winninge of des men-
 14275 schelix geslacht ende dat is een ghemeyn
 14276 voetsel der edelre ende der onedelre men-
 14277 schen inder moeder buke want die acker on-
 14278 ser geboerten wert daer mede nat ghe-
 14279 maect ende dat kint wert daer mede ghe-
 14280 uoedt also lange alst inder moeder ghe-
 14281 houden wert Item die moeder heeft twe
 14282 cellekens of hollicheden als die rechter
 14283 daer dat manniken in ghewonnen wert
 14284 ende die luffer die den meysken toe ghe-
 14285 punt is ende tusschen den tween holliche-
 14286 den mach een dracht of een vrucht comen
 14287 die van beyde den gheslachten wesen
 14288 mach als half wijf half man Item inder
 14289 anathomien wort gheseyt dat die moe-
 14290 der drie cellen heeft in die rechter side die
 14291 den mannikens toebehoren ende drie aen
 14292 die luffer side die den meyskens toebe-
 14293 horen ende int middel wert gheboren her-
 14294 mofroditus dats die van beyden ghe-
 14295 slachten heeft inder moeder wort dat kint
 14296 ontfanghen Fetus dat is die dracht ende
 14297 coemt van foueo foues fouere dat is voe-
 14298 den want die dracht wert inder moeder ghe-
 14299 uoedt wes vellekijn daert in ghewon-
 14300 den leyt hiet secundina die welke te gader
 14301 geboren wert mit den kinde ende waert
 14302 sake dattet inden moeder mit enigen ge-
 14303 ual nader dracht inden buke bleue dat vel-
 14304 liken so soudt anx in brengen ende vre-
 14305 se ten waer dattet ouermits hulpe der na-
 14306 turen of mit eniger medecinen wt ghe-
 14307 dreuen worde Item der moederen comen
 14308 veel passien toe onderwijlen lijdt si alte
 14309 grote onthoudinghe der oueruloedigher
 14310 humoren ende dat is als die taye humoer
 14311 die monde vanden aderen bestopt of dye

14312 grote coutheit diese dwingt of droech-
 14313 eit diese verteert ende dese schelinge wer-
 14314 den onderkent bi horen properen teykenen
 14315 Item onderwijlen lijdt si grote stortinghe
 14316 van dien menstrualighen humoren ende dat
 14317 coemt anter van alte groter oueruloedich-
 14318 eit die welke die natuer niet houden en
 14319 mach of van alte groter gheweldicheit
 14320 der scarpheit vanden humoren ende is dat dese
 14321 passie veroudt is so wortse kuum genesen
 14322 om dies wil dat die monden vanden aderen
 14323 lange tijt op een ghestaen hebben so wor-
 14324 den si quaet te consolideren of te sluten Item
 14325 onderwijlen lijdt die moeder suffocati dat is
 14326 wanneer si opwaert schiet ende beclemt die
 14327 geestelike leden datten wiue dunct dat si
 14328 versmoren of steruen sal ya so seer datmen
 14329 onderwijlen waent dat si doot is twelc ge-
 14330 ualt van alte grote veruullinge der humoren
 14331 die de moeder alsoe van haer steect of het
 14332 coemt van corruppeerde venijnde rokich-
 14333 eit die ontbonden ende gescheyden is vander
 14334 corrupter humoren die de ydelheit vander
 14335 moeder also veruullet ende steectse wt waer af
 14336 die vervulde moeder also opwaert ghege-
 14337 uen drucket die geestelike lede waer van
 14338 dattet wijf verworcht wert Item onderwij-
 14339 len lijdt si oec precipitaci dat is nederwer-
 14340 pinghe ter rechter siden of ter luffer si-
 14341 den dat si valt lager dan hoer toebehoert
 14342 of dat si wt hare stede schiet twelc ghe-
 14343 schiet als die zenen ontslapt sijn ende van o-
 14344 ueruloedigen humoren die de moeder be-
 14345 swaren Item onderwijlen lijdt si steecte en-
 14346 de zericheit van apostemen die dair bin-
 14347 nen sijn als constantinus seyt twelc coemt van
 14348 vergaderden humoren daer een aposteme
 14349 af geworden is waer af grote barninghe
 14350 ende sericheit coemt Item si lijdt oec zericheit
 14351 na dat si ontfangen heeft vanden beroeren der

14352 vruchten vander wtreckinghe | ende son-
 14353 derlinghe als sijt kijnt winnen sal | want
 14354 dan wertet starckelic beroert ende so moet
 14355 dan die moeder ghepijnt ende ghequetst
 14356 werden als sy die vrucht gaerne van hoer
 14357 steken soude | ende die wtganc der vruchten
 14358 mit enighen dinge belet wort | twelc ghe-
 14359 ualt dat die wegghen der moeder te enge
 14360 sijn ende onderwilen dattet wijf alte vet is
 14361 onderwilen dat die vrucht alte groet is
 14362 of alte cranc of dattet lichaem der vrou-
 14363 wen alte cranck is dat wt te cruden onder-
 14364 wijlen van dat die dracht doot is ende dair
 14365 om en helpet hem seluen niet dattet wt
 14366 comen can ende onderwijlen waent dye
 14367 vrouwe een kint te dragen so ist een stuc
 14368 vleysch van wonderliken maecsel als a-
 14369 ristotiles vertelt libro xviii. Den vrouwen ghe-
 14370 ualt een suucte nae dat si ontfangen heb-
 14371 ben ende si meynen dattet een kint is mer
 14372 het is een dinc datmen mola hiet ende die
 14373 buuc worter opgheblasen ende daer open-
 14374 baerden teykenen dat si mit kinde was
 14375 ende doe die tijt quam dat si baren soude doe
 14376 en baerde si niet ende die heffinge des
 14377 buucs en wert niet gheminret | mer een
 14378 wijf bleef also drie iaer ten lesten genas
 14379 si van enen harden stuc vleyschs datmen
 14380 nauwe scheyden mocht mit enen yser ende
 14381 dat vleysch hiet mola | ende dat gheschiet
 14382 als aristotiles seyt wanneer daer een ophou-
 14383 dinghe coemt van datter ontfanghen is
 14384 vanden wazem ende vander humoren
 14385 der quader verduwinghe want dan wort dat
 14386 stuc datmen mola hiet inder moeder in
 14387 desen ende in menigen anderen manieren
 14388 so lijdt die onsalighe moeder onser alre
 14389 moeder
 14390 Dat l. capitel vande aersbillen
 14391 ¹⁴² Nates dat sijn aersbillen daer wi op

14392 sitten als ysidorus seyt waer af in hem is een
 14393 vleysche te samen gheclontert op dat si
 14394 niet seer doen en sullen Inden aersbillen
 14395 wertet block des lichaems gedraghen
 14396 dat vanden halse begint ende eyndt of
 14397 strict totten aersbillen als ysidorus seyt
 14398 Item die aersbillen sijn zenich als con-
 14399 stantinus seyt om die bijndinghe ende die
 14400 vergaderinghe der dieren ende der lancken
 14401 mitten bloke des lichaems ende daer om
 14402 waren die aersbillen vleyschachtich om
 14403 die coutheit der zenen ende der benen te
 14404 temperen ende om te beschermen die ge-
 14405 uoelicheit der zenen als constantinus seit
 14406 libro iij. capitulo iij.
 14407 Dat li. capitel vande dyen.
 14408 ¹⁴³ FEmora dat sijn die dyen daer dat
 14409 si vanden enen deel of vander een-
 14410 re siden des vanden wiuen onderkent wer-
 14411 den of onderkent ende si werden gestrect
 14412 vanden lyeschen totten knyen toe ende
 14413 die dyen werden beroert inden hanken
 14414 der welcker si ghenoeft werden holle
 14415 weruelinghe ende werden hancken ge-
 14416 hieten want si also meer der asschen toe
 14417 gheuoecht sijn Item dye dyen werden
 14418 binnen ghebuycht ende buten niet ende
 14419 onder | niet bouen | als die armen Item
 14420 die dyen sijn ghemaect van swarten be-
 14421 nen als constantinus seyt libro iij. capitulo viij.
 14422 altemael hol aen die ouerste side ende aen
 14423 die voerste side houelachtich hebbende
 14424 twe scarpicheden Item die grootheit van-
 14425 den dyen was noot of het sijn fundamen-
 14426 ten der benen van alle den lichaem of si
 14427 draghen die meeste lacerten ende zenen bi-
 14428 den welken die willige beroeringe der voe-
 14429 ten wort ende die starcheit van buten of der
 14430 vtersten deel was oec noot op dat die la-
 14431 certen ende die zenen stat hebben soudien die

14432 welke waert dat si binnen waren soudē
 14433 droeuen ende belet werden | ende die gene
 14434 die binnen sijn die sijn een weynich ront
 14435 ende dat was noot want waert dat si aen
 14436 deen side al crom waren so waert al crom
 14437 ende niet recht ende die hollicheit was oeck
 14438 noot mitter binnenster houelachticheyt
 14439 op dat hoer ganc te vaster wesen soude
 14440 ende die hollicheit was oec noot op dat si
 14441 inder hollicheit der benen ganghen moch-
 14442 ten. Item die dye schenckelen sijn oec mit
 14443 vleysch ende mit musen bewaert op dat die
 14444 benen sekerheit hadden vander quetsin-
 14445 ghe van binnen ende oec op dat si die cout-
 14446 heit der benen temperen soudē ende si
 14447 sijn oec bouen groefste ende beneden cleyn-
 14448 ste ende dat was noot op dat si tusschen den
 14449 vtersten als tusschen dat ouerste lijf en-
 14450 de dat alre vterste een ghelike deylinge
 14451 hadde van beyden delen elck nae sijnre
 14452 grote
 14453 Dat lij. capitel vande knyē
 14454 **144** Genua dat sijn knyē als ysidorus seyt |
 14455 ende het sijn vergaderinghe der dyen en-
 14456 de der benen beneden tknye ende sijn genu-
 14457 a genoemt daer om dat si inden buke der
 14458 wangen sijn gemaect want wanneer een
 14459 kint inder moeder lichaem leyt so leggen
 14460 die knyē gheuouden bijden wangen | en-
 14461 de op elke oghe een vuystken | want ge-
 14462 nua coemt van gigno gignis gignere ende
 14463 heeft genui in preterito perfecto etcetera
 14464 dat is gheboren want wanneer yemant
 14465 gheboren wort so wort hi alsoe ghefor-
 14466 meert dat die knyē bouen bijden wan-
 14467 ghen comen mit der welker vergaderin-
 14468 ghe die oghen gheuormt werden dat si
 14469 so hol ende verborghen werden ende dair
 14470 om ist so wanneer die mensche op haren
 14471 knyē vallen ende si die oghen brenghe

14472 dat si dan eer screyen dan anders want
 14473 wanneer die menschen dat doen dat is
 14474 een teyken van droefenissen ende daer om
 14475 woude die natuer hoer ghedencken in-
 14476 der moeder buke daer si inden duusteren
 14477 te zamen saten eer si totten licht quamen
 14478 hier toe heuet ysidorus geseyt Item als con-
 14479 stantinus seyt libro ij. capitulo viij. so sijn die knyē
 14480 eenrehande ronde benen op dat die dien
 14481 ende die been te bat in hore hollicheit wer-
 14482 uen ende versament soudē werden ende si
 14483 sijn zenich op dat die benen niet lichtelic
 14484 vanden ouersten verscheyden en soudē wer-
 14485 den ende si sijn oec daer om zenich op dat
 14486 die werckinghe des gheests der sielen o-
 14487 uergeseynt soudē werden om den ganc
 14488 te maken totten nedersten delen Item dye
 14489 knyē werden verarmt vanden vleysche
 14490 ende vanden vette om dat si altoes be-
 14491 roert moeten wesen. want waren si alte
 14492 vleyschich soe soudē si lichtelic bestopt
 14493 werden ende alsoe soudē die werckinghe
 14494 der geuoeliker doecht belet werden bij-
 14495 der grofheit des vleyschs want die knyē
 14496 om des wil dat si zenich sijn so sijn si seer
 14497 gheuoelic ende werden lichtelic ghequetst
 14498 want die gheuoelike zenen sijn si binnen
 14499 sijn si buten si werden beswaert als con-
 14500 stantinus seyt
 14501 Dat lij. capitel vande benen beneden den knyē
 14502 **145** CRura dat sijn die been beneden den
 14503 knyē ende is geseyt van currendo
 14504 dat is lopen want mitten benen lopen wi
 14505 ende si sijn schenen gehieten want si sijn
 14506 ghelijck der bezunen diemen tuba hiet
 14507 ende nv hieten die schenen daer om tybye
 14508 of tube naden bazunen inder gelikenis
 14509 ende inder lengten als ysidorus seyt Item na dat
 14510 constantinus seyt so sijn die benen recht tusschen
 14511 den dyen ende den voeten mit sommighen ze-

14512 nen ende lacerten mitten ouersten ende
 14513 mitten nedersten te samen gheuetert ende
 14514 ghehanhen ¹⁴⁶ die welke ouermits inuloy-
 14515 inghe des gancliken beroerens totten
 14516 voeten ghestuert werden Item die be-
 14517 nen sijn ghemaect vten alren starcsten been-
 14518 ren die welke als columpnen des lichaems
 14519 sijn abel te dragen den last des lichaems
 14520 ende si sijn oeck mit muzen ende mit vleysch
 14521 opwaert ghecleedt op dat si so inder vou-
 14522 dinghe mitten dyen een ghelikicheyt te
 14523 samen brenghe souden ende dat si niet
 14524 gequetst en werden ende hoer vleyschich-
 14525 eit leyt after int ouerste vanden benen | en-
 14526 de si sijn oec zenich op dat si te abelre we-
 14527 sen souden om rassche beroeringe te heb-
 14528 ben ende si sijn oec vol morchs op dat die
 14529 doecht des leuens ende der sielen vanden
 14530 lichaem ouermits den zenen ende der ar-
 14531 terien ouer al ghesprayt behoet souden
 14532 werden ende op dat die droecheit der been-
 14533 re ouermits der vuchticheit vanden mor-
 14534 ghe gesaeft soude werden als constantinus seit
 14535 Dat liij. capitel vande voeten
 14536 ¹⁴⁷ PEs dat is die voete als ysidorus seyt ende
 14537 wort gheseyt van podos in griex dat is
 14538 voet in duytsche Item die voet is dat v-
 14539 terste deel des menschen onthoudende
 14540 den last van alle den lichaem Item als
 14541 constantinus seyt so wort die voet ghe-
 14542 maect van xliij. beenren Item die voet
 14543 is vleyschich onder inden eynden slecht
 14544 ende pleyn ende was daer om onder vley-
 14545 schich op dat die beenre beschermt sou-
 14546 den werden ouermits dier hardicheit van-
 14547 den arterien ende was daer om slecht op dat
 14548 die dingen die daer onder geset werden
 14549 te lichter onderdanich wesen souden ende
 14550 was daer om hol op die auentuer of die
 14551 voete yet scarps onder crege op dat dan
 14552 die vlucht ghehadt worde totter hoelre

14553 stede ende die beenre vanden voeten wer-
 14554 den mit menigherhande banden ende ze-
 14555 nen te samen gebonden twelc noot was
 14556 tot meerre starcheit om die starcheit des
 14557 lichaems ende op dat die voeten te lichter
 14558 beroeren hebben souden Item die voe-
 14559 ten werden verwandelt inden dieren aris-
 14560 totils seyt libro xiiij. Sommighe dieren
 14561 die voeten hebben hebben voeten van
 14562 voer ende van after ende sommighe in-
 14563 den siden als een dier dat bloet heeft ende
 14564 veel voeten ende dat gheslacht heeft een
 14565 eyghenscap dat hem die voeten sijn int
 14566 voerste deel des lichaems ende dies is
 14567 die sake want dat voerste deel ende dat
 14568 afterste sijn in een stede verenicht ende ver-
 14569 gadert Item die selue seyt dat die natuer
 14570 inden vieruoetighen dieren in dye stede
 14571 der handen die voerste voeten geset | ende
 14572 die afterste voeten waren noot op dat si
 14573 den last der dieren draghen souden | ende het
 14574 was noot datter vier voeten waren inden
 14575 vieruoetigen dieren want alle haer lichaem
 14576 wert natuerlic ter aerden geneycht in ha-
 14577 re last ende sijns selfs natuer buycht altoes
 14578 mit alre begeerten ter aerden Item aristotiles
 14579 seyt dattet voerste deel van allen vieruoeti-
 14580 gen dieren is meerre ende ghetemperder dan
 14581 dat afterste deel ende daer om op dat si te lich-
 14582 teliker op gericht mogen werden ende after
 14583 beroert werden als voir so waren die after-
 14584 ste voeten noot ende also ist oec verkeert van-
 14585 den kinderen als dat dat voerste deel of dat
 14586 ouerste dan dat nederste ende daer om gaen ion-
 14587 ge kinderkens gecromt op hoer handen ende
 14588 orbaren die handen voir die voeten int crupen
 14589 want si en mogen hair lichamen niet op heffen
 14590 want hoer ouerste deel des lichaems is
 14591 meerre dan dat nederste ende als die mensche
 14592 bestaet te iongen so wert dat nederste deel ge-
 14593 meerret ende also wert hi op ghericht | ende

14594 die sceppenis vanden vieruoetighen die-
 14595 ren is verkeert want dat nederste deel is
 14596 seer groot ende inder ioecht wert dat ouer-
 14597 ste deel volmaect ende opghericht en dair
 14598 om is die oplichtinge des hoefds ende
 14599 des voersten deels vanden paerden is
 14600 meerre dan die oplichtinge des aftersten
 14601 deels dat teyken van desen is als men dair
 14602 seyt | dattet paerdt vollen raect sijn hoeft
 14603 mitten aftersten voete mer wanneert be-
 14604 staet te ouden so en macht dat niet doen
 14605 Item aristotiles seyt libro ij. Dat die slincker
 14606 voet inden dieren int voerste deel en is
 14607 niet so los of so vry noch dat beroeren en
 14608 is so licht niet als die lufter hant inden
 14609 menschen sonder inden elephant Item
 14610 men seyt aldaer dat die elephant inden
 14611 sitten sijn voeten buycht mer hi en mach-
 14612 se alle vier teffens niet bugen omme den
 14613 last des lichaems mer hi buecht die af-
 14614 terste voeten gelijc den menschen Item
 14615 men seyt daer datter vlieghende is dat
 14616 buycht sijn voeten totten aftersten toe mer
 14617 die vloegelen die in die stede der handen
 14618 sijn bughet totten voersten Item men seit
 14619 aldaer dat die rechter voet is ghemeen-
 14620 lic van meer beroerens inden dieren dan
 14621 die lufter ende daer om sommighe dieren
 14622 wanneer si wanderen soe roeren si eerst
 14623 den rechteren voet als die leeuwe ende
 14624 die kemel ende die dromedarijs | nochtans
 14625 roeren sommige dieren den lufteren voet
 14626 eerst als die vosse ende die wolf die welke
 14627 hebben die voeten ende die schenen der luf-
 14628 ter siden langer der contrari ziden ende slu-
 14629 tense altoes altemael heffende hem seluen
 14630 hoger aen die lufter side dan aen die rech-
 14631 ter side | want die rechter side drucken si
 14632 neder Item die rechter voete inden die-
 14633 ren is natuerliken van meerre hetten dan

14634 die lufter ende daer toe set galienus een tey-
 14635 ken ouer die amporismen ende seyt een
 14636 wijf draghende een kint in horen buke
 14637 ende dat hoer voeten te samen vergadert
 14638 sijn ist dat si snelliken ouerschies geroe-
 14639 pen wert ende ist also dat si een knechtken
 14640 draecht so sal si den rechteren voet eerst
 14641 verroeren Ende draecht si een meysken si salt
 14642 verkeert doen Item men seyt vanden sel-
 14643 uen libro ij. et iij. Dat alle dier dat vele vin-
 14644 geren inden voeten heeft dat wint veel
 14645 kinder ende also verkeert Item noch seyt-
 14646 men vanden seluen libro ij. dat die voeten
 14647 van allen vieruoetighen dieren sijn vten
 14648 been ende wt den zenen ende wt luttel vley-
 14649 sche Ende also oec vanden voghelen ende
 14650 die mit tweën voeten sijn sonder die men-
 14651 sche wes voeten onder sijn van veel vley-
 14652 sche ende dat is om die beschermenisse der
 14653 menichfoudigher benen ende zeenen Item
 14654 die dieren die den voeten bruken voir die
 14655 handen als die symme of ape inden vier-
 14656 uoetighen dieren ende psitacus ende porphi-
 14657 rio een pellicaen inden vogelen want ouer-
 14658 mits die hulpe der voeten helpense hem
 14659 seluen spisen Item die selue seyt libro xiiij.
 14660 Gheen dier hebbende veel clouen of sple-
 14661 ten inden voet en heeft hoernen | noch-
 14662 tans alle dier hebbende tanden vten mon-
 14663 de reykende heeft naghelen des voets
 14664 ghesplit als die bere dat is aper ende niet
 14665 vrsus Item libro xiiij. seyt hi Dat die af-
 14666 terste voeten inden byen sijn meerre dan
 14667 die middelste of die voerste om der wan-
 14668 deringhe. Ende op dat si schier vander
 14669 aerden op ghelicht werden so wanneer
 14670 si hem op heffen willen Item libro ses-
 14671 tien seyt hi Alle vieruoetich dier dat ve-
 14672 le spleten heeft | als die leeuwe die hont
 14673 dye wolf dye vosse ende oeck dye catte

14674 wint blinde kinderen ende daer om vergade-
 14675 re vten voerscreuen dinghen vanden voet
 14676 want die voete is in fleste des diers tot
 14677 sijnre volmaectheit ende is lanck pleyn ende
 14678 hol op dat hi te vaster staen sal mit onder-
 14679 scheyden vingheren om dat hi te vaster
 14680 houden ende clemmen sal ende is benich en-
 14681 de zenich op dat hi te bat dueren sal ende
 14682 om die rechinghe ende om die sterke be-
 14683 **148**roeringhe ende stoeninghe ende om der be-
 14684 scheminge wil ende inden vogelen die ge-
 14685 splitte voeten hebben om dat si haer no-
 14686 dorft krijgen sullen | ende inden waterigen
 14687 vogelen der welker voeten heel sijn om
 14688 dat si hem daer mede regieren ende stueren sul-
 14689 len inden water. Ende hier mede is ghe-
 14690 noech vanden proprietien **149** der voeten
 14691 Dat lv. capitel vant hoel des voets
 14692 **150**PLanta pedis dat is die vterste deel
 14693 des diers ende alsoe ghenoecht want dat
 14694 deel pleyn ende slecht is die pleynicheit is
 14695 in hem op dat hi te sterkeliker inder aer-
 14696 den gheuesticht sal werden als ysidorus seyt
 14697 ende hi sal mit eenre harderre huyt gecleet
 14698 werden dan die ander delen des lichaems
 14699 op dat hi niet haestelic gequetst en wer-
 14700 de van doerne of deser gelijc ende dair
 14701 om werdden die voeten der dieren mit
 14702 nagelen ende mit hoeuen ghewaernt en-
 14703 de geuesticht op dat si niet lichtelic ghe-
 14704 quetst en werden ende dese planten vanden
 14705 voeten liden alle den last vanden lichaem
 14706 ende daer om behoeuen si cousen ende schoe-
 14707 nen op dat si niet ghequetst en sullen wer-
 14708 den als ysidorus seyt
 14709 Dat lvi. capitel vander hielen of balle des
 14710 voets.
 14711 **151**Calcaneus dat is die verssen ende is dat
 14712 **152**onderste deel des voets ende coemt van
 14713 calcando dat is treden want daer mede

14714 werden die voetstappen der aerden ghe-
 14715 prent Als ysidorus seyt ende is ront van maec-
 14716 sel op dat si niet lichtelic gequetst en wer-
 14717 de ende is langwerpelt op dat si te vaster in
 14718 ghedruct werde ende was oec dicht ghe-
 14719 maect op dat si niet lichtelic geperst en
 14720 soude werden ende is te samen gebonden
 14721 van morwen banden mit den hoel van-
 14722 den voete op dat si te lichteliker opwaert
 14723 ende nederwaert geroert soude mogen wer-
 14724 den ende comen daer wonden in die sijn seer
 14725 quaet te genesen also wel van dat si lut-
 14726 tel vleysches heeft als om die stedelike
 14727 beroeringe | als constantinus seyt libro ij. capitulo
 x.
 14728 Dat lvij. capitel vanden ghebeente
 14729 **153**NV als gheseyt is vanden proprie-
 14730 teyten der principaliker leden en-
 14731 de oec der leden die van officien sijn soe
 14732 salmen nv voert seggen van haren ghe-
 14733 liken ende van haren condicien ende eerst
 14734 vanden beenren want die beenre sijn die
 14735 stenicheit **154** van alle den lichaem als ysidorus
 14736 seyt Inden benen is die starcte des diers
 14737 Ossa dat sijn beenre ende sijn geseyt van
 14738 vsto dat is verbarnt want inden ouden ti-
 14739 den plachmen die beenre te verbarren |
 14740 ende sommige ander meynen dat si daer
 14741 om ossa hieten daer om dat si inden mon-
 14742 de openbaren want si werden al om mit
 14743 hude ende mit vleysche verborgen sonder
 14744 alleen inden monde inden welken die been-
 14745 re ghetoeft werden die beenre sijn ghe-
 14746 heten tveruolch vanden hoefde daer om
 14747 dat si daer wel ende vast te samen gepact
 14748 sijn of si gelijmt waren ende die ouerste de-
 14749 len vanden beenre hietmen verticule dat sijn
 14750 scheydelkens mit grouen cnopen te sa-
 14751 men ghecloot ende sijn daer om also ghe-
 14752 noemt want si gekeert moeten werden tot-
 14753 ter bugenisse der leden als ysidorus seyt libro

14754 xi. Item als constantinus seyt dat dat been
 14755 is dat hartste ende dat droechste deel des li-
 14756 chaems vanden dier ende dat was noot an-
 14757 ter want die beenre sijn tfondament des
 14758 lichaems op die welke die timmeringe
 14759 van alle den liue gheset is | ende daer om
 14760 mosten si starker wesen of daer om want
 14761 si die binnenste beschermen vanden buten-
 14762 sten Item inden lichaem sijn veel been-
 14763 re van menigherhande ghedaenten ende
 14764 dat is om die meerre starkicheyt vanden
 14765 hoofde of om die lichteliker beroeringe
 14766 wil of om dattet lichaem niet haestelic seer
 14767 ghequetst en mach werden want die le-
 14768 de des lichaems sijn also vast aen malcan-
 14769 deren gebonden waert datter een lit ge-
 14770 quetst wert so liden si alle waer bi dat die
 14771 natuer heeft alle die leden bi na gedub-
 14772 belt op die auontuer of dat een gequetst
 14773 worde dattet ander mit hem liden sou-
 14774 de ende daer om waren daer menigherhan-
 14775 de beenre nut als tgrore ¹⁵⁵ been in tgrote
 14776 lit ende dat cleyn int cleyn Item si sijn onge-
 14777 lijc menigherhande want sommighe sijn
 14778 lanc sommige ront sommige hol ende som-
 14779 mighe dicht ende si sijn daer om dicht om
 14780 die meerre vasticheit ende dair om hol om
 14781 die humoer inder lichticheit des beroe-
 14782 rens ende want si groet waren ende beroer-
 14783 lic soe heeftse die natuer hol ghemaect
 14784 die welke vol morchs sijn om tweerhan-
 14785 de saken wil op dat si om hare hollich-
 14786 eit niet te broken en souden werden ende
 14787 dat si vanden morge geuoedt souden wer-
 14788 den waer af ouermits die wtwasemin-
 14789 ge des morchs bijden sweetgaetkens der
 14790 benen | soe is dat vleesch dat den benen
 14791 naest is vele sueter om des morchs wil
 14792 dan dat ander vleesch datter verre af staet
 14793 ende het sijn oec sommige benen die te sa-

14794 men mit zenen gedwongen sijn op dat si
 14795 niet ouermits alte grote beroeringe quet-
 14796 sen en souden ende hem onderlinge te bat
 14797 decken souden Item inder eerster vergade-
 14798 ringe der benen is een taye slimige vuch-
 14799 ticheit op dat si onderlinghe te lichteliker
 14800 mogen werden ende in horen eynden sijn
 14801 si mit horen harden vleesch gecledet op
 14802 dat si niet gequetst en souden werden van al-
 14803 te groter wriuinghe Hier toe heuet con-
 14804 stantinus geseyt libro xi. capitulo xij. Die beenre
 wa-
 14805 ren gescapen om die salicheit des mor-
 14806 wen lichaems | want sijn natuer is seer
 14807 hardt Item inden dieren die geen been
 14808 inden lichaem en hebben die hebben an-
 14809 ders wat voer die been als die visschen
 14810 hebben den grate ende gelikerwijs dat
 14811 dat hert ende die leuer beghinsel sijn van al-
 14812 le den anderen alsoe is dat rugbeen be-
 14813 ghinsel van alle den benen daer alle die
 14814 beenre op ghefondeert werden ende ghe-
 14815 wortelt alst scip op dat hout dat inden bo-
 14816 den leyt. Item die natuer vanden benen
 14817 is steeds mitten knoecken want die kno-
 14818 ken verwaren die cranckicheyt vanden li-
 14819 ue der dieren ende die beenre die den bu-
 14820 ke na bi sijn die sijn cleyn op dat si niet ver-
 14821 bieden den anxt des buucs om die spise
 14822 des diers Item die selue seyt dat die been-
 14823 re der mannen sijn gemeynliken veel star-
 14824 kere dan die beenre ver ¹⁵⁶ wiuen ende sonderlin-
 14825 ge dye beenre vanden leeuwen om sine
 14826 hardicheit seynden si voren wyt als die
 14827 steen doen wanneer datmense te zamen
 14828 brengt so springter vier wt als vten vier-
 14829 steen Item die beenre van voghelen ende
 14830 visschen sijn veel crancker dan van ande-
 14831 ren dieren Item die selue seyt libro iij. dat
 14832 die beenre die af ghesneden werden en
 14833 wassen niet weder also en doet oec niet car-

14834 tillago dat is vleesch alst vanden oren is
 14835 want die sceppinghe van desen is der scep-
 14836 pinghe vanden beenren al na bi ende die
 14837 hoernen ende die nagelen ende die becke der
 14838 vogelen ende der dieren machmen morwe
 14839 maken tegen tfuier ende crommen mer die
 14840 beenre en mogen niet gecromt werden ende
 14841 gemorwet mer si mogen gewreuen wer-
 14842 den Item die selue seyt libro xij. Een dier
 14843 dat graten heeft voer die beenre dat he-
 14844 uet luttel bloets Item alle dier dat tan-
 14845 den heeft in elcke backe dat heeft ghe-
 14846 morchde benen ende haer morch is den vet-
 14847 ten gelijc nochtans sijn sommige been-
 14848 re dick ende hardt waer af dat si schinen son-
 14849 der morch te wesen als des leeuwen ende
 14850 des elephants beenre | wantet tmorch
 14851 van sulken dieren is sculende ende verborgen
 14852 inden sweetgaten vanden benen daer om
 14853 vergadere mit cortheiden vten voerscreuen
 14854 dinghen dat die beenre sijn fundamente
 14855 van alle den lichaem ende cout ende hart ende
 14856 droge ende omme den bouenganc der cout-
 14857 heyden soe sijn si natuerliken wit starcke
 14858 ende vast binnen hol ende vol morchs ende ver-
 14859 gadert mit zenigen banden diese stedeli-
 14860 ken dragen want die minste werden op
 14861 die meeste gewortelt ende die meeste wor-
 14862 den mitten minsten te samen gheordineert
 14863 mit wonderliker consten der naturen ende si
 14864 sijn oec mit hude ende mit vleesch ghe-
 14865 cleedt ende si sijn onbuechsom ende versament
 14866 mitter natuerliker zenen ende si ontfangen
 14867 getempertheit vander hetten des vleesch
 14868 ende des bloets ende oec sijn si in hem seluen
 14869 dat si niet en voelen nochtans brengen si
 14870 den lichaem grote quetsinge in wanneer
 14871 si gestoten ofte broken sijn ende dat is dair
 14872 om want hem die zenen also na staen mit-
 14873 ten banden der welker si vergadert sijn het

14874 gheuult sommels dat die beenre liden van
 14875 saken van buten als van brekinghe van
 14876 stotinge van ontsettinghe ende van afsni-
 14877 dinghe ende van starken corosiuen ende van
 14878 deser gelike alst schijnt in erisipila ende in
 14879 sinte anthonis viere die dat liden ende on-
 14880 derwijlen van groter veruullinghe der hu-
 14881 moren inden iuncturen vanden benen ende
 14882 onderwijlen van corrupcien des binnensten
 14883 morchs alst geualt inden malaetschen
 14884 onderwijlen van dattet morch inden benen
 14885 al verteert is alst gheuult in menschen die
 14886 in theringe sijn Item dye weute der benen
 14887 is also veel te sware ende vreselikerre als
 14888 die weute dieper in die hollicheit der be-
 14889 nen gaet ende daer gewortelt wert | want
 14890 die beenre die ghecorrumpeert sijn die cor-
 14891 rumperen allencsken dat vleesch dat hem
 14892 naest is ende brenghen ende maken corrupci
 14893 ende stancke
 14894 Dat lvij. capitel vanden morghe.
 14895 **157**MEdulla dat is morch ende is daer om
 14896 medulla gehieten om dattet die beenre
 14897 vucht maect ende nat van madefacere dat
 14898 is netten want dat morch maectse nat ende
 14899 startse op dattet die coude gedaente der
 14900 beenre temperen sal Item als constantinus
 14901 seyt so ist morch substancialiken hete ende
 14902 vuchte vten alre puersten delen ende vten
 14903 smerighen humoren ende vter hollicheyt
 14904 der beenren gecomen ende gewonnen want
 14905 dat morch tempert die coutheit der been-
 14906 re mit sijnre warmten ende maect nat hair
 14907 droecheit mit sijnre vuchticheyt | ende het
 14908 voedt ende behout die doecht eens diers
 14909 ouermits sijnre substancialiger eyghen-
 14910 scap Item tmorch ontfaet die influenci
 14911 dat is die inuloyinge der geesten vander
 14912 herssen ende sonderlinge tmorch vanden rug-
 14913 been twelc vanden filosofhen nucha

14914 hiet ende dit morch gheeft den leden dye
 14915 onder den hals geset sijn substanci ende
 14916 beroeren ouermits sommigen zenen die
 14917 daer sijn als constantinus seyt libro ij. capitulo v.
 14918 die morgen als ysidorus seyt die wazemen
 14919 vten benen ouermits sijnre substancia-
 14920 licheit ende sijnre natter smericheit ende swe-
 14921 ten een dunne vuchticheit welke vuch-
 14922 ticheit als die geresolueert is dat is ont-
 14923 bonden of los ende inden nyeren coemt van-
 14924 der hetten der minnen so maket inden dier
 14925 oncuysheit ende luxurie Siet hier af bouen
 14926 vanden nyeren want die dieren die vol
 14927 morchs sijn die sijn luxurioes als varro
 14928 seyt Ende die dieren die de beenre heel ende
 14929 dicht hebben ende en geen morch die wer-
 14930 den selden ter oncuysheit beroert alst in-
 14931 den elephant openbaert Item als var-
 14932 ro seyt so wort dat morch verwandelt na-
 14933 der naturen der manen want als die ma-
 14934 ne wasset soe wast dat morch ende als die
 14935 mane waent so minret dat morch want
 14936 wanneer geuoelt dat morch die craft der
 14937 manen ouermits sommigen verborgen
 14938 ademtochten so wertet verminret na dye
 14939 wandelinghe der manen of gemeerret in-
 14940 der substancien ende dat is te sien inden die-
 14941 ren ende oec inden bomen der welker mor-
 14942 ghich humoer oueruloyet als die ma-
 14943 ne vol is ende als si waent so wortet weder
 14944 cleyn of inden nuwen licht so wortet ver-
 14945 armt ende cleyn want dan en ist niet goet bo-
 14946 men planten of crude sayen | want dye
 14947 vruchten werden wormachtich ende ver-
 14948 rotten lichtelic ende dat geualt bi auontu-
 14949 ren om die oueruloedighe vuchticheit
 14950 die de ranken dan in morghe ontfanghen
 14951 wes oueruloedicheyt men niet regieren
 14952 en mach noch gestueren vander naturen
 14953 want wanneer alsulke humoer ouerghe-

14954 seynt is totter vruchten is een sake der
 14955 wormen ende der verrottinghe Item aris-
 14956 totils seyt libro xij. Dat alle dier dat tan-
 14957 den heeft in beyden kinnebacken heeft
 14958 morch datter vetticheit geliket ende som-
 14959 mighe dieren en hebben niet veel van-
 14960 den morghe als die leeuwe die weclke **158**
 14961 heeft dicke ende harde beenre inden wel-
 14962 ken luttel morghes gheuonden wort in-
 14963 der hollicheit ende daer om wortet geui-
 14964 siert dat hi mit allen geen morch en he-
 14965 uet ende sijn morch is medecinael als dy-
 14966 ascorides seyt ende te vorsten dat morch
 14967 der vogelen ende der wilder dieren want
 14968 het gheneest ghecloefde lippen ende die
 14969 spleten slutet ende die sweren ende het
 14970 saefticht die zericheit vanden oren en-
 14971 de morwet die hardicheit vanden clie-
 14972 ren het gheneest die bladeren vanden
 14973 voeten ende saeft die zericheit vanden
 14974 stroten ende het is een sonderlinge hul-
 14975 pe die in theringe sijn ist dat si daer me-
 14976 de ghesmeert werden | want het brengt
 14977 die humoren weder die verloren sijn en-
 14978 de maectse weder starck
 14979 Dat lix. capitel vande dunnicheyt der
 14980 beenderen
 14981 **159** Cartillago dat is die dunnicheyt
 14982 der beenre ende hiet daer om car-
 14983 tillago eo quod leui careat dolore dum plec-
 14984 titur | dat is te segghen daer om dattet
 14985 derft lichter zericheit alst gheuonden
 14986 wort dat is te verstaen dattet enen men-
 14987 sche niet lichtelic seer en doet als ysidorus seit
 14988 alst openbaert inden oren ende inder nasen
 14989 ende inden vtersten vanden ribben want dat car-
 14990 tillagosich is dat is harder dant vleysch
 14991 is mer morwer dan die beenre ende die na-
 14992 tuer heeft gemaect alsulke steden van sul-
 14993 ker disposicien op dat si niet ghescoert

14994 en souden werden waert dat si geuon-
 14995 den worden als constantinus seyt libro xij. capitulo
 14996 ix. Cartillago dat cleedt die eynden van-
 14997 den benen op dat si in horen weruen van
 14998 groter wriuinghe niet gequetst en sullen
 14999 werden ende op dat die beenre te lichte-
 15000 liker versament mogen werden mitten vley-
 15001 sche Aristotiles seyt libro xij. dattet cartilla-
 15002 go af gesneden niet weder en wast | want
 15003 sijn sceppinge ende des beens sijn alleens
 15004 noch en heeft oec gheen geuoelen van
 15005 hem seluen mer alleen die zeen die mit
 15006 hem versament is is die zake des voelens
 15007 ende des beroerens alst beroert wert als
 15008 constantinus seyt int middel des herten van-
 15009 den dier is een catillagmosich¹⁶⁰ been ge-
 15010 set in sijnre bredicheit ende dat is die stoel
 15011 des herten gehieten | als constantinus seyt
 15012 libro iij. capitulo xx.

15013 Dat lx. capitel vande zenen

15014 ¹⁶¹NERui dat sijn zenen die de grieken
 15015 neuros hieten daer om dat si die verga-
 15016 deringe der leden starkelic te samen aen-
 15017 hangen ende het is gans waer dat die ze-
 15018 nen grote doecht doen inden lichaem die
 15019 welke hoe dat si dicker sijn hoe dat si meer-
 15020 re vasticheit maken als ysidorus seyt ende als
 15021 constantinus seyt so waren die zenen noot om
 15022 dat si den leden beuoelen ende beroeren bren-
 15023 gen souden ende ten voersten den benen ende
 15024 den cartillagen ende deser gelike Item
 15025 die herssen is een principael fundament
 15026 van alle den zenen welke herssen een be-
 15027 ghin is alles willichs beroeren ende der
 15028 sinnen of der gheuoelinghe Item alle
 15029 die zenen anter si comen vander herssen of
 15030 vanden morghen der rugbeen ende alsul-
 15031 ken middel is noot want hadden si alle
 15032 rechteuoert vander herssen ghecomen
 15033 anter al scorende mochten si quetsinge

15034 gecregghen hebben of die ander leden be-
 15035 neden die so verre staen en souden geen
 15036 geuoelen gehadt hebben of geen groy-
 15037 sel noch gheen macht ende die zenen die
 15038 vander herssen comen sijn morwer mer
 15039 vanden rugbeen sijn si harder ende die van-
 15040 den voersten deel des hoofds comen die
 15041 sijn alre morweste want si dragen den an-
 15042 deren sin ende voelen want die morwich-
 15043 eit wort schier verwandelt bijder ghe-
 15044 uoelicheit die vanden aftersten deel des
 15045 hoofds comen want die sijn hart op dat si
 15046 dat beroeren sullen moghen liden mer
 15047 alle morwicheit ouermits snelre beroe-
 15048 ringe wert haest gecorrumpeert Item der
 15049 zenen die vander herssen wt ghegaen
 15050 sijn ses paer vanden welken dat eerste
 15051 paer gaet totten oghen ende voedt die in-
 15052 strumenten der sinnen of des geuoelens
 15053 vanden ogen ende dese zenen sijn hoelre dan
 15054 die ander zenen op dat die rume gheest bi
 15055 dien zenen der sinnen der oghen bewijst
 15056 mach werden ende si sijn meerre op dat
 15057 ¹⁶²haer substanci niet ghescoert en werde o-
 15058 nermits hare hollicheit ende op dat dat
 15059 meerre deel der geesten in hem besloten
 15060 mach werden ende si waren morwe op dat
 15061 dye geest in te snelliker vorderen mocht
 15062 of volmaect mochte werden Dese zenen
 15063 inden wtganc vander herssen sijn morwe
 15064 ende saeft mer hoe dat si alleynsken ver-
 15065 der vanden hoofde of vander herssen comen
 15066 hoe dat si herder sijn ende werden Item dat
 15067 ander paer vanden zenen begint vanden af-
 15068 tersten deel der herssen ende dat paer coemt
 15069 wt bi enen gate dat der hollicheit vanden
 15070 ogen na bi is ende gheeft den ogen beroe-
 15071 ringe Dat derde paer begint after nae
 15072 dat ander paer ende wtgaende biden stoel
 15073 des hoofds ende vanden aftersten deel der

15074 herssen deylet hem in vier perticularen
 15075 zenen dat is twee zenen aen die een si-
 15076 de ende twe aen die ander side of elck sijns
 15077 weechs ende sprayt hoer soe net ghewise
 15078 tot veel steden Item dat vierde paer is
 15079 den eersten paer tegen ende coemt hem te-
 15080 gen mer van hem gescheyden op dattet na
 15081 gesprayt mach werden bijder moeder op
 15082 dat si geuoelen mach krijgen bi hem Item
 15083 dat vijfde paer wort gedeylt in twezen ze-
 15084 nen in haren wtgange vanden welken die
 15085 een gaet inden gaten vanden oren ende wort
 15086 si breetachtich ende bewijst den oren horen
 15087 die ander totten mammen streckende bijden
 15088 slape ende helpt die lede aen beyden siden
 15089 Item dat seste paer schijnt wt te comen
 15090 vanden aftersten deel des hoofds ende van
 15091 elcker deser drier gaen zenen wt ende om
 15092 dat beroeren des sins te volbrengnen so
 15093 sprayen si hem elc bi hem uoert totten nae-
 15094 sten leden bouen ende beneden ende noch sonder
 15095 dese ses paren coemt een paer wt vander
 15096 afterster herssen ende wt desen neemt nu-
 15097 cha sinen oerspronck nucha dat is morch
 15098 vanden rugbeen dat vander naturen der hers-
 15099 sen is Dese sprayt haer bijden lacerten der
 15100 tongen ende der strotten ende gheeft hem sin
 15101 ende beroeren sonder den zenen die thans ge-
 15102 seyt sijn Item alle die ander zenen des li-
 15103 chaems comen wt vander herssen ouer-
 15104 mits den morghe vanden rugbeen | men
 15105 seyt datter zenen mit allen niet meer en sijn
 15106 dan ij. paer ende xxx. ende een oneffen alleen
 15107 ende dese alle gader werden menichfou-
 15108 delic beschermt ende werden mit veterin-
 15109 ge des lichaems ende der leden mit won-
 15110 derliker consten der naturen gedeylt hier
 15111 toe heuet constantinus de pantegni libro ij. capitulo
 15112 x. geseyt Item aristotiles seyt libro iij. Inden
 15113 steden der benen is veelheyte der zenen

15114 ende die zeen wort natuerliken langs ge-
 15115 goten ende daer na int brede ende si wort wt-
 15116 gerecket mit veel wtstekinghe ende al om-
 15117 trent den zenen is een taye slimige vuch-
 15118 ticheit die de zenen verwaert ende een afge-
 15119 sneden zeen en wast niet weder ende die van
 15120 malkanderen ghescheyden is en mach
 15121 niet weder vergadert werden Item die sel-
 15122 ue seyt oec libro xix. dat die meeste doecht
 15123 der dieren is inden zenen ende sonderlin-
 15124 ghe inden stier welke zeen hoe dat si ou-
 15125 der is hoe dat si starker is ende tayer Item
 15126 du sulste vergaderen vten voirscreuen dingen
 15127 dat die zeen haer beghin vander herssen
 15128 neemt ende is daer oeck afnemende sin of
 15129 voelen dat tellic in desen dingen een dinc
 15130 te sijn ende oec dat willich beroeren coemt
 15131 vander herssen ende geeft den anderen leden
 15132 voirt haer gheuoelen ende versament die
 15133 delen des lichaems die gedeylt sijn | ende
 15134 si is in haren wtganc eerst morwe | mer
 15135 int eynde hart ende ontfaet den gheest in
 15136 hare hollicheit ende bewaerten ende si buy-
 15137 ghet die onbuychsom beenre ouermits
 15138 hare buechsommicheit ende si ontfangt in
 15139 haer menigerhande passien als snidin-
 15140 ghe vergaderinghe cramp ontslappin-
 15141 ghe ende opilaci dat is bestoppinghe alst
 15142 openbaert in pantegni libro ix. capitulo viij. of xi.
 15143 Dat lxi. capitel vanden aderen
 15144 **163** Vene dat sijn aderen want vene dat
 15145 sijn vie dat sijn weggen des swem-
 15146 mende bloets of riuieren die alle tlich-
 15147 aem ouer ghedeylt sijn mitten welcken
 15148 alle die leden des lichaems gheregeert
 15149 werden ende gheuoet als ysidorus seyt
 15150 Item constantinus seyt dat alle die ade-
 15151 ren beginnen vander leueren als die ar-
 15152 terien vander herten ende die zenen van-
 15153 der herssen ende die aderen waren noot

15154 als vaten des bloets op dat si tbloet van-
 15155 der leuer draghen souden om die lede
 15156 des lichaems mede te voeden Item die
 15157 aderen sijn van crancker naturen ende mor-
 15158 werre dan die zenen daer om dat si der le-
 15159 ueren wat sibbe sijn inder naturen dat si dat
 15160 bloet dat tot hem quaem verwandelen
 15161 souden Item alle die aderen sijn van e-
 15162 nen rock ghemaect ende niet van tween
 15163 als die arterien den geest ontfangen ende
 15164 verwaren Item die aderen die van-
 15165 der leueren comen suken dat voetsel des
 15166 bloets vander leuer als van hare moede-
 15167 ren ende deylen dat nader behoefden eens
 15168 ygelics leeds waer af si dat voert stroy-
 15169 en tot allen delen vanden lichaem en-
 15170 de ouermits wonderlike behendicheit der
 15171 natren¹⁶⁴ so dient die een ader der ander
 15172 onderlinghe Item onder die ander open-
 15173 barende ende verborgende aderen is een
 15174 ader diemen arteria hiet die welke noot
 15175 was der naturen op dat si die natuerli-
 15176 ke hetten¹⁶⁵ vander hetten voert dragen
 15177 soude tot allen leden Item dese arteri-
 15178 en sijn ghemaect van tween vellekens
 15179 of rocken ende sijn gelijk inder formen mer
 15180 inder substancien onghelijc ende hair bin-
 15181 nenste sijn al vilmich der welker substan-
 15182 ci is hart ende veel grouer dan die buten-
 15183 ste ende buten sijn si vilmich om der lanc-
 15184 heit der welker substanci is hart omme
 15185 die noot des beroerens als der breydinge
 15186 ende der nauwinghe want al breyden-
 15187 de ontfaet si haar seluen vander herten
 15188 ende dat is om die lanceit der vilmen ende
 15189 al dwingende so verdrijft si die oueruloe-
 15190 dighe rokicheit dat dat doecsken wert
 15191 inder breetheit der vilmen inden welken
 15192 die gheest ghehouden wert die vander
 15193 herten ghetogen wert want si sijn har-

15194 der dan alle die ander vterste aderen |
 15195 twelc noot was op dat si niet ghescoert
 15196 en souden werden dese aderen beghin-
 15197 nen vander herten ouermits der luffer
 15198 hollicheit ende van deser siden werden si
 15199 twe pols aderen gehieten der welcker
 15200 die een ghesneden wert | ende heeft een
 15201 morwe doecsken ende dese hiet die pols
 15202 ader die welke noot was om dat si der
 15203 longhen veel bloets ende veel geesten toe
 15204 brenghe soude ende die lucht ontfangen
 15205 soude die si totten bloede mengen sou-
 15206 de ende sijn hetten temperen dese ader gaet
 15207 inder longhen ende daer wort si menich-
 15208 foudelic ghedeylt die ander arterie is
 15209 meerre dan die eerste die welke aristotiles
 15210 adhorrem hiet | dese vander herten op-
 15211 climmende wort in tween delen gedeylt
 15212 want die een gaet opwaert oueruoeren-
 15213 de dat gepuerde bloet ende den leuentli-
 15214 ken gheest totter herssen op dat daer af
 15215 die gheest der sielen ghewonnen mach
 15216 werden ende gheuoedt ende behouden die
 15217 ander ader gaet nederwaert ende dese gaet
 15218 rechtsins ende lofsins voerwaert ende after-
 15219 waert ende wert also menichfoudelic ge-
 15220 deylt | hier toe heuet constantinus gheseyt
 15221 libro ij. capitulo xij. dair om vergader vten voir-
 15222 screuen woerden dat die ader is een voe-
 15223 ringhe des bloets ende een bewaringhe
 15224 des leuens vanden dier ende hout in haer
 15225 vier bloedighe humoren die ghepuert
 15226 sijn vanden welcken alle die delen des
 15227 lichaems gheuoedt werden ende si is
 15228 oec hol op dat si te lichteliker bloet ont-
 15229 fanghen sal ende nader behoefter der na-
 15230 turen so seyndt die een ader tbloet tot-
 15231 ter ander Item die ader is oeck een bo-
 15232 de der ghesontheit ende der siecten want
 15233 ouermits den pols der arterien ende ouer-

15234 mits der sceppenis vanden aderen soe
 15235 ordelt die meyster die starcte of die cranc-
 15236 heit des sieken ende is dat sake dat die a-
 15237 der ghecorrumpeert is ende si ghecorrum-
 15238 peert bloet heeft so corruppeert si alle
 15239 tlichaem alst openbaert inden malaet-
 15240 schen der welker bloet altemael gecor-
 15241 rumpeert is inden aderen vanden wel-
 15242 ken die leden na hem trecken al zuken-
 15243 de een ongeneselic voetsel ende corrupci
 15244 ende siecte Item die ader inden arme
 15245 wort ghequetst te samen ghetogen en-
 15246 de gheopent op dat die siecte van alle
 15247 den lichaem verlicht soude mogen wer-
 15248 den van sijnre quetsinghe Item die a-
 15249 deren die alte nauwe sijn ende die alte
 15250 veel vleysch hebben ende vetticheden
 15251 hebben minste vanden bloede ende van-
 15252 den gheest ende myn dan die ander en-
 15253 de daer om ghebreect dye natuerlike
 15254 warmt in hem ende die leuentlike geest
 15255 worter in verminret waer af dat si alsulke
 15256 dieren myn voedt als constantinus seyt
 15257 libro xi. capitulo xvij. Item aristotiles seyt libro
 15258 iij. Die ader die ghesneden is of afge-
 15259 sneden wast ende wert weder versament
 15260 twelc die zeen niet en doet. Item die sel-
 15261 ue libro vi. hoe sulck die aderen onder die
 15262 tonghe sijn alsulc is haer dracht inder
 15263 verwen waer af hi seyt | dat die scapen
 15264 die onder de tonghe witte aderen heb-
 15265 ben die hebben oec witte lammeren en-
 15266 de also verkeert soect bouen vanden propri-
 15267 eteyten der tongen.
 15268 Dat lxij. capitel vanden vleysche
 15269 **166**CAro als remigius seyt is gheseyt
 15270 van carne dat is van vulicheden | caro in
 15271 latijn is vleysch in duytsche Item gre-
 15272 gorius seyt dat vleysch is haest verandert
 15273 ende daer om ist licht vervuult | ende wantet

15274 vleysch menigherhande is als gregorius
 15275 seyt | want dat een is vleysch van vis-
 15276 sche dat ander der crupender dieren dat
 15277 derde der voghelen dat vierde der ossen
 15278 der paerden etcetera onder alle desen soe
 15279 houdt dat menschen vleysch tvoerdel
 15280 want dat menschen vleysch is vander
 15281 alre edelster formen want het is der re-
 15282 deliker sielen toegheuoecht ende oec inder
 15283 lester tijt tvleysch des menschen is ge-
 15284 worden gods vleysche doe die zone go-
 15285 des vleysch gemaect was ende hi in ons
 15286 woende doe dat vleysch dat was wt sie-
 15287 ker of wt crancker manieren vander op-
 15288 neminge des woerts is dat ouerste ge-
 15289 worden van allen dinghen als gregorius
 15290 seyt Item constantinus seyt dattet vleysch
 15291 is heet ende vucht natuerlic ende is voet-
 15292 sel der natuerliker hetten | ende is een
 15293 ghetempertheit der beenren ende der
 15294 zenen des welcs drie specien sijn dat een
 15295 deel is toegemengt den muzen den ze-
 15296 nen ende den coerden ende wort gehie-
 15297 ten lacertus Dat ander vleysch is tus-
 15298 schen harden ende morwen ghetempert
 15299 als cartillago dat derde deel is clierich
 15300 alleen dat rechte vleysche is inden tant-
 15301 vleysch ende inden rugghe Item dat
 15302 vleysch dat inden dyen is of leyt int bu-
 15303 tenste vanden beenren die daer op rus-
 15304 ten is als een coetse ende is een nodorf-
 15305 tich onderstant | mer tvleysch vanden
 15306 rugge also wel tbutenste als tbinnenste
 15307 was noot om tweerhande saken wil want
 15308 het verwarmet dat morch vanden rugbeen
 15309 als nucham ende het vullet die hollicheit der
 15310 beenre ende bewaert die zenen op dat die op-
 15311 gaende ende nedergaende sijn om die lancheit
 15312 des weechs niet ghescoert en werden te-
 15313 gen die ongetempertheit der luchten

15314 ende is een grote beschermenisse teghen
 15315 die quetsinge die van binnen comen moch-
 15316 te inden rugge ende tvleysch dat om den
 15317 tanden is hout die wortelen staende ende
 15318 voedtse op dat si vast bliuen sullen Item
 15319 dat clierich vleysch is drieuoudich dat
 15320 een vuchticht als tvleysch der mannen
 15321 ende die eykelen of die clieren onder die ton-
 15322 ghe die spekel maken op dat dye mont
 15323 ende die tonghe ende die kinnebacken ouer-
 15324 mits alte groter droechten mitten beroe-
 15325 ren binnen niet getraecht en sullen werden
 15326 dat ander deel is knopich ende clierich ende
 15327 vullet die ydel steden ende voedt die ste-
 15328 den der zenen ende der aderen ende ontfaet
 15329 haer oueruloedicheit die van hem gaet
 15330 Dat derde stotet totter maghen ende tot-
 15331 ten darmen den welken toeghemengt
 15332 werden sommige netkens vanden arte-
 15333 rien ende vanden zenen den binnensten toe-
 15334 draghen tberoeren der sinnen op dat hair
 15335 wech niet seker en soude wesen ten waer
 15336 dat hem dese cliericheden ontoghen wa-
 15337 ren ende dair om was dit clierige vleysch
 15338 om dat die zenen ende die arterien daer op
 15339 te soeteliker rusten souden ende of hem yet
 15340 harts ghemoetede dat si dan mochten
 15341 vinden een safte stede dair sij toe vlien moch-
 15342 ten | hier toe heuet constantinus geseyt libro ij.
 15343 capitulo xiiij. Een vleysch dat tusschen ma-
 15344 gherheit ende vetticheit is dat is getem-
 15345 pert ende ghesont ende te prijsen ende sonder-
 15346 linghe wanneer daer geen ghecorrum-
 15347 peert bloet onder ghemengt is of van-
 15348 den seluen geuoedt want alsulc vleysch
 15349 is tbeghinsel vander corrupcien als aris-
 15350 totiles seyt libro ij. ende constantinus libro xi.
 capitulo
 15351 xvij. aristotiles seyt oec libro xij. dat oueruloe-
 15352 dich vleysch belet die werkinghe des
 15353 gheests ende daer om en was die sceppin-

15354 ghe des hoofds niet van veel vleysch op
 15355 dattet vanden beteren sin ende van volco-
 15356 men verstande werden mocht Item dye
 15357 selue seyt libro i. wanneer dat die stede bij-
 15358 den oghen seer vleyschich is dat is een
 15359 **167**quade disposicie ende dat beteykent ghe-
 15360 ghebreck van doechden ende van quader
 15361 scalcheit Item dat vleyschige deel des
 15362 lichaems is teder ende morwe ende daer en
 15363 macht gheen arbeyt liden want men seit
 15364 libro ij. dat die voeten vanden kameel of ke-
 15365 mel sijn veel vleysch als die voeten van-
 15366 den beere waer om dat men den kemel
 15367 sterke schoenen maect van starken leder
 15368 wanneer dat si arbeyden sullen op dat si
 15369 hem niet seer doen en sullen noch dat vley-
 15370 sche en is oeck dat eerste instrument of
 15371 dat eerste lit niet des voelens mer dye
 15372 zeen die welke een organum is binnen den
 15373 vleysch ende daer om een doot vleysch dat
 15374 af gesneden is en voelt niet want het en
 15375 heeft wt hem tbeghin des voelens niet
 15376 mer vter zenen ende als die gecorrumpeert
 15377 is of mit allen bestopt so wert dat vley-
 15378 sche onuoeliken | alst openbaert inden le-
 15379 den die vergiecht sijn Item alle voghe-
 15380 len dye crombecst sijn ende crom naghelt
 15381 werden mit vleysch geuoedt ende also oec
 15382 die selue voghelen sijn moedich want si
 15383 luttel vleysch hebben ende si sijn snel int
 15384 vlieghen ende van scarpes gesicht als dair
 15385 gheseyt wert ende die voghelen die vette
 15386 sijn ende veel vleysch hebben sijn van trager
 15387 vlucht ende si sijn des winters vetter dan
 15388 somers want dan die sweetgaten gheslo-
 15389 ten sijn ende die humoren werden in vleysch
 15390 ende in vetticheden gedicket | ende oec daer
 15391 om dat si dan meer rusten dan si des zo-
 15392 mers doen als ysaac seyt inden dieten
 15393 Dat lxij. capitel van vetticheit

15394 **168** PInguedo dat is vetticheyt die ge-
 15395 set is ouer die vellekijns ende over
 15396 die zenighe steden als constantinus seyt
 15397 dattet subtijl bloet ende smerich en ver-
 15398 gadert gheen vetticheyt in warmen ste-
 15399 den ende in doergaende zijn maer alst
 15400 coemt totten steden die natuerlic cout sijn
 15401 soe wortet daer ten laetsten ghecongele-
 15402 ert ende wordt verkeert in vetticheyden
 15403 twelck die natuer doet van groter noot
 15404 op dat die zenen ende die vellekijns die
 15405 natuerliken droghe sijn getempert sou-
 15406 den werden mitter vuchticheyt vanden
 15407 vetten | ende dat zij qualicker mit enigen
 15408 gheual ghescoert souden moghen wer-
 15409 den die binnenste | ende up dat vander
 15410 hetten die inder vetticheyt besloten is
 15411 die binnenste vander buytenste coutheit
 15412 der luchten verdrenct mochten werden
 15413 als constantinus seit libro ij. capitulo xiiij. en-
 15414 de aristotiles libro ij. die vetticheyt wordt
 15415 ghewonnen van onuerduweden bloe-
 15416 de inden lichaemen der dieren ende son-
 15417 derlinghe om die cleynicheyt des be-
 15418 roerens ende hoe dat die vetticheyt de
 15419 meer gemeerret werdt hoe dattet bloet
 15420 meer gemindert wert want in sonderlin-
 15421 ghen vetten menschen is zeer luttel blo-
 15422 ets bij dattet inden magheren is Item
 15423 die selue seyt libro xij. die beroeringe die
 15424 scheyt die vetticheyt gelijkkerwijs dat
 15425 die hetten doet want in allen dieren is
 15426 die rechter nyer van min vetticheyden
 15427 dan die lufter nyer is ende is hogher |
 15428 want in die rechter side is die natuerlic-
 15429 ke heetten starcker dan in die lufter ende
 15430 is van meerre beroeringhe Item als
 15431 constantinus seyt dat die lichaemen dye
 15432 alte vet sijn ende mit veel vetticheden ver-
 15433 vult sijn alte quaet ende si sijn mit veel on-

15434 gansicheden beladen want die natuerlike
 15435 hetten in aldusgedane lichaemen wort al ver-
 15436 smoert en die wech der geesten werd
 15437 gestopt ende om der vetticheyt wordt
 15438 hy daer tusschen besloten ende die in vloey-
 15439 inghe wert verboden totten regement
 15440 der geestelicker zenen ende der arterien
 15441 ende hy seit aldaer dat alle vette licha-
 15442 men om die oueruloedighe oueruloe-
 15443 dicheyte der humoren die in hem is | krij-
 15444 ghen si een toelopende siecte mit verlamt-
 15445 heiden die traechelic te ghenesen is want
 15446 wanneer si belast sijn mitter zwaricheyt
 15447 des vetten so en mogen si genen arbeyt
 15448 doen op dat die natuerlike hetten ghe-
 15449 meerret mocht werden ende also wort die
 15450 vetticheit die daer bewrongelt is ontbon-
 15451 den waer af dat dan die natuerlike het-
 15452 ten ghebreect ende die haestighe doot
 15453 volcht daer na ten waer dat hem haestelic
 15454 geholpen worde als constantinus seyt libro xij.
 15455 capitulo xvij. Daer om vergadere wt desen dat
 15456 vetticheit ouermits hare smericheit is
 15457 vuyer voedende ende ist eyschende dat ouer-
 15458 ste des dings ouermits hare luchtiger
 15459 lichteit ende si is saftende die zenen ende
 15460 die iuncturen ende beschermtse ende maect-
 15461 se slap ende si morwet dat leder of dat vel-
 15462 le ende bestopt die nederste sweetgaten ende si
 15463 behout die leuentlike hetten ende oec ver-
 15464 vult si die hollicheden vanden lichaem en-
 15465 de si recket die croken of die rimpelen wt
 15466 ende bedwingt die aderen ende die arterien
 15467 des lichaems ende si belet die wercken des
 15468 sins der sielen ende des verstants ende vertraecht
 15469 die winninge der dieren men seyt oec inden
 15470 amphorismen dat een wijf die alte vet is
 15471 en ontfaet niet ist dat si niet en magert noch
 15472 ten is geen wonder want si leydet den be-
 15473 nen den wech des gedachts in of hy seg-

15474 gen woude dat si alle haer gedacht inden
 15475 benen leyde Item die vetticheit is oec
 15476 vuchtende want si en wort niet licht ghe-
 15477 droecht waer af aristotiles seyt libro iij. Dattet
 15478 sop eens diers dat oueruloyende is inder
 15479 vetticheyt en wort niet gecoaguleert als
 15480 dat sop vanden paerde ende vanden verken
 15481 Item alle dier hebbende vetticheit dat van-
 15482 den vleysch niet gescheyden en is heeft
 15483 luttel vets inden buke ende als die buken
 15484 cleyn sijn so ist vleysch mit veel vets Item
 15485 daer seyt hi oec dat in allen dieren is veel
 15486 vets bijden appel van haren ogen al is dat
 15487 oghe hart Alle dier dat veel smeers he-
 15488 uet is van luttel zaeds ist man ist wijf | ende
 15489 dat dier dat in beyden kinnebacken tanden
 15490 heeft en heeft gheen roesel als hi daer
 15491 seyt | het wort inder couder luchten vluchs
 15492 bewrongelt alst vten lichaem getoghen
 15493 wordt Item ghi sult weten dat die vet-
 15494 ticheit nader substancien te spreken | soe is
 15495 vetheit smeer ende roesel alleens hier en
 15496 leyt gheen macht an vet is vet
 15497 Dat lxiiij. capitel vander huut of velle
 15498 **169**CVtis dat is die huut ende is dat eer-
 15499 ste deel int ouerste vanden lichaem des
 15500 diers ende is also gehieten na ysidorum daer
 15501 om dat si den lichaem onder geset is dat si
 15502 snidinge liden sal want cutis in griex is
 15503 incisio in latijn ende dat is snidinge in duyt-
 15504 sche ende si wort pellis gehieten van expel-
 15505 lere daer om dat si die dingen die van buten
 15506 comen als reghen wint haghel ende snee
 15507 ende ander dingen keren ende verdriuen sal ende
 15508 men
 15509 noemtse oeck corium dat is leder van caro
 15510 daer om dattet vleysch mit leder ouer-
 15511 togen wert als ysidorus seyt Item die huut dat
 15512 is dat vterste vanden lichaem ende dat ouer-
 15513 ste ende heeft dat vleysch ende die beenre om-
 15514 megeuangen ende waernt alle die binnen-

15514 ste vanden lichaem ende dectse na dien dat
 15515 die leden behoeuen nv is si na haer nv is
 15516 si weder wtstekende Item die huut heeft
 15517 een natuerlike dunnicheyt als constantinus
 15518 seyt daer om dat si den lichaem niet seer hin-
 15519 deren en sal si heeft oec vasticheit op dat
 15520 si te bat houden mach datter binnen is ende
 15521 datter buten is weder staen mach Item die
 15522 huut inden menschen is morwer dan in an-
 15523 deren dieren ende dat om die goetheit des
 15524 tastens want waer si also hart als mossel
 15525 sculpen of ander sculpen so en hadde tlich-
 15526 aem geen voelen van saeften aentastinge
 15527 ende waer si ruuch als een masse van ezels
 15528 haer so souden si den sin des tastens dun-
 15529 nen want midzen in die hant is die huut
 15530 saeften ende morwer dant in anderen steden
 15531 des lichaems is Item die huut is alte-
 15532 mael vol zweetgater ende te voersten die
 15533 huut vanden hoofde om die wtstotinghe
 15534 der fumoser oueruloedicheit want ouer-
 15535 mits der hetten werden die sweetgaten geo-
 15536 pent ende die dinghen die tusschen vel ende
 15537 vleysch oueruloedich sijn die werden ge-
 15538 suuert ouermits wazemen ende swete die
 15539 huut des menschen en is ouer al oec niet
 15540 ghelijc want die huut vanden aensicht is
 15541 dunre ende subtijlre ende dat is om die volmaect-
 15542 heit des sins ende om dattet te schoenre to-
 15543 nen soude Item inden handen ende int hol van-
 15544 den voeten dair coemt die zeen vander her-
 15545 ten ende daer is nauwe voelinghe ende die
 15546 huut subtijlste aristotiles seyt libro iij. dat nader
 15547 verwen des leedts of der huut werden die ver-
 15548 wen der nagelen verwandelt ende die verwen der
 15549 hoernen der clauwen ende der haren inden dieren
 15550 want is die huut swart so sijn die voerscreuen
 15551 dingen oec swart ende sijn si wit so sijn die ander
 15552 oec wit alle dier hebbende bloet heeft een
 15553 huut | ende als tsel af gesneden is so en

15554 heuet gheen voelen ende dat leder heeft
 15555 dat eyghen soe wanneer dattet is in eni-
 15556 ghe stede daert vleesch derft so en wast
 15557 dat afgesneden niet weder noch ten wort
 15558 niet gheconsolideert alst openbaert int
 15559 voerste vandes mans safft ende inden an-
 15560 deren eynden vanden ogheleden Item
 15561 hi seyt libro xix. Dat die huut in sommigen
 15562 dieren dun is ende open ende in sommighen
 15563 dicke nader heerscappien der grouer hu-
 15564 moren of der dunre humoren waer af dat
 15565 die haren die grof sijn comen vter gro-
 15566 uer huut ende die dvn vter dunre Item in-
 15567 der outheit so beghint si te grouen ende te
 15568 harden ende wort te samen getoghen en-
 15569 de vercrompen om die ghebreck der het-
 15570 ten ende om die verteringhe der natuerliker
 15571 hetten ende dan worter een ander gedaen-
 15572 te Item die huut lijdt als die ander le-
 15573 den doen onderwijlen vander binnenster sa-
 15574 ke als van verteringhe der substancialigher
 15575 vuchticheit die de rimpelinge ende die
 15576 croken maect inden ouden ende onderwijlen
 15577 van saken van buten als van wonden van
 15578 heter sonnen of van groter couden als
 15579 bleeckheyden ende menighe deser gelike
 15580 onderwijlen van infectien der humoren als
 15581 lazerie ende deser gelijck want die natuer
 15582 steect alsulke humoren van haer totten
 15583 vtersten als totter huut als conselen ¹⁷⁰ ma-
 15584 laetscap ende veel ander passien Item die
 15585 vellen vanden dieren werden dicwijle ge-
 15586 oerbaert inden oerbaer der menschen want
 15587 men maecter scoenen af perkement fran-
 15588 schijn riemen tasschen malen ende deser ge-
 15589 like Ende men vint luttel vellen der dieren
 15590 si en sijn ymmer erghent toe nut totten
 15591 oerbaer der menschen Ende hier mede is
 15592 des ghenoech.
 15593 Dat lxxv. capitel vanden hare vanden lichaem

15594 ¹⁷¹Pilus dat is een haer van pellis ge-
 15595 noemt pellis dat is vel want dat
 15596 ¹⁷²haer coemt vten velle esi daer om ist pi-
 15597 lus genoemd van pellis als ysidorus seyt si co-
 15598 men ende werden gewonnen wt warmen ende
 15599 droghen roke als constantinus seyt wanneer
 15600 die subtilicheyt des rokes wtgaet doer
 15601 die sweetgaten so wert hi gedroecht van-
 15602 der butenster luchten ende wanneer die
 15603 morwicheit des roecs van buten wtgaet
 15604 soe droecht die lucht den roke dye daer
 15605 wtgaet ende die hem niet en scheidt ende ver-
 15606 keert dien roke inder naturen van hare
 15607 Item die haren sijn hulpe ende een scier-
 15608 heit der menschen als constantinus seyt libro ij.
 15609 capitulo vltimo Item aristotiles seyt libro iij. dat die
 15610 haren niet en wassen dan inden lichaem die
 15611 dieren winnen Item die haren werden ver-
 15612 wandelt na dien dat die dieren sijn daer
 15613 si in wassen als gheseyt wort libro xix. want
 15614 die dieren van grouer huut hebben grof
 15615 haer ende dat geualt om die menichfou-
 15616 dicheit des aerdigen deels ende om die ru-
 15617 micheit der wegghen ende der sweetgaten
 15618 ende is die huut enge ende vast in een ende dic-
 15619 ke so sijn die haren dun ende subtyl ende wan-
 15620 neer die humoer des roecs die inder huut
 15621 is van snelre droecheit waer so en sullen
 15622 die haren niet groot noch lanc wesen en-
 15623 de wanneer dat hi grof ende vet waer soe
 15624 soudt verkeert sijn ende dair om werden die
 15625 haren des menschen seer lanck want die
 15626 vette humoer wert haestelic droghe ende
 15627 daer om die gene die wonende sijn in e-
 15628 nen vuchten lande ende die dan vuchte com-
 15629 plexi hebben die hebben saeft haer en-
 15630 de morwe als doen die gene die in tra-
 15631 chien wonen ende also verkeert dye hebben
 15632 hart haer ende ghecruust die in enen heten
 15633 ende in enen drogen lande wonen ende op dat

15634 si oec van heter ende van drogher complex-
 15635 ien sijn want ouermits der hetten wer-
 15636 den si omgeweyndt ende gecroect ende die
 15637 haren werden cruust want bi tween con-
 15638 trari wegen comen si wt Item die aer-
 15639 dighe deel des wtgaende heten ende
 15640 drogen roecs soe wert dat haer neder-
 15641 waert geroert ende dat hete deel wert op-
 15642 waert geroert ende also gaet dat een op-
 15643 waert ende dat ander nederwaert ende werden
 15644 cruust ende wanneer die dieren bestaen te
 15645 ouden so beghinnen die haren te harden
 15646 ende dan meer dan voir gelijk dat die ve-
 15647 deren der voghelen doen ende dat coemt
 15648 datter luttel humoren sijn Item men seit
 15649 aldaer als die mensche gelubt wert so
 15650 en wassen in hem geen haren meer ende
 15651 dat doet datter luttel humoren sijn ende
 15652 dat coemt daer om dat die hetten ende
 15653 die vuchticheden inden principalen le-
 15654 den verminret sijn Item warme wate-
 15655 ren maken wit haer ende die coude wate-
 15656 ren swart haer | ende die sake van dien is
 15657 want inden warmen water is meer geests
 15658 dan inden couden ende daer om als die lucht
 15659 warm wort so worter een witticheit wt
 15660 als men sien mach inden scwm mer dese
 15661 verwandelinghe coemt den haer accidenta-
 15662 liken dat is bi toeualen als inden men-
 15663 schen haer mer altoes en schiedt niet van-
 15664 der veranderinghe des couden waters of
 15665 des warmen
 15666 Dat lxvi. capitel vanden hare des hoofds
 15667 **173** Capilli werden gehieten die haren
 15668 vanden hoofde mer pilus dat is haer
 15669 int gemeyn ouer al mer capilli werden
 15670 sonderlinge den hoofde toe gescreuen ende
 15671 men seyt capilli quasi capitis pili als ysidorus
 15672 seyt ende si sijn daer om ghemaect dat si een
 15673 scierheit den hoofde ende den mensch ghe-

15674 uen ende dat si die herssen wachten ende be-
 15675 schermen sullen dat haer der vrouwen hietmen
 15676 cesaries dat sijn manen ende dat haer der man-
 15677 nen hietmen coma dat is een crans come
 15678 dat sijn haren die niet af gescoren en sijn cri-
 15679 nes die horen den wiuen toe dese woerden
 15680 en machmen in duytsche niet onderscheyden
 15681 want pilus capillus crinis het is al hair
 15682 ende haer is haer ende daer om en kan ics niet
 15683 onderscheyden hier toe heuet ysidorus gheseyt
 15684 Item constantinus seyt dat capillus dat is thaer
 15685 vanden hoofde dat wast wt grouen ende wt
 15686 heten roke die welke van vierigen ende heten
 15687 humoren coemt doer die zweetgaten van-
 15688 den hoofde ende wort verdroecht vander luch-
 15689 ten van buten ende so wort hi verkeert inder
 15690 substancien van hare ende wanneer die hu-
 15691 moer wasset so wast dat haer ende die dese
 15692 materi des roecs verliest verliest oec dat ha-
 15693 re ende hoe dat die roken sijn so sijn die ha-
 15694 ren want is die roke swart so wert dat ha-
 15695 re swart ende is des roecs veel so waster
 15696 veel haers ende is daer luttel soe waster
 15697 luttel ende als die roke vergaet so vergaen
 15698 die haren ende hi wort kael ende die medeci-
 15699 nen en mogen hem niet helpen ende ist dat alsul-
 15700 ke roke niet en gebreect mer een ander hu-
 15701 moer scheyndt die roke soe en ist gheen
 15702 caluwicheit mer het is een eenrehande
 15703 siecte die vanden meysters allopecia ge-
 15704 noemt wert van welker siecten als dat voet-
 15705 sel vanden haer gecorrumpeert is so valt dat
 15706 hare | ende alst voerste deel vanden hoofde
 15707 gebloet is so wortet gelelict die luden
 15708 slachten den vosse die sijn haer ontuallet
 15709 van groter hetten Item die ander pas-
 15710 sien ende saken die soeket inden tractaet van-
 15711 den vallen ende ghebreken des haers
 15712 ende vander graeuheit des haers soe-
 15713 ket inden tractaet vanden hoofde dair

15714 selstu vinden vandes haers disposicie
 15715 ende sijn complexie na hali galienus ende
 15716 ypocras scriften nochtans selstu merc-
 15717 ken vander graeuwicheit als constantinus seyt
 15718 ende ander auctoers dat graeuwicheit
 15719 coemt van alte groter vercoutheit der voe-
 15720 deliker humoren want wanneer die cou-
 15721 de ende natte fleumen bouen gaet so coem-
 15722 ter graeuwicheit ende wt witten couden
 15723 roke comen witte haren Item aristotiles
 15724 seyt dat die haren vanden hoofde inden
 15725 slaep eerst graeuwen daer om dat daer
 15726 luttel humoren sijn ende veel beenre die na-
 15727 tuerliken cout sijn Item die graeuwich-
 15728 eit beteykent ripicheit des leuens ende
 15729 der ouderdom ende oec lesschinge der ge-
 15730 noechten ende beteykent mortificacie der
 15731 kindeliker misdaet ende oec vernuwinge
 15732 des leuens dat is ende comen sal et cetera
 15733 Item caluicies dat is caluwicheit dat is
 15734 beroeringe des haers van gebreck des
 15735 vuchtighen rokes dye int voerste deel
 15736 vanden hoofde coemt als constantinus seyt
 15737 ende wort oec onderwijlen van te veel vas-
 15738 ten datter dan gheen vuchticheit en co-
 15739 met welcke vuchticheyt is materi des
 15740 haers als aristotiles seyt libro ij. capitulo iij. Item
 15741 die veel minnen willen die ontualt dat
 15742 haer ende alleynsken brenghet caelheit in
 15743 ende ist dat die haren risen voer sijnre ioecht
 15744 so wassen si te lesten weder | mer risen si
 15745 of vallen si nader ioechdelicheyt soe en
 15746 wassen si niet weder ende wanneer si dan al-
 15747 dus geuallen sijn voer vanden hoofde
 15748 dat hietmen caluheit ende het pleecht te
 15749 geschien anter om alte groter openheit
 15750 der huut ende of om datter luttel humo-
 15751 ren sijn ende after en vallen die haren niet
 15752 vanden hoofde noch daer en coemt geen
 15753 caluheit om die dickicheit vander huut

15754 ende dat die zweetgaten daer dicke bi een
 15755 staen ende om der tayer humoren die daer
 15756 is Item galienus seyt daer ouer ampho-
 15757 rismen die kindere ende die wiuen en wer-
 15758 den niet caluwe om die oueruloedige vuch-
 15759 ticheit die si inden hoofde hebben ende soe
 15760 en doen oec niet die gelubt sijn ende dat is
 15761 daer om dat hoer complexi verandert is
 15762 ende om die oueruloedicheit der vuchtich-
 15763 eit die welcke die zweetgater der huut
 15764 vanden hoofde dwingt ende bijndt | ende en
 15765 laet den roke niet wt wazemen nochtans
 15766 vallen die haren wel inden wiuen ende in-
 15767 den gelubden als aristotiles seyt libro xix. dair
 15768 om dan dat haer vanden hoofde bewa-
 15769 ret dat hoeft ende maket eersaem want
 15770 waert sake dat een mensch gheen haer
 15771 op sijn hoeft en hadde hi soude te meer
 15772 oneersaem gehieten werden ende ghere-
 15773 kent Item dit gebreck geualt bijder ioech-
 15774 delicheit mer meest bijder outheyt van-
 15775 **174**den voerscreuen saken

Glosses

- 1 In druk alleen de representant (punt).
- 2 N Initiaal: lombarde, 6 regels hoog (03-08), met representant (04), met penwerk.
- 3 Dat eerste capitel vande eyghenschappen of oerspronghe der leden int ghemeen In druk 'ghe- | meen', waarvan '| meen' op de volgende regel staat (15), rechts uitgelijnd.
- 4 W Lombarde, 2 regels hoog (14-15), zonder representant.
- 5 instrnmenten Lees: instrumenten.
- 6 breyders Lees: bereyders.
- 7 tlichann Lees: tlichaem.
- 8 natnren Lees: naturen.
- 9 mittten Lees: mitten.
- 10 ende In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 11 O Lombarde, 2 regels hoog (17-18), met representant.
- 12 fignre Lees: figure.
- 13 schnnt Lees: schijnt.
- 14 onde Lees: ende.
- 15 volmaett Lees: volmaect.
- 16 schierhit Lees: schierheit.
- 17 solmus Lees: solinus.
- 18 D Lombarde, 2 regels hoog (29-30), zonder representant.
- 19 gedeckenis Lees: gedenckenis.
- 20 propra Lees: prora.
- 21 binnnen Lees: binnen.
- 22 aristoles Lees: aristotiles.
- 23 dat In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 24 O Lombarde, 2 regels hoog (35-36), zonder representant.
- 25 albugmens Lees: albugineus.
- 26 albugmeus Lees: albugineus.
- 27 albugmeus Lees: albugineus.
- 28 secundiua Lees: secundina.
- 29 albugmeum Lees: albugineum.
- 30 sijure Lees: sijnre.
- 31 leske Lees: leste.
- 32 T Lombarde, 2 regels hoog (03-04), zonder representant.
- 33 vervulen Lees: vervullen.
- 34 opghegheuen Lees: opgheheuen.
- 35 stenicheit Lees: steuicheit?
- 36 is In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 37 P Lombarde, 2 regels hoog (28-29), met representant.
- 38 hyl. Lees: haly.
- 39 D Lombarde, 2 regels hoog (38-39), zonder representant.
- 40 D Lombarde, 2 regels hoog (15-16), zonder representant.
- 41 winige Lees: wiuige?
- 42 F Lombarde, 2 regels hoog (27-28), zonder representant.
- 43 voerhoerde Lees: voerhoefde.
- 44 T Lombarde, 2 regels hoog (16-17), zonder representant.
- 45 A Lombarde, 2 regels hoog (20-21), zonder representant.
- 46 dattet Lees: datter.
- 47 wederslauinghen Lees: wederslaninghen.
- 48 N Lombarde, 2 regels hoog (08-09), zonder representant.
- 49 In druk alleen de representant (punt).

- 50 G Lombarde, 2 regels hoog (36-37), met representant.
51 ende Het er-afkortingsteken representeert hier e.
52 B Lombarde, 2 regels hoog (16-17), zonder representant.
53 natnerliker Lees: natuerliker.
54 M Lombarde, 2 regels hoog (13-14), zonder representant.
55 gingina Lees: gingiua.
56 gingnie Lees: gingiue.
57 L Lombarde, 2 regels hoog (19-20), zonder representant.
58 M Lombarde, 2 regels hoog (27-28), zonder representant.
59 O Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.
60 behoedert Lees: behoeders.
61 gegheuen Lees: geheuen.
62 wepren Lees: werpen. {ba:ze:zb}
63 ontlanstinge Lees: ontlastinge.
64 D Lombarde, 2 regels hoog (27-28), zonder representant.
65 ende De n staat ondersteboven.
66 onder Lees: ouder.
67 an Lees: ander.
68 L Lombarde, 2 regels hoog (39-40), zonder representant.
69 onderwijlen Lees: onderwijlen.
70 In druk alleen de representant (punt).
71 Dat dat Lees: Dat.
72 invloyghe Lees: invloynghe.
73 S Lombarde, 2 regels hoog (19-20), met representant.
74 verwonnnen Lees: verwonnen. {ba:ze:zb}
75 sustancialiker Lees: substancialiker.
76 capitel De opgeloste afkortingspunt staat superscript.
77 V Lombarde, 2 regels hoog (01-02), met representant.
78 ende Lees: en.
79 is | is Lees: is.
80 creanckicheit Lees: cranckicheit.
81 canit De n staat ondersteboven.
82 ende Het er-afkortingsteken representeert hier e.
83 G Lombarde, 2 regels hoog (05-06), met representant.
84 ghemaect In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
85 drien In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
86 aenghdaen Lees: aenghedaen. {ba:ze:zb}
87 lidnighe Lees: lidinghe.
88 C Lombarde, 2 regels hoog (13-14), zonder representant.
89 bebben Lees: hebben.
90 H Lombarde, 2 regels hoog (14-15), zonder representant.
91 bitten Lees: buten.
92 scoududeren Lees: scouderen.
93 B Lombarde, 2 regels hoog (01-02), zonder representant.
94 M Lombarde, 2 regels hoog (20-21), zonder representant.
95 ondste Lees: onderste.
96 zuereu Lees: zueren.
97 binnen De tweede n staat ondersteboven.
98 verdrohen Lees: verdroghen.
99 D Lombarde, 2 regels hoog (15-16), met representant.
100 properlit Lees: properlic.
101 V Lombarde, 2 regels hoog (06-07), met representant.

- 102 natuerlike Lees: natuerlike.
- 103 L Lombarde, 2 regels hoog (16-17), zonder representant.
- 104 D Lombarde, 2 regels hoog (06-07), met representant.
- 105 teckich Lees: steckich.
- 106 P Lombarde, 2 regels hoog (07-08), zonder representant.
- 107 mannen Lees: mammen.
- 108 M Lombarde, 2 regels hoog (18-19), zonder representant.
- 109 mannen Lees: mammen.
- 110 siju Lees: sijn.
- 111 siette Lees: siecte.
- 112 P Lombarde, 2 regels hoog (20-21), met representant.
- 113 C Lombarde, 2 regels hoog (24-25), zonder representant.
- 114 sonder Lees: souder.
- 115 A Lombarde, 2 regels hoog (27-28), met representant.
- 116 S Lombarde, 2 regels hoog (18-19), zonder representant.
- 117 binnnen Lees: binnen.
- 118 E Lombarde, 2 regels hoog (34-35), zonder representant.
- 119 dattet Lees: datter.
- 120 F Lombarde, 2 regels hoog (13-14), met representant.
- 121 draecht In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 122 stekeude Lees: stekende.
- 123 S Lombarde, 2 regels hoog (17-18), met representant.
- 124 xl. Lees: xlij. Vergelijk index, 3ra24.
- 125 V Lombarde, 2 regels hoog (04-05), zonder representant.
- 126 magh Lees: maghe.
- 127 ende In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 128 noot In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 129 libro De opgeloste afkortingspunt staat superscript.
- 130 te si Lees: ten si.
- 131 R Lombarde, 2 regels hoog (33-34), met representant.
- 132 meerte Lees: meerre.
- 133 V Lombarde, 2 regels hoog (03-04), met representant.
- 134 daert In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 135 V Lombarde, 2 regels hoog (14-15), met representant.
- 136 V Lombarde, 2 regels hoog (10-11), met representant.
- 137 sterctste Lees: stercste.
- 138 V Lombarde, 2 regels hoog (38-39), met representant.
- 139 G Lombarde, 2 regels hoog (17-18), met representant.
- 140 M Lombarde, 2 regels hoog (15-16), zonder representant.
- 141 oet Lees: oec.
- 142 N Lombarde, 2 regels hoog (39-40), met representant.
- 143 F Lombarde, 2 regels hoog (17-18), met representant.
- 144 G Lombarde, 2 regels hoog (22-23), met representant.
- 145 C Lombarde, 2 regels hoog (31-32), met representant (32).
- 146 ghehanhen Lees: ghehanghen.
- 147 P Lombarde, 2 regels hoog (24-25), zonder representant.
- 148 bescheminge Lees: bescherminge.
- 149 proprieten Lees: proprieteyten.
- 150 P Lombarde, 2 regels hoog (18-19), met representant.
- 151 C Lombarde, 2 regels hoog (37-38), met representant.
- 152 van In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 153 N Lombarde, 2 regels hoog (16-17), met representant.

- 154 stenicheit Lees: steuicheit.
- 155 tgrore Lees: tgrote.
- 156 ver Lees: der.
- 157 M Lombarde, 2 regels hoog (21-22), zonder representant.
- 158 weclke Lees: welcke.
- 159 C Lombarde, 2 regels hoog (28-29), met representant.
- 160 catillagmosich Lees: cartillaginosich.
- 161 N Lombarde, 2 regels hoog (20-21), met representant.
- 162 onermits Lees: ouermits.
- 163 V Lombarde, 2 regels hoog (31-32), zonder representant.
- 164 natnren Lees: naturen.
- 165 hetten Lees: herten.
- 166 C Lombarde, 2 regels hoog (35-36), zonder representant.
- 167 ghe- ghebreck Lees: ghebreck.
- 168 P Lombarde, 2 regels hoog (01-02), zonder representant.
- 169 C Lombarde, 2 regels hoog (24-25), met representant.
- 170 crouselen Lees: crouselen.
- 171 P Lombarde, 2 regels hoog (01-02), met representant.
- 172 esi Lees: ende.
- 173 C Lombarde, 2 regels hoog (34-35), met representant.
- 174 22 Op de tegenoverliggende blanco pagina 104r staat in de rechter bovenhoek de handgeschreven tekst: 'het vijfte boeck'.